

ՄԻՈՒ

1966

ՄԻՈՆ

Խ. ՏԱՐԻ-ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

سيون: مجلة ارمينية شهرية، دينية، ادبية، ثقافية.

"SION" ARMENIAN MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE, PHILOLOGY.

1966

Յուլուտար

Թիւ 1

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԶՈՐ ԺՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

Բ Ե Թ Ղ Ե Հ Է Մ Ի Ս Ո Ւ Ր Բ Ա Յ Ր Է Ն

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ի ՅՈՐԴԱՆԱՆ ԵՒ Ի ՍՓԻՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Ծննդեան այս հրաշապատում գիշերուան մէջ, նորէն կը լսուի հրեշտակներու բերնով աշխարհին տրուած երկնային պատգամն ու հաւաստիքը՝ «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Մանուկը որ այսօր վերստին կը ծնի մեր հոգիներուն մէջ, խորհուրդն ու մարմնառութիւնն է խաղաղութեան եւ սիրոյ: Խաղաղութիւնը ըզմանքն ու կարօտն է եղած դարերով տառապող սերունդներու, պատմութեան մութ, հեռագին եւ արիւնոտ ծըփանքներուն դիմաց: Այդ աղերսարկու միջը այսօր աւելի քան շատցած ու բարձրացած է, կեանքի անհամաչափ եւ տրտում գրնացքին համընթաց, եւ դարձեր է սուր ու ցաւագին աղաղակ մը, միլիոններու հոգիէն բարձրացող:

Մեր Տիրոջ ծննդեան նախօրեակին, իշխողներու եւ գերիներու այդ օրերու աշխարհին մէջ, երբ խաղաղութիւնն ու սէրը հրազներ իսկ չէին մարդոց հոգիներուն, երբ տառապանք, արիւն եւ քրտինք իրարու կուգային՝ յօրինելու անկարելի կեանք այդ խրովայնոյ դարերուն, չկար աւելի քաղցր երազ ու սփոփանք

ֆան խաղաղութեան ձայնը, որ պիտի գար խորտակելու արեան ալիքները եւ անուշելու թշուառութեան մոռալը մարդոց սիրտերուն:

Աշխարհը, խռովքի եւ ցաւի այս հովիտը, ինչպէս սովոր ենք ըսել, միշտ սուրբի եւ հերոսի լուսապսակներով պատուեր է խաղաղութեան առաքեալները: Անոնք, մեր օրերու բառով կոչուին բարեկարգիչ, եղբայրութեան ֆարոգ կամ առաքինութեանդ ասպետ, մարդեր են՝ որոնք կը ջանան մեղմելու մեր ներքին բռնկումները եւ կարելի հաւասարակշռութեան իջեցնելու պատճառները, որոնք գնեց իրարու դէմ կը զինեն: Այսպիսիներուն է որ կ'ակնարկէ մարգարէն անտարակոյս, երբ կ'ըսէ. «Իբրեւ զի գեղեցիկ են ի վերայ լերանց ոտք աւետարանչի համբաւուն խաղաղութեան»:

Հակառակ այս իրողութեան եւ ճիգին, պատերազմի կիրքը մարդերու մէջ մարել է շատ հեռու է: Այս իրողութեան առջեւ սակայն յուսահատ չէ խաղաղարարներու փաղանգը, եթէ նոյնիսկ «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» դարեր յետոյ, տակաւին բարձրութեանց մէջ օրօրուող եթերային աւաշ մը թռի, ու չլլայ իջած աշխարհի վրայ:

Ուրախալի է հաստատել թէ, անսովոր համեմատութեամբ հետզհետէ կ'անի թիւը անոնց՝ որոնց մէջ կ'ապրի խաղաղութեամբ եւ արդարութեամբ լի թագաւորութեան մը երազը: Մեր ժամանակներու նշանն է այս եւ աննշան չէ սիտփանքը գոր անկաւ կուտայ սիրտերուն:

Աւետարանի բոլոր տըւեալները, որոնց իրաւունքը սուրբ է մեզի համար, կը հաստատեն թէ Քրիստոսի սիրոյ եւ խաղաղութեան ռզին անուշահոտ օծումը եղաւ ապականած մարդկութեան: Աստուածախառն շունչ մը՝ որ թափանցեց քայքայուած եւ ապականած ընկերութեան մը բոլոր խաւերուն մէջ, ուր անիրաւունքներ, վիրալից սրտեր եւ գերիներ կային, ամբարշտ լուծերու ներքեւ գրաստացած, ինչպէս մաւ լոյսի կարօտ կոյրեր եւ ճշմարտութեան ուղին կորուսած իմաստուններ, խարխալիւ լով թանձրացած եւ անարշալոյս մութի մը մէջ:

Յիսուսի հրաշալի ծնունդը ոչ միայն աստուածայաշտութեան երկիւղած զգացումն ու խորհուրդը կը բերէ մեզի, ոչ միայն շնորհներու եւ իմաստութեան, մանաչումի եւ գորութեան սերմերը կ'անցնէ մեր մէջ, իր անստուեր նայուածքին ջերմութեամբը, այլ սիրոյ եւ ներողամտութեան, գութի եւ գոհարեութեան կամքը կը պարտադրէ մեր տկար մարմնին մէջ:

Այս գիշեր թող նորէն հնչեն մեր հոգիներուն խորը երկնա-

հրնչիւն այն ձայները՝ որոնք բարեբաստիկ օր մը երկրի վրայ լսուեցան ծննդեան մութ եւ անշուք աշրիմ մօտ, եւ որ հիմա անսահման բարձունքի մը վրայ կը քնդան վերստին, հոս փոխադրելու Յիսուսով կենդանացած «խաղաղութիւն»ը եւ յաւերժացած «համութիւն»ը:

ժողովուրդ Հայոց, դուն դարերով խաղաղութեան ծառան ու իդճն ես ունեցեր, ազատութեան տենչանքին չափ բուռն եւ երկնքին չափ խորունկ: Քեզի պարտադրուած պայմաններու արգասիքը չէ միայն պատմաւոր այս ըզճաւորութեան, այլ որովհետեւ դուն հաւատացած ես թէ խաղաղութեան, սիրոյ եւ համերաշխութեան աշխարհի մէջ միայն կարելի է իրագործել Աստուծոյ քաղաւորութիւնը եւ լեցնել մարդուն կարօտը: Խաղաղութեան զգացումը լոյծ, տարտամ եւ վերացական յղացք մը չէ եղած քեզի համար, այլ ջիղերով զգալի, քանճարացեալ ու մաքմնացած հետք մը, սլացք մը՝ բոլոր ըզճանքի թափին մէջ երկրնքի դուռները խորտակելու չափ:

Դուք, գաւակներ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ի սփիւռս աշխարհի, որ կը հաւատաք Աստուծոյ Որդիի մարմնով երեւումն, մեզի հետ միասին այս գիշեր ձեր երկիւղած էութեան խորերէն անգամ մը եւս աղերսեցէք սիրոյ եւ խաղաղութեան իշխանէն որ փարատին մէզն ու մառախուղը, չքանճ չարիքն ու յուսահատութիւնը, տարագրուին տագնապն ու տխրութիւնը աշխարհի երեսէն:

Այս է եղած հանապազօրեայ աղօթքը Հայ սերունդներու, որոնք դարերով փակեցին մեծ դամբաններու խորհուրդը եւ հովուեցին հօտը հոգիներուն: Որոնք ամէն Ծնունդի, կրակուած հաւատքի տենդէն, կ'ուզէին տեսնել իրենց անուրջը երկնքի կապոյտին եւ կամ հայրենի հողին վրայ մարմին առած: Միացնեմք մեր աղօթքները անոնց մշտամրմունջ աղերսանքին, ապրեցնելու մեր մէջ սուրբ երազը մեր նախնեաց, այս սրբազան գիշերէն հիստուդ:

Մեր Տիրոջ Ս. Ծննդեան առիթով, մեր խորին երախտագիտութեան ու անկեղծ հաւատարմութեան զգացումները մեր սիրելի քաղաւորին, Հիւսէյն Առաքիճի, ինչպէս նաեւ իրմով գլխաւորուած Յորդանանի վարիչներուն:

Տէրը միշտ անսասան պահէ Հաշիմական գահը եւ անոր անգուգական գահակալին շնորհէ անփորձ, երջանիկ եւ արդիւնաշատ տարիներ, իրագործել կարենալու իր ժողովուրդին արդար ակնկալութիւնները՝ խաղաղութեան եւ սիրոյ փաղցր մթնոլորտին մէջ, ամէն:

ԿԱՅՍԵՐ ՏԵՍԻԼՔԸ

(ԵՆՈՒՆԻՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

Այս դէպքը պատահեցաւ երբ Օգոստոս Կայսր էր Հռոմի մէջ եւ երբ Հերովդէս կը թագաւորէր Երուսաղէմի վրայ:

Այդ ժամանակ էր որ մեծ եւ սուրբ գիշերը մտաւ գիշերին էր գործուէ մէկը տեսած ըլլար երբեք: Կարելի էր հաւատալ թէ բովանդակ երկիրը ինկած էր մկուզի մը խոր: Արարելի էր շուրջ ցամաքէն գամագանկ եւ ամենէն ծանօթ ուղիներուն վրայ իսկ մարդ չէր կրնար իր մարման գտնել: Եւ տարբեր չէր ալ կրնար ըլլալ, ոչ իսկ լոյսի շող մը կը ճշուէր երկինքէն: Բոլոր աստղերը իրենց տուններուն մէջ մնացած էին եւ գեղեցիկ լուսինը իր դմբը կը պահէր:

Հռոթիւնն ու ամբարձուքիւնը խառնի՜ր չափ զգալի էին եւ շօշափելի: Գետերը իրենց ընթացքին մէջ կանգ առած էին, հովը չէր շարժեր եւ մոյնիսկ բարսիկներու տերեւները դադրած էին սօսափել: Եթէ մէկը փալէր ծովափի երկայնքին, պիտի նշկատէր թէ ալիքները աւազին վրայ չէին խուծեր, եւ եթէ ուրիշ մը թափառէր ամապատին մէջ՝ իր ռոտներուն տակ աւազը տրկար մրմունցներով պիտի չփշրուէր: Ամէն բան անշարժ էր այնպէս՝ որպէս թէ քարացած ըլլար, չխանգարելու համար սուրբ գիշերը: Խոտը կը վայսմար ամելու, ցօղ չէր կրնար իյնալ եւ ծաղիկները չէին համարձակեր իրենց բոյրը արտաշնչել:

Այս գիշերին մէջ գագա՜նքը իրենց գոհերո չփնտռեցին, օձերը չխայթեցին եւ շունները չհաջեցին: Իսկ ինչ որ անլի երաշայի էր, ամկե՜ղան իրեր պիտի չկամենային գիշերուան սրբութիւնը խանգարել՝ իրենք գիրեմք չար արարքի մը տրամադրելով: Ոչ մէկ կեղծ բանայի պիտի կարենար կոպանք մը բանալ, եւ ոչ մէկ դաշայն կաթիլ մը արիւն պիտի կարողանար դուրս փաշել:

Հռոմի մէջ, մոյն այս գիշերին, մարդոց

փոքր խումբ մը դուրս եկաւ Կայսեր պալատէն եւ Մեծ Հրապարակը (Forum) կտրելով յառաջացաւ դէպի Կապիտոլիան (Capitol): Ցերեկին, Երեւակուտակները հարցուցեր էին Կայսեր թէ որեւէ առարկութիւն պիտի ունենա՞ր եթէ Հռոմի սրբազան Բյուրին վրայ ի պատիւ իրեն տաճար մը կանգնէին: Բայց Օգոստոս իր հաւանութիւնը ամփոյշպէս չէր տուած: Ձեր գիտեր թէ աստուածներուն համար հանելի պիտի ըլլա՞ր իրենց Ռուիլուած տաճարներուն ճովն ի վեր տեսնել ի՞նչ ալ ազօթատեղին: Հետեւաբար պատասխանած էր թէ նախ կը փափաքէր աստուածներուն կամքը գիտալ այս մասին՝ իր պաշտպան ոգիին ընծայելով ցայգայիմ գոհաբերութիւն մը: Ինքն էր որ, քանի որ վստահելի բարեկամներու ընկերակցութեամբ, կ'երթար այս գոհը մատուցանելու:

Օգոստոս արտօնած էր որ գիւմք կրէի՜ր իր ցահաւարակով, որովհետեւ ծեր էր եւ իրեն համար մեծ ճիգ ու ջանք պէտք էր դէպի Կապիտոլիան առաջնորդող աստիճանները բարձրանալու համար: Բռնած էր գոհաբերութեամբ տատրակները պարունակող վանդակը: Ոչ կրօնաւորներ, ոչ գիւտարականներ եւ ոչ ալ ծերակուտակներ կ'ընկերա՞յայն իրեն, այլ միայն իր ամենէն մտերիմ բարեկամները: Իր անցիւնը կը յառաջանային քահակիրները՝ լուսաւորելու համար գիշերուամբ խաւարով ծածկուած մարման, իսկ իրմէ ետք կու գային ըստրուկները, որոնք կը կրէին հոտաւանք, դա մակ'երը, ածուրը, սրբազան կրակն ու տակաւին բոյրար այն քանները՝ որոնք ամբողջութեամբ էին գոհաբերութեան համար:

Ճամբու ընթացքին Կայսրը գաւաթօրէն կը խօսակցէր իր հաւատարիմ հետեւորդներուն հետ, հետեւաբար ոչ ոք մշտնջգ գիշերուամբ անսահման լուսութիւնն ու հոնդարութիւնը: Սակայն երբ Կապիտոլիանի Բլուան բարձրագոյն կէտը հասան, այն բաց

վայրը՝ ուր ծերակուտականներ կը մտածէին տաճարը բարձրացնել, միայն ա՛յն ատեն իրենց վրայ տարածուեցաւ անսովոր պատահարի մը ներկայ եղած ըլլալու գիտակցութիւնը:

Ասիկա չէր կրնար սովորական գէշիւ մը ըլլալ, որովհետեւ վերը, հո՛ւն, ապաւաճած ծայրամասին տեսնելն արտասովոր գոյութիւն մը: Նախ կարծեցիմ յէիմ, ձեռնադիտած ընկուզեցիկ կողմ մըն էր. յետոյ երեւակայեցիմ թէ Արամազդի տաճարէն քարէ արձան մըն էր այդպէս միջոցաւ ապաւածը բարձրացած: Ի վերջոյ բոլորին համար ալ յստակ դարձաւ թէ այդ միայն պատաւ հարցուկ մը կրնար ըլլալ:

Անոնք չէին տեսած նման տարիքաւ խորշակներէն հարուածուած եւ հսկայածեւ կազմուածով գոյութիւն մը: Պատաւ այդ գուշակահիկ երկիւղ կը ճերշդէր. .: Եթէ կայսրը ձերկայ չըլլար, բոլորն ալ անկրօնաբարքի մը մէջ իրենց տունները պիտի փռէին:

«Ան է», փոփառեցին իրարու, «հո՛ւն, որ ապրած է այնքա՛ն տարիներ՝ շրջան որ աւագի հատիկներ կա՞ն իր հայրենի տներուն վրայ: Ինչո՞ւ ճիշդ այս գիշեր դուք ելա՞ծ է իր քարայրէն: Ի՞նչ կը գուշակէ ա՞ն կայսեր եւ կայսրութեան համար, ա՞ն, որ իր գուշակութիւնները ծաւելաւ տերեւներուն վրայ կը գրէ, եւ որ գիտէ թէ հովը գուշակութեամբ բառերը պիտի տանք տնո՞ր» որուն համար արտաբերուած են անոնք:

Այնքան արքայապետ էին, որ ծուկի պիտի իյնային եւ իրենց ճակատները գետնին պիտի ճնշէին անկողնալէս որ գուշակուելով շարժումը մը ընէր: Սակայն ա՞ն անկողնէն կը մնար, կարծէ՛ք ամկենդան ըլլար: Զորահայեաց կարծածով ծայրամասին կկգած եւ ականջ աչքերը պահպանած, ա՞ն կը մայրէր գիշերուամբ մէջ: Նստած էր հոն այնպէս, որպէս թէ այդ բլուրը բարձրացած ըլլար՝ աւելի՛ յստակօրէն դիտելու պատահար մը որ հետուն կը կտտարուէր: Ա՛ն կր՛ար քանք տեսնել նման գիշերի մը մէջ:

Ճիշդ այդ պահուն, կայսրը եւ իր հետեւորդները ճշարեցին թէ արեւմ շշուուած էր խուարը: Ո՛չ ոք կրնար բացօթեայք մը հետուն տեսնել: Եւ ի՞նչ հանդարտութիւն.

ի՛նչ լուսփիւն: Նոյնիսկ Թիպեր գետի մըրմունքը չէին կրնար լսել: Կարծէ՛ք օդը գիւրեմէ կը խեղդէր, քրտնեքի պաղ կաթիլները երեւցան անոնց ճակատներուն վրայ եւ անոնց ձեռքերը ընդարմացած էին ու ա՛ղօր: Անոնք պատահիկէ արտառիկի աշէտի մը նախազգացումն ու վայել ունէին:

Բայց ոչ ոք իր վայել յայտնի կ'ընէր եւ բոլորն ալ կայսեր կ'ընէին թէ ասիկա լաւ եղած մըն էր. ամբողջ Բնութիւնը շունչը պահած՝ նոր աստուած մը ազդունել կը պատրաստուէր:

Անոնք Օգոստոսի խորհուրդ տունը գահաբերութեան սկսիլ եւ ըսին թէ պատաւ գուշակահիկ հաւանօրէն քարայրէն դուրս եկած էր՝ ազդունելու կայսեր ոգին:

Սակայն իրականութեան մէջ հարցուկը այնքան տարուած էր անսելիքով մը, որ նոյնիսկ չէր գիտեր թէ Օգոստոս կապիտոլիոն բարձրացած էր: Ան իր էութեամբ փոխադրուած էր հեռաւոր երկրի մը, եւ կ'երեւակայէր թէ կը շրջէր ընդարձակ դաշտավայրի մը մէջ: Մութիւն մէջ ա՞ն շարունակաբար իր ռաբերը կը գարնէր երեւակայական մտքաւնեւ եւ խոսերու: Դոնցաւ եւ ձեռքերով շօշափեց. ոչ, խոտ չէր, այլ գաղտնակներ էին: Ան կը փայրէ քնացած բազմաթիւ ոչխարներու մէջ:

Յետոյ նկատեց հովիւներու խարայը, որ կը բոցավառէր դաշտին մէջտեղ. իր փայլերը ուղղեց դէպի այդ խարայը: Հո՛ւն միւսները կը քննային կրակին շուրջ, իրենց ֆով ունենալով երկաթակաթ մահակներ՝ որոնցմով իրենց հոտերը կը պաշտպանէին զգալներու յարձակումներէն: Սակայն փոքրամարմին, շոգացող աչքերով եւ ցախիկ աղչերով կենդանիները որոնք խարայիկէն արձակած շողերուն ընդմէջէն կը ցցուէին, գայլաշունք չէին: Այլ հո՛ւն միւսները իրենց մահակները չէին նետել անոնց վրայ, շունքը կը շարունակէին իրենց ֆովը, ոչխարները չէին փայլեր եւ գագաթները ի վերջոյ կու գային հանգստանալ մարդկային էակներուն մօտ:

Այս բոլորը գուշակահիկ տեսաւ, սակայն միաժամանակ ոչինչ գիտէր իր հետեւորդին վրայ կատարուածէն: Չէր գիտեր թէ հոն գտնուողն մը կը բարձրացնէին, ածուխը կը վառէին, խոմիկը կը ծխէին,

Երբ այս հրաշքը պատահեցաւ, Օգոստոս ոտքի ելաւ հզարտ ու երջանիկ, մինչ իր բարեկամներն ու ստրուկները ծանկի կ'իյնային:

«Ողորձ, կեսա՛ր», անմեջ կը գոչէին, «հաւ պաշտպան ոգիդ պատանխանած է քեզի: Դո՛ւն ես աստուածը որ պիտի պաշտուի Կապիտոլիոնի վրայ»:

Եւ մեծարանքի այս գոչիւնը գոր մարդիկ իրենց վերացումին մէջ արտաբերեցին որպէս Կայսեր ընծայուած ճովարանութիւն այնքան զօրաւոր էր՝ որ պատառ գաւազակին լսեց: Սքափեցաւ տեսիլէն: Ելաւ ապառաժին հզոր գտնուող իր տեղէն եւ մօտեցաւ մարդոց: Կարծէ՛ք խորխորատից ընդերքէն սեւ ամպ մը բարձրացած եւ լեռն ի վար խուժած ըլլար: Սարսափազդու էր պատառ իր այդ տարիքին մէջ: Կոշտ մագերը բնականերով կը կախուէին իր գլխէն, աւկորները ցցուած էին եւ ծառաբունի կարծրութիւն ունեցող բուխ մորթը անհամար ակօսներով ու ծալներով կը պատէր մարմինը:

Սարսափազդու այդ կերպարաբեկով ան դէպի Կայսրը յառաջացաւ: Մէկ ձեռքով բռնեց ամբողջ աստակը եւ միւսով ցոյց տուաւ հեռաւոր Արեւելքը:

«Նայէ՛», հրամայեց ան եւ Կայսրը աչքերը բարձրացուց ու տեսաւ: Կամարակալայ երկինքը իր առջեւ բացուեցաւ եւ նայուածքը նամբորդեց դէպի հեռաւոր Արեւելք: Ան տեսաւ ժայռեղէն ցից պատի մը ներքեւ ծառաւոր ճած փարախ մը, եւ դրան մէջ՝ ծնրադիր քանի մը հովիւներ: Մաւրիկ

առջեւ տեսաւ մանկիկի մը առջեւ ծանկի եկած երիտասարդ մայր մը. մանկիկը պատկած էր գետինը փռուած յարդի խուրճի մը վրայ:

Եւ գաւազակին խոշոր, համգուցած եւ մատները ցոյց տուին խեղճ մանկիկը: «Ողորձ, կեսա՛ր», պոռաց ան արեւմտահայկան խեղճութիւն մը ցայտփն ընդմէջէն: «Ահաւասիկ Աստուածը որ պիտի պաշտուի Կապիտոլիոնի վրայ»:

Այդ պահուն Օգոստոս ետ քաշուեցաւ անկէ՝ որպէս խելագարէ մը: Սակայն գաւազակին վրայ ցաթեցաւ մարգարէութեան հզոր ոգին: Անոր մաթ ու սկաթ աչքերը սկսեց բացալաւիլ, ձեռքերը կ'երկարէին դէպի երկինք, եւ ծայրը այնքան փռուած էր՝ որ կարծէ՛ք իրը եղած չըլլար. այդ ծայրը այնքան ուժգին եւ հնչեղ էր, որ կրնար ամբողջ երկրագունդէն լսուիլ: Եւ արտասանեց բառեր, որոնք կը բռնէր թէ տնդերէն կը կարդար.

«Կապիտոլիոնի Բլուրին վրայ պիտի պաշտուի աշխարհի Փրկիչը, *Քրիստոս*, եւ ոչ թէ սկար մահկանացու մը»:

Երբ այս խօսքը ըսաւ, յառաջացաւ արքայական մարդոց մէջէն, դանդաղորէն լեռնէն իջաւ եւ անհետացաւ:

Սակայն յաջորդ առաւօտ Օգոստոս խոսորէն արգիլեց իրեն նախընտրած տաճարին կերտումը Կապիտոլիոնի վրայ: Եւ փոխարէն նայն վայրին վրայ նորոգեց Աստուած-Մամուկին ըծայուած սրբաբան մը շինեց, զայն կոչելով *Երկինքի Խորան*:

Թրգմ. Ա. Գ.

ՍԵԼՄԱ ԼԱԿԵՐԼՕՅ

Փ Ա Ր Ո Ս Ն Ե Ր Ը

Գրիգոր Նարեկացի, հեղեղ ողբերգութեան,
երեսանկեալ ազօթք, արցունք խղզահարի...
Շանթաշառաչ երկինք ու ծով փոթորկածայն...
Սիրտըդ շրթներուդ վրայ խարոյկի պէս կ'այրի...:

Շրմորհալին Ներսէս, սիրակարկա՛ւ աղբիւր,
Քերթն'դ Մեսրոպաշունչ, խորհուրդիմ մէջ հաչի՛
Ա. Բ. Գ.ով հիւսուած ազօթք յուզումնալուր,
Շարականիդ շունչով հայացրնող ոգի՛...:

Յրի՛կ մեր արդարասէր, դատաւորի նման՝
Մերք ժողովրդեամբ ու մերք գայրացումով լեցուն,
Բնդվըճելով կեանքի օրէնքին դէմ դաժան՝
Կերբ-աւ խաբանելով անկուշտ բնագոյր մարդուն...:

Սայա՛թ Նովա, գարնան վարդենին ես բուրեան,
Ուր սոխակներ կու լան սագիդ դէմ անապալ.
Ըստեղնաշար ցաւի, սիրոյ, եղբայրութեան,
Դուսան եւ արեղայ, խնկարո՛յր մահատակ...:

Կոմիտա՛ս, Կոմիտա՛ս, երգի երկնակամար,
Դուն իդեռնի ճամբուն՝ մարած ջահ ու խորան.
Յոյզի ակունք, երգի ամենասուրբ հանճար,
Գահավիժեալ խորհուրդ՝ ցաւին մէջ լըռութեան...:

Սաքեա՛ն, հաչատուրեա՛ն, նոր փարոսներ երգի,
Հայ գաւառներն իրենց մեծ դամբանէն հանած՝
Ձեր հանճարին լոյսով դուք կոչեցիք կեանքի,
Եւ ճանչցուցիք որպէս նըւագ համատարած:

Կ'անցնի՛ն, կ'անցնի՛ն դարեր, դուք հովերու նման,
Դուք ծովերու պէս յորդ՝ դաշնաթաւ կ'երգէք
Իբրեւ աւանդն Հայուն, իբրեւ շո՛ւնչն անվախճան,
Իբր յաւերժի՛ն ձեռքով ղեկավարուած համերգ...:

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ

15 Մայիս 1965,
Փարիզ

ՀԱՅՐԵՆԱՊԱՇՏ ՔԵՐԹՈՂ ՇԻՐԱԶԻՆ

Շիրա՛գ, Շիրա՛գ, տերվիշ ֆերթողն հայրենիքիս,
 Մատաղ ըլլան մուսաներուդ սիրտս ու հոգիս,
 Եւ Շիրագի վարդերուն պէս անուշաբոյր,
 Քու խօսքերուդ հագար, հագար ես տամ համբոյր:

Շիրա՛գ, Շիրա՛գ, խօսնակն Հայոց նոր աշխարհին
 Ու ջերմ պաշտպանն ու պահակը հայ լեզուին,
 Ինչքա՛ն աւիւն ու կրակ կայ երգերուդ մէջ,
 Մորենի մ' ես դուն բոցավառ ու միշտ անշէշ:

Շիրա՛գ, Շիրա՛գ, ո՛վ մեծ ֆերթողն հայրենիքիս,
 Ո՞վ տուաւ քեզ սիրտն այդ ազուրը, գերգայուն,
 Որ՝ քնարիդ լարին վրայ միշտ թըրթռուն,
 Կ'երգես սէրը մեր լուսաշող հայրենիքին:

Շիրա՛գ, Շիրա՛գ, տերվիշ ֆերթողն հայրենիքիս,
 Պատգամդ յուզիչ, խանդավառող ու հոգեցունց,
 Ուղղեալ պանդուխտ, աստանդական եղբայրներուդ
 Ու քոյրերուդ, յուզեց հոգիս, սիրտս, գորովս:

Շիրա՛գ, Շիրա՛գ, անմահ ֆերթողն հայրենիքիս,
 Մատաղ ըլլան մուսաներուդ սիրտս ու հոգիս,
 Եւ Շիրագի վարդերուն պէս փայլեցրաբոյր,
 Հայ քառերուդ, Հայ խօսքերուդ անգուգական

Ու սրտաբուխ, հագա՛ր, հագա՛ր ես տամ համբոյր:
 Օրհնեա՛լ ըլլայ յիշատակը այն մայրիկին,
 Հայ մայրիկին, որ քեզ տուաւ սիրտ մը անգին:

Նայրուպի, Քէմիս

ՅՈՎՍԷԺ ԹԸԳԸՐԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿ ՄԸ

Հայ Գրականության շնամատցող արժեքներէն մին է Տիգրան Կամսարական, որուն ծննդեան հարիւրամեակը կը լրանայ ներկայ տարեշրջանին (1866-1941):

Անցնող այս հարիւրամեակը մեր մտայնութիւններէն, բարբերէն, աւանդութիւններէն եւ աշխարհայեացքէն շատ բան փոխած է կամ զեղչած. Արեւմտահայ (ինչպէս եւ Արեւելահայ) գրականութեան մէջ կատարւած են մեծ փոփոխութիւններ, ինչպէս են հին փառքեր եւ նոր ու երիտասարդ գրողներու փաղանգ մը եկած է իր արդար տեղը գրաւել գրականութեան մեր պալատէն ներս: Սակայն ժամանակի անքննարկէն եւ մտայնութիւններու փոփոխման դժբաղանքներէն ստեղծուած են մեծ շարք մը գրողներու երկեր, որոնք տակաւին այսօր, մօտ դարու մը հեռավորութենէն, կըրնան մեզ թրթռացնել իրենց բերած յուզմաներուն սարսուռներով:

Այդ ճշմարիտ արուեստագէտներէն է անտարակոյս Տիգրան Կամսարական, հեղինակը «Վարժապետին Աղջիկը» վէպին, եւ ամենէն կարկառուն դժմաբէն մին Արեւմտահայ գրականութեան այն շարժումին՝ որ Իրապաշտ անունը ստացաւ եւ որուն արտայայտիչները հանդիսացան Արփիար Արփիարեանի, Գրիգոր Չօբապի եւ Լեւոն Բաշաբանի նման մեծատաղանդ գրողներ:

Մնած գրողներէն էր ան, ներքին այն բրնաղակաւն զգայնութեամբ օժտուած, որուն շնորհիւ կրնար իր ըրձապատը դիտել բոլորէն տարբեր ընկալչութեամբ մը եւ իր տպաւորութիւնները թուղթին յանձնել այնքան ճշգրիտ այլ յուզաթաթաւ արուեստով:

Իր գրականութիւնը Իրապաշտ զարոցին կը պատկանի. «Վարժապետին Աղջիկը» եւ

Սրմաքէշիանլեանի «Ամիրային Աղջիկը» կու գան փառապատկը կազմել այդ շարժումին: Առաջինը գրուած է շարժումի սկզբնաւորութեան, եւ կարծէք գրապէս կ'ապացուցանէ այդ զարոցին կարեւորութիւնները՝ որոնք Ա. Արփիարեանի կողմէ սահմանւած ու բացատրուած էին. «Վարժապետին Աղջիկը» տեսութիւններու փորձարկում մըն է, եւ որպէս այդպիսին՝ յաջող իրադրութիւն մը: Իսկ «Ամիրային Աղջիկը» կը հանդիսանայ այդ շարժումին լրումը, եւ իր մէջ կը մէկտեղէ իրապաշտ ուղղութեան առաւելութիւններն ու առանձնայատկութիւնները, ինչպէս որ դերժէ անոր թերութիւններէն ալ:

Տիգրան Կամսարական, ծնած Պոլսոյ մէջ 1866-ին, վայելած է այն բոլոր շտապանքներն ու հոգածութիւնը՝ զորս մեծահասակը հայ մը եւ որդեսէր մայր մը կրնային ընձեռել իրենց զաւկին: Մեր գրականութեան տոյն բացառիկ բախտաւորներէն է՝ որ գրողէն ըլլալով հանդերձ չէ զգացած ու «ճաշակած» դիւրի անպարէզին տպաւորութիւնը: Երիտասարդութենէն իսկ մտած հօրը ծխախոտի ընդարձակ գործառնութիւններուն մէջ, հետզհետէ դարձած է amateur գրողէն, հազիւ երբեմն իր գըրչին գեղեցկութիւններով հրճուելու առիթ տալով ընթերցողներուն:

Վիպագիր է ան, միաժամանակ տաղանդաւոր նորավիպագիր, որուն տաճնակի մը հիմնող նորավէպերէն ամենէն աւելի կատարեալ արուեստի գործը կը կրնան «Յարօն», «Հովկուլ» եւ «Ընկուզին Կողովը»:

Սակայն Կամսարականի հոչակը կը հիմնուի «Վարժապետին Աղջիկը» վէպին վրայ, որ ոչ միայն Իրապաշտ շարժումին, այլ

ամբողջ Արեւմտահայ գրականութեան առաջին մեծ ու արուեստի գործար կրող վէպն է։ Առաջին անգամ երեւցած է 1896-ին Արփիարեանի Հրատարակած «Արեւելք»ին մէջ որպէս թերթին, եւ ապա Հրատարակուած է առանձին հատորով։ Ինչպէս թուականէն իսկ ի յայտ կու գայ, «Վարժապետին Աղջիկը» գրուած է երբ հեղինակը հազիւ քսան տարեկան էր։ Բայց հոս իսկ է վէպին գլխաւոր արժէքը, ձեւով մը՝ թովշութիւնը։ Ինչպէ՞ս կրնար պատանութենէ հազիւ ոտքը դուրս երկնցուցած երիտասարդ մը գրել ամպէս՝ որպէս թէ կեանքի երկար տարիներու փորձառութիւնը ունենաք իր շալակին եւ իմաստութիւնը՝ իր իմացականութեան խորշերուն մէջ։ Տակաւին ճշմարիտ եւ րուսն սիրտ մը տառապանքներէն չմոքուած սիրտ մը ինչպէ՞ս կրնար ամբօն ճշմարիտ եւ խոր թափանցողութեամբ նկարագրել երիտասարդ ու դժբախտ աղջկան մը ռոււսլտանքները։

Պատահաբար, որքան ալ անհաւանական կամ թէական թուի, պարզ է։ Իր տաղանդին ու միմիայն իր տաղանդին շնորհիւ։ Ու թերեւս տաղանդի այս յանկարծական (ու մասնաւորաբար միայնահաս ալ) բռնկումը չէ՞ պատճառը որ Կամսարական վէպին Հրատարակութեան քանի մը տարիներ ետք ալ գրեթէ չերեւի գրական Հրապարակին միայն եւ միպագրի ու արուեստագէտի իր համբաւը հիմնաւորող աւելի ընդարձակ կամ խորունակ երկեր չարտագրէ։ Օչական, մենք ճննդատու, որ Կամսարականի հետ ունեցած է տարիներու միայն տարածուող ու մինչեւ այս վերջինին մահը հասնող բարեկամութեան մը, այս ամբողջեան պատճառը կը քանդէ փնտռել Կամսարականի դժուար լաւագոյնքում մէջ։ Իբր փաստ կը յիշէ հեղինակին մէջ նամական վերջուած գործերու ծրագիր մը, ուր Կամսարական կը թուէ թէ ինչ աշխատանքներ կը ծրագրէ թելը։ Սակայն որոշ է որ բոլոր այդ ծրագիրները մնացած են հոն, ֆուլթին միայն թերեւս անոնցմէ տմանք երկար խոհումներու նիւթ են հայթաթած արուեստագէտին, եւ քայքայուող փաստ մըն է իրականութիւնը՝ որ Կամսարականի մէկն ու քանի մը նորավէպերէն փաւս գրեթէ ոչինչ՝ անի արձանագրելիք աշար անունին դիմաց։

Սակայն «Վարժապետին Աղջիկը» առանձինն արդէն պիտի կարենար Կամսարականի պահանջիկ մտայուն եւ պատուաւոր տեղ մը մեր գրականութեան մէջ՝ ուր, դժբախտաբար, միշտ չէ՝ որ կը հանդիպինք արքան յաջող իրադրութեաններու։

Պոյսով չայց կեանքին վերջուած հարստութիւն եւ առօրեայ դէպքեր կը կազմեն ատողմը այս վէպին։ Հոն ոչինչ կայ արուեստական, չինքնու, երեւակայական, ոչ-համոզիչ։ Տիպարները, ընդհանրապէս նկարագրուած մեծ վարպետութեամբ, միտ ու ոսկոր հազած անձեր են, որոնց կարելի է հանդիպիլ ամէն օր, եւ ամէն տեղ։ Առաջին անգամ է որ Կամսարականի շնորհիւ Արեւմտահայ գրականութեան մէջ կը մտնեն պարզ ժողովուրդին կեանքին վերջուած դէպքեր, անձեր, մի՞հասկնաք եւ հոգեբանութեան նկարագրութիւններ, բոլորն ալ իրարոքութեամբ պարզ, մաքուր եւ ամէն դասակարգէ՝ հասկնալի աշխարհաբարով մը։

Գրողին առանցքը կը կազմէ Աստղիկ, աղջկանց դիւրեթոյնի վարժարան մը նոր աւարտած եւ իր «Վարժապետ» հօր տունը վերադարձած աղջիկ մը։ «Վարժապետ»ը ծնու է, որպէս հարստացող ու բանաստեղծուողի իր փառքի օրերը մայնցուցած եւ այժմ իջկում տան՝ մը երդիքին ծուարած արգահատելի արարած մը։ Կինը տիպարն է չայց աւանդապահ, մօր. տանտիրին, իր շունեցածն իսկ ներքին ընդունակութեամբ մը մաստաղարարող, կրօնաւէր, նախապաշարունակ բոլոր ջանքին մէջ ապրող եւ ամուսնին ու միակ աղջիկէն դատ աշխարհի միայն ուրիշ էակ կամ սիրելի չճանչցող։

Վարպետութեամբ գծուած երեք այս տիպարներէն դատ տակաւին կայ Գրողիներ, խառնութեան աշխարհութեան բարձրագոյն մը վաճառականի դիրքին տիրացած երիտասարդ մը, որ, իր տղեղ ֆիզիքականին տակ կը պահէ վեհամեծ ու աղիւս բնութիւն մը. այս աղետութիւնը վէպին մէջ ամբօն շափազանցութեան տարաւած է, որ ի վերջոյ գրեթէ կը հասնի անհաւանականին աստ-մաններուն։ Կր խնդրէ Աստղիկի ձեռքը, եւ անուրին համաձայնութենէ մը ետք անապատայութեան եւ կը ստանայ իր նուիրած մտտանին, արդիւնեւ «Վարժապետին» աղջիկը, վէպին մէկ վարպետ. հանգուցին

շնորհիւ ծանօթացած է մեծահարուստ Վերջին մը միակ գաւակնն ու անմիջապէս սիրահարած ալ, երիտասարդ ու անփորձ աղջիկայ մը ամբողջ խանդով:

Վէպին գլխաւոր շերտներէն մին է նաեւ Արամը, մեծահարուստին շփացած եւ ցոփ որդին, որուն միակ զբաղումն ու ձիւստութիւնն է հօրը հարստութիւնը մսխել գիշերային վատահամալ գրօսալսարներու մէջ: Շատ արագ տրուած դիտերու շնորհիւ յըստով կերպով պատկերուած է Աստղիկի ապագայ ամուսնին տիպարը. տիպար մը, որ իր մտերիմ բարեկամին՝ Թորոս Պէյի հետ կը կազմէ զոյգը վէպին ոչ-դրական տիպարներուն: Եւ ինչ տիպարներ... Թորոս Պէյ, իր բարեկամին նման շուայտ եւ հարուստ անդործ մը, որ առաջին իսկ վայրկեանէն դէմ է եղած երիտասարդներուն ամուսնութեան՝ նման պարկեշտ քայլ մը չմտնեցնելով Արամին, կը ջանայ եւ կը յաջողի մեղրալուսնի օրերուն իսկ երիտասարդը վերադարձնել իր նախկին շուայտ կեանքին, միւս կողմէ ի զուր փորձերով դեղեցիկ երիտասարդուհիին հետ մշակել ստորին յարաբերութիւններ: Եւ անյալողութեանէն զայրացած, ճշմարիտ Եակօ մը որպէս, կը հիւսէ վատ դաւ մը՝ որուն զօրը կը դառնայ Աստղիկ, եւ որուն իբր արդիւնք կ'արտաքուստ ամուսնին տունէն եւ անփառունակ վերադարձ մը կ'ունենայ դէպի հօր տնակը:

Ամուսնալուծման դատը զոր կը բանայ Արամ, Պարոնեանի երդիծական էջերէն փրցուած կտոր մը բլլար կարծէք, այնքան որ ճշդիւս կերպով նկարագրուած է Դատաստանական Խորհուրդի գործելակերպը, անոր «արդարատիւութիւնը», «սահմանադրականութիւնը»: Որպէս արդիւնք ամենէն ծիծաղելի եւ միաժամանակ սարսափելի ու անմարդկային այս խեղդատուութեան, դժբախտ մօթէն կը խլուի իր միակ միութարուութիւնը՝ մէկ հատիկ գաւակը: Այս բոլոր անուշաքանդերուն հետեւեալը կ'ըլլայ հիւժախտը, որ դանդաղ ալլ յստակ քայլերով կը յառաջանայ եւ փշուր փշուր կը կրծէ հեղ կնո՛ւ արդէն իսկ տկար Ֆիդիբը: «Վարժապետ»ը, միշտ անճարակ, կը դիմէ ամէն կողմ՝ դահեկան մը օգնութեան հա-

մար. եւ Գարեգինն է որ կը դառնայ նեցուկը այդ աւերուած տան:

Բախտի ինչ itony իրապէս եւ ինչ տառապանք Վարժապետին՝ երբ կը ստիպուի աղջկան ամուսնութեան մատանին ծախելու համար Գարեգինի դիմել, մինչ հազիւ տարի մը առաջ ուրիշ մատանի մը կը տանէր, անհոգ արտով:

Վէպը չի վերջանար այնպէս՝ ինչպէս կ'աւարտին ընդհանրապէս վէպեր. Երջանիկ եղբայրացութեան մը փոխարէն կը մեռնի Աստղիկ, ծնողը եւ Գարեգին անմիթթար կը մնան, մինչ դժբախտութիւններու եւ խեղճ ընտանիքի մը կործանման պատճառ եղողները կը շարունակեն հաճուիքի եւ միտումի իրենց անխմատ կեանքը ապրել, կատարելով վատակար տատանակի իրենց սահմանուած դերը այս աշխարհի վրայ:

«Վարժապետին Աղլիկը» յաջողագոյն քննադատական մըն է տիրող մտայնութիւններու, բարքերու եւ ընկերային կարգուսարքի: Մեղրաբական մը բոլոր այն հաստատութիւններուն եւ պայմաններուն հասցէին՝ որոնց պատճառաւ կարելի կ'ըլլայ կէս դարի վրայ երկարող ուսուցչական դրօշուէնութեամբ ալ խիսակ դարձած «վարժապետ»ի մը դառնալ ամենատարրական հանուստութիւն մը. որոնցմով՝ ոտնահարած արդարին ձայնը կը խլացուի եւ տակաւին որոնցմով չարագործներ ու վատասիրտներ կը բարձրացուին փառքի եւ առաքինութիւններու պատուանդանին վրայ:

Վէպը կը կազմէ ներդաշնակ ամբողջութիւն մը եւ կը կարգացուի յափշտակութեամբ, որովհետեւ կամաւարականի պատմելու ոճը արագ է, յաղուղն փոխաբերութիւններով եւ դիտելու մեծ կարողութեամբ, նոյնիսկ այն էջերուն վրայ՝ ուր Զիլմիկիբեանի թարգմանած «Թշուառնեւրոն ոճը եւ արտայայտուելու եղանակը կը յիշենք:

«Վարժապետին Աղլիկը» որպէս դեղարւեստական երկ՝ հրատարակութենէն մօտ ութսուն տարիներ ետք ալ կը պահէ իր թարմութիւնն ու արժէութիւնը. ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս որ թարմ են եւ անմիջական Պարոնեանի մը կամ Զօհրապի մը հեղինակութիւնները, կամաւարական կեանքին

կը նայի երիտասարդի մը յոտակ, մաքուր աչքերով եւ իր տեսած չարն ու բարին թուղթին կը գործէ նոյնութեամբ, առանց աւելորդ յաւելումներու կամ զեղչերու: Հոն գործ չունին արուեստական չպարն ու քր-րեւները, որոնցմով յաճախ մեր գրագէտները կը ծածկեն իրենց հերոսներուն դէմքերը: Դիմակներ չկան հոն, այլ մարդիկ կ'երևին իրենց առօրեայ հոգերով, մտածումներով եւ ներքին կեանքի ամբողջական մերկութեամբ: Եւ թրեւս հեղինակին այս ճիւղամուտքինն իսկ ըլլալ գլխաւոր պատճառներէն մին գրքին վայելած համակրանքին ու հռչակին: Որովհետեւ անով է որ մեր գրականութեան մէջ կը մտնէ նոր յունչ, նոր օտեցում, կեանքը ընկալելու եւ կեանքին նայելու նոր ու զեղչերի կեցածք:

Թէոդիկի Տարեցոյցին զրկուած ինքնակենսադրական նօթի մը մէջ, Կամարական 1910-ին կը սրէ ի միջի ալլոց. «Արփիար գիւ Վերնիֆէ»ին դարձուց, ուր ընդունց վէպը՝ «Վարժապետիոն Ազիլիք», առաջին realiste վէպը մեր մէջ որ մեծ դպրոց ու շատ polemique յառաջ տեսաւ, ինչ որ ամուր արժանիքի տալացոյց պիտի նկատուի եթէ չկարմրելի հիմա ամբար անգիտակից միամտութեանց վրայ — 20 տարու էի»:

Որքան համեստութիւն եւ կամաւոր թերկնահատում: Կարմրել ստեղծագործութենէ մը ճիշդ այն պայծառութեամբ որով խնդրոյ առարկայ երկր մեծ է ու թարմ արւեստով լեցուն... Մեծ էին մեր նախորդները որպէս արուեստագէտ, բայց մանաւանդ մեծ էին իրրեւ Մարդեր, որոնց ներքին օրինակը մեր այս անորոշ եւ անուղի օրերուն որքան առաջնորդող կրնայ ըլլալ մեզի:

Ուրիշ առիթով մը, դարձեալ Թէոդիկի Տարեցոյցին մէջ (1923), ան կը գրէ. «Քառորդ դար մը յետոյ, չեմ գիտեր ինչպէ՛ս, կամքի ճիգ մը ըրի «Վարժապետիոն Ազիլիք» կարդալու, հետաքրքրութեմէ տւելի քաշու-

թիւմ մըն էր առկա, զի կը կատարածէի իրաւամբ որ պտտացող քերտութիւններ վիտայիմ պատանկեմ վէպի մը մէջ որ իմա էր: Կարգացի ու շատագունեցալ արդարեւ, ինչպէս ամէն հեղինակ որ հասում տարիքի մը, իր ստաջին երկը կը վերաբնէ: ...Ըսի թէ շատագունեցալ, բայց անկեղծ ըլլալ, յուզւեցալ՝ ճանւ եղբարախտ ազգկամ պատմութիւնը կարդալով. սեպարծութիւն չըկալ գայս ըսելու մէջ, զի հետեւակ վիպատմ մը նայինս կրնայ, բարի դիպումով մը, ազուոր ճիւղի մը վրայ ինձալ, բայց կարող ըլլալ «ճիւղ» մը բնականօրէն յաւնալէ զկնի, գայն իմաստասիրաբար ընդլայնել եւ արուեստապէս կերպարանաւորել»: Ինչպէ՛ս, ի՞նչ անլուր միատնութեամբ յանդգնէր էի գրել այդպիսի վէպ մը, իսկապէս գրակամ տեսութեամբ ու այն քիչ բանիմ գոր գիտելի կեանքէն.— Անգիտակցութեամբ շնորհիւ»:

Արդեօք այդ անգիտակցութեան վերացումն էր, որ, ինչպէս յիշուեցաւ ակիզբը, պատճառ դարձաւ Կամարականի մասնակի ամուլութեան:

Ուսկանի գրած իր նամակներէն մէկուն մէջ կը չէտէ. «...Բայց մեծաւամբ մօտ երբ աշխարհին ունայնութիւնը ակնքարքի մը մէջ դատնի՞ր գուցէ այդ պահուն տպաստմ որ հետեւ տւելի մօտով չ'աշխցի, ակօսը տւելի խոր չ'պնդեցի...»:

Հիմա, երբ իր մահէն քառորդ դար է անցեր, այդ ակօսանքը մե'րն ալ է նոյն առան, բոլոր անոնցը՝ որոնք կը սրեն Հայ Գրականութիւնը, Հայ գրագէտն ու Տիգրան Կամարականի արուեստը: Որովհետեւ իր երկարատեւ լուրթեան եւ դժուարահաճութեան պատճառած կորուստը թանկագին է մեզի ու մեր փոքր Գրականութեան համար: Եւ, փերջացնելու համար, ի՞նչ բան աւելի ճիշդ է ու տեղին քան Օլականի եղբարակացութիւնը.

«Ամենէն քիչ իրաւունքն ունէր «սիրող գրագետ»ի պատենմիմ մէջ քաշուելու»:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՏՃԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայր Կոմիտասին

Ինչ հրաշարուեստ յուշարար մըն է՞ դուք նախնի ու արդի Հայ գեղեցկութեանց. լիսնաւատ սիրով, բոլորամուէր ջանքով հետազոտեր, որոնք, ի քնար վերակոչեր է՞ մեր քաղցրագու, աստուածաշունչ մեղեդիներն ու օրհներգութիւնները՝ որոնց մէջէն մեր սուրբ ճաշնոց հոգիները համբուրել տուի՞ք մեզի: Ասիկա սակայն չի բուեր ձեր արուեստագիտական ու հայրենասիրական վառ հետաքրքրութեան. հրնուաբար իտ, գուրգուրալի, գմայլանով բարախում հայրենիքին թաքաւոր անշուք անկիւններէն, չկասկածեալ, փռշտաբախ խորշերէն վերագտեր, յարուցեր, կենսաւետեր է՞ դուք տառ Հայ գեղեցուկ բանաստեղծութիւնը մանւ, որուն տրամաթիկ թլուտումը, կոյս գեղեցկութիւնը պաշտել տուի՞ք մեզի:

Յուշարար ըսի, բայց դուք վեղարուոր Ձիչեօն մըն է՞ աւելի. անցեալ դիշեր *Université populaire*-ի սրահին մէջ երգելով ու բարբառելով, գաւառաքանելով երբեմն այլ միշտ յանկուցանելով՝ Հայաստան ուխտագնացութեան տարիք գմեզ, կամ լաւ եւս է ըսել քիչ մը Հայաստան բերի՞ք Նգիպուսի Հայերուս. մենք կը կարծէ՞ք թէ Հայ կրօնադրը որ էջմիածինէ՞ կաւ գայ՝ միւռն միայն կը բերէ. դուք Մասիսն ու Արագածը փոխադրեցի՞ք հաս պահ մը. ո՞վ ըսաւ թէ լեռները չեն փայր...

Բարձրացանք ձեզի հետ ցից կատարը մեր հայրենիքի լեռներուն, որոնք չորս հազար տարի է Հայութիւնը «կը դիտեն». իջանք ապա միասին սա ծաղկազուարմ մարգագետինները՝ որոնք Հայոց դաշտերն են, լսեցինք հո՞ յակնիւ Հայ շինական մեր ազգրտաց ազու ու մերք գառ ձայնը որ կ'երգէ, կը հրնուի, կը ցնծայ. ինչ, վարդապետ, իրաւ ի արդեօք, Հայաստանից Հայն ալ ցնծութեան ճիշեր, ուրախութեան շեշտեր, աղաղակներ ունի եղեր, մեր եւք սիրական եղբայրը: Ձէինք գիտեր ատիկա. անակնկալը փոփոխեցուց գմեզ:

Մենք ո՞վ պիտի կարենայ մոռնալ երբեք հայրենիքի հագեցուարն այն տեսարանները, զոր խօսքով ու երգով հեռապարգեցի՞ք մեր գմայլած աչքերուն առջեւ. վանգի ձեր երգը, վաքդապետ, ներդաշնակութիւն մըն է կատարեալ, գոյն ու պէտպիւսութիւն ունի, խորութիւն ու մթնոլորտ ունի մերկիւն մթնոլորտը, յոյս ու տոսեր ունի: Հայաստանը մեր լսելեօք, տեսաւ մենք:

Նոր դուք եկա՞ք վերջուշի մեզի ու վերջայտնել սխալի ու հարազատ տա Հայ գեղեցկութիւնները՝ գորմէ անուր էինք մենք ի ք'է՞ շփոթում մը ունեցանք. — ցայն վայր աննազորդ հայրենի այդքան անուշակ թրթռումներուն՝ մենք տարաշխարհի Հայերս Թերի, անկատար Հայեր եղած ըլլալիմք. բայց ինչո՞ւ համար այն տառն մեր սրտերը իրենց խոր խաւերուն մէջ այդ սաստկութեամբ դարգեցնի ի լուր ձեր «Կոռնկ»ին, «Միկաց Իշխան»ին ու «Սիփանայ Գագեր»ուն...

Ով վարպետ վարդապետ, ինչ բանի աւելի հիմնաւ ձեր մէջ. ձեր արուեստութիւնը ձայնի՞ն (*յորդեթակ* ինչպէս յիշեցի՞ք Կորինէն) թէ գերաւորք արուեստին, պատարուն գիտութեան՝ թէ բոցաշեշտ պերճախօսութեամբ, հրապուրիչ բանախօսի՞ն թէ... բայց դուք Վիմուք մըն է՞, հայր սուրբ:

Ներկայ էի ձեր համերգի փորձերուն, որպէսզի գունէ մասամբ մը մա-

շակ ստանալ անկէ՝ ձայնի ճարտարապետութեան Հայկական գուտ հրաշա-
կեքտ մըն է ատիկա: Ձեր այդ համերգին մէջ Հայու հոգին է որ փռոյն ի փռոյն
կ'ազօթէ ու կը սիրէ, կը հծծէ ու կը շանթէ, —ինչգինք կը պատմէ: Ի՞նչ
միաձայն հագներգութիւն ու համատարած ներդաշնակութիւն, զարհրային
ինչ վեհութիւն, նաեւ հեթանոս ինչ հեշտամբ, ինչ գունագեղութիւն, ձու-
գանութիւն, զգացման քաղաքիւն ու խորութիւն. բայց մանաւանդ բնական
ի՛նչ շնշտ, ինչ համ ու քաղցրածոր ներշնչում, գոր դուք այնքան արուեստա-
հիւսեր, ընդելուզեր էք արեւմտեան գիտում ու կարի դժուարահան երաժշ-
տութեան հետ. եւ եթէ Հայ քնարը ձեր բարեյարդար արուեստին շնորհիւ
այդքան բնական փարումով մը խնամեցած է եւրոպականին հետ՝ ատի ապա-
ցոյց մը չէ՞ քէ Հայ մտքին ծիրը որքան հեշտ ու վայելուչ առաջատը-
ւութեամբ դէպի արեւմտեանը կը գիւլէ ու կը ձգտի. ձեր համերգը այդու՝
«հաւատամբ» մըն է, հայր սուրբ, Հայ ցեղին բարձրագոյն ընդունակու-
թեանց ու անոր անհուն կատարելականութեան:

Գուք, վարդապետ, փոքրիկ երաշխի մը առիք տուիք մեր մէջ. հարիւր
յիսուհի ու աւելի մանկտի, որոնք դեռ երէկ ստեղծաշարին առաջին խաղն իսկ
անկարող էին արտաբերելու, կ'երգեն հիմա շիրքու գդաւա Սերովլէից»։ հայ-
րենիքն է որ բարասեց անոնց սրտին գոգոս խորշերուն մէջ, առհաւութեան
սեանելիք մըն է այս. ո՞վ պիտի ըսէր քէ այդքան ներդաշնակութիւն կար
պահուլուած այս մտադշուկ կոկորդիներուն մէջ: Սակայն դուք տաւիղ մըն
էք մանաւանդ, որուն վրայ Հայուն դարաւոր այլ յարմարագ հոգին իր խո-
րախորհուրդ բարձրամները կը շարունակէ արտայայտել ահա: Քնարը գոր
կը կրէք ձերիմը չէ բոլորովին. Գողթան երգիչներէն մեր ցեղին յանձնուած
նւիրական աւանդ մըն է, գոր բախտին բարութեամբ ձեզի վիճակուեր է
պահել ու պահպանել. ազգային ստացումով մը, Հայկական սեփականու-
թիւն մըն է անիկա: Այդ որբազնեալ աւանդն ի ձեռքն գացէք, հայր սուրբ,
անդաւստան կատարել ի Հայս համօրէն, գացէք հնչեցնելու ձեր քնարը ի լուր
ստարանցատ Հայութեան որ «Աւարայրի Պղպուձէն մի՛նչեւ հիմա Ալիշանով
միայն խապրիկ առած էր: Այդ պղպուլը մեր արմաւենիքներուն վրայ քառեր
է հիմա:

Եւ եթէ օր մը գեղգեղելէ ու հմայելէ, յուզելէ ու յուզուելէ պահ ժը
հանգչելու համար հայրենիքի կենսամարդ կազդայրը երթաք փնտրելու.
ձեզի երկու ազգանքն ունիւմ, վարդապետ. ճախ՝ մեր կողմանէ յարգական
յուզեալ խոնարհութիւն մը ձեր նախակարապետներէն երանելի Մեմորա ե-
րաժշտին շիրիմին առջեւ, որ հազար երկու տարիէ ի վեր Արագածի կողմ
անհղծ ու անվերաբ պահուած է ըսի՛ք մեզի գուցէ խանդալատեմով մը. եւ
յետոյ, օհ, մամաւա՛նչ՝ երբ «արփույն յառաջածագ ճշոյլով» տրուի ձեզ
բարձրանալ անդրէն այն լեռը որ Հայութեան ծագման նախագահեց, անոր
վրայ «շիշեօջիք եւ գմեք», հայր սուրբ, ու լմեքքերնիդ Արարատի ծաղկա՛ց
բոյրովն ու շունչովը առլցուն՝ արձակեցէ՛ք հոն ձեր սա շէնդ ուժգնագոր
ձայնը «ազաւմ ի վեր ի միասն»։ Հեռատանի արմատախիլ Հայերէւ առ
հայրենիք մեր կարօտող որդիական շողոյնը քող ըլլայ ատիկա:

ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՐՍԱՆԿԱՆ

«Գորհարներ Հայ Գրականութեան» հատորէն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՉԵՌԱԳԻՐ ՄԻ ՏԱՂԱՐԱՆ Յ. ԹԼԿՈՒՐԱՆՅՈՒ ԵՒ Մ. ՆԱՂԱՇԻ ՏԱՂԵՐՈՎ

Ինչպէս նշել էինք «Փերիա գաւառի գրչագրերի համաթու ճոցակ» յօդուածում («ՍԻՈՆ» ամսագիր, 1965 թ., համար 9, էջ 323), Փերիայում գտնուող մի ձեռագիր տողարանի մէջ կան երգեր, որոնք պատկանում են Հայ միջնադարեան երգիչներ՝ Յովհաննէս Թլկուրանցուն եւ Մկրտիչ Նաղաշին:

Նախքան տաղերի մասին խօսելը, ձեռագրի մասին աւելի լայն գաղափար տալու համար ստորեւ ամբողջութեամբ նկարագրենք այն.—

ՏԱՂԱՐԱՆ-ը բաղկացած է երեք անջատ մասերից, որոնք յետոյ միացուել եւ կազմւել են միասեղ. տարբեր են երեք մասերի թուղթը, գրիչը, բովանդակութիւնը եւայլն: Այստեղ սակայն մենք նկարագրում ենք միասին: Թերթեր՝ 159: Պրակներ՝ 19, առաջին եւ երկրորդ մասերը բաղկացած են մէկական պրակից 14 եւ 12 թերթերով, իսկ երրորդ մասը՝ 17 պրակից, իւրաքանչիւրը 8 թերթ եւ միայն թ եւ ժբ պրակները 12-ական թերթ: Մեծութիւն՝ 14.5×10×2.5 սմ.: Նիւթ՝ գեղեցական հաստ ու փայլուն թուղթ, ա մասը՝ բարակ, փափուկ եւ ջուր տեսած: Կազմը՝ կաշեպատ, առաջինը՝ միացեալ թուղթ (այժմ բաժանուած), երկրորդը՝ սոռաւարթուղթ, վրան ճնշումով պրակները զարդեր. ա կազմի մի մասը քաջալուծ եւ կտրուած, այրուելու հետեւանքով: Կազմը նախօրոք ունեցել է բարակ կաշիով երես, որի մաշուելու հետեւանքով կրկին կաշեպատուել է եւ այժմ կրկին հասցել: Պահպանակներ՝ չունի: Վիճակ՝ բակիւրիք եւ վերջին թերթ: Չգրուած քերթեր՝ չունի: Գրութիւն՝ միասին: Տողեր՝

14, 16, 17, 18 եւ 21: Գծումները՝ ճնշումով: Գիրը՝ նոտագիր, ա մասը՝ անվարժ եւ խոշոր գրով, բ մասը՝ մանր գրով, իսկ գ մասը՝ վարժ ու գեղեցիկ ձեռագրով: Գրիչը՝ Ղարան սարկաւազ (գ մասինը միայն): Միւսները անյայտ: Թանաքը՝ սեւ, վերնագրերը, մեծատառերն ու լուսանցքազծերը կարմիր թանաքով: Զարդագրութիւններ՝ լուսանցքներում մի քանի զարդանկարներ, նոյնպէս եւ երգերի առաջին տողերի սկզբնագրերը զարդագրերով ու թռչնագրերով: Ծաղկող՝ անյայտ: Ժամանակ՝ անյայտ: Վայրը՝ անյայտ: Պատկերաւոր՝ անյայտ: Ծամօթութիւն.— Ձեռագիրը պատկանում է Արմենակ Տէր Յովհաննիսեանին (Սոյգան գիւղ):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ(*)

Ա. ՄԱՍ

Թ. 1ա-14բ.— Խրատներ (արձակ դրամած):

Բ. ՄԱՍ

Թ. 15ա-19ա.— «Մըրոյն Եր(փ)րեմի ասացեալ»

«Ձիւն պատախաճի ումիցեմ արդեաւ»

Թ. 19ա-26բ (թերթ).— «Պրատ Հոգեշահ զոր ասացեալ է սուրբ Հայրն մեր Ոհանէս Գառնեցի»

«Ծառայակիցս ձեր ի Գրիստոս Յիսուս Ոհանէս Գառնեցի հարցանեմ...»

(*) Ձեռագրում եղած կրճատագրերը բացել եմք ամբողջապէս, իսկ ոչ մեծատառով եղած յատուկ տ. նույնները գրել եմք մեծատառով:

Գ. ՄԱՍ

Թ. 27ա-41ա. «Կայր մեծատուն մի ունէր ինչա բազումս... (Սոյն պատմութիւնը այլ ձեւադրերում ունի հետեւեալ վերնագիրը. «Պատմութիւն մանկան եւ աղջկան եւ հարցմունք նոցա ընդ միմեան», նաեւ տարբեր վերնագրեր):

1. Թ. 41բ-48ա. «Տաղ Ալէքսանոս Ճրգ-նաւորին(*) ասացեալ է.

«Աստուած գրած եւ մարդասեր
Երբեկ լսէր իւր ծառային» (24 տուն):

2. Թ. 48ա-55ա. «Տաղ եւ պատմութիւն Մարիսաու եւ Կոստարայ վաճառականաց.

«Այր մի վաճառական տնում էր Մարիայ,
Որ էր ծայ քանակամ ի յերկրիմ Սըտայ» (39 տուն):

3. Թ. 55ա-59ա. «Տաղ Ստեփանոսի Նախակային է ասացեալ.

«Արեւնեալ ի Աստուած հայր եւ սուրբ եղգիմ,
Արեւնեալ աղօթէր յառ Աստուած որդիմ.
Ահա զգովմ ասեմ տէր Ստեփանոսիմ,
Հաւատար լիցեմք եղբարք գմախ տարածամին»
(18 տուն):

4. Թ. 59բ-61բ. «Տաղ ուրախութեան ի վերայ խաղողին եւ գինուն ասացեալ է.

«Խաղող գրեմ գովել ցոյսի բոլոր պտղովն հաւատար,
Ձի դու միայն ես գեղեցիկ, ամեն պտղոյ քան ու
սպովար» (8, 5 տուն):

Նախափերջին տան մէջ յիշուած է Մարկաւազ անունը:

5. Թ. 62ա-62բ. «Տաղ եւ գովասանք գրեոյ.

«Այն առային ժամանակիմ
Որ զպտարեբմ տակեցիմ,
Քաւիչ մեղաց անուանեցիմ
Այլ լից աւ սուր, այլ լից աւ սուր,
Թաղ շատ ապրի իմ տէր տաւար» (8 տուն):

6.-29. Թ. 63ա-120բ. «Տաղ Յովասափու եւ Բարաղամ ճգնաւորին(**) ասացեալ են ողբ»:

Ձեռագրի 63-120 Թերթերում գրուած են.

(*) Բնագրում՝ ճգնորին:

(**) Բնագրում՝ ճգնորին:

Յովասափի ու Բարաղամի առականբը, բաղկացած 324 տունեց, 24 տարբեր վերնագրերով: Առականբի վերջում Թ. 121 ա-ում գրուած է «Տունք յիշ (324) ով որ կարգայ կամ օրինակէ Թող զԼաբլան Սարկաւազն յիշէ»:

30. Թ. 121ա.-124բ. Անառակին ասալ.

«Ես եմ կորուսեալ ոչխար,
Մոլորեալ ի սուրբ քա հօտեմ,
Հովիւ քաջ ի վեր հայեաց
Բարեխաւս ի յերկիր ամեմ» (15 տուն):

31. Թ. 124բ-128բ. «Տաղ Նաղաշին ասացեալ է:

«Անցանէ մեծութիւն աւ փառք աշխարհի,
Աւերի ու փառքի շինուած տաճարի» (14 տուն):

32. Թ. 128բ-130ա. «Յովանիսի Թուրկիր...»:

«Այնք ինչեւ անցել ենտ ինձի,
Անպարզ դու ծռա կուճայի» (10 տուն):

33. Թ. 130ա-133ա. «Յովանիսի Թուրկուրանցոյ. Ասացեալ է սիրոյ:

«Գեմ բաւար օգլի բաւար,
Այլի կուտաւ սիրոյ խաղար» (27 տուն):

34. Թ. 133ա-134ա. (*)

«Ես ձեզ տեսայ սիրով նստած,
Յարեւ նման արեւ ակունք» (5 տուն):

35. Թ. 134ա-134բ. (*)

«Յանկարծակի մէկ մի տեսայ,
Որ կու ցօղէր յոյս երեսնէ» (3 տուն):

36. Թ. 134բ-135բ. (*)

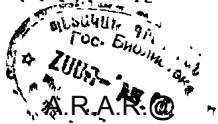
«Արեւնեալ ա՛յ տնուն ամսախ բանիմ,
Որ ի կողմէ կիմ տեսցնել է» (10 տուն):

37. Թ. 136ա-138բ. (*)

«Տուգ արեւմուտիմ տեսնմ Կետոյ,
Հօր եւ Որդոյ եւ Սուրբ Հօգուեմ»:

Այս երգը 19 տուն է, ասուած է վարդի

(*) Այս եւ հետագայ ասուածից երգերը ձեռագրում առանձին վերձագիր չունեն, բայց որովհետեւ նախորդ տնեքում յիշուած է ճգնաւոր անունը ուստի յարկաւ տնեքը առանձնացուած են:

Եւ Բլրուլի մասին եւ վերջում ունի Ղաթ-լանի (գրչի) անունը: Բառեակը բերում է՝ քստորեւ:

«Ինձ ողորմի դուք ասացէ՛ք,
Կարծող բանիմ Ղարլամ անուն.
Դուք յիշեալք ի Քրիստոսէ,
Յարծամ գոյէ փառսն Դարսն»:

38. Թ. 139ա-140ա. «Տաղ Յովանիսին (ունի կրճատագրի նշան):

«Արեկ արեկ իմ խափ սուրբք,
Փառք ու պատիւ քո ստեղծողին» (7 տուն):

39. Թ. 140ա-140բ. «Միրոյ Յովանիսի:

«Ունիք ունիս զպիտիւլ քաշած,
Բերան ունիս շաքրով լցած» (5 տուն):

40. Թ. 141ա-142ա. «Տաղ Վարդին:

«Քարուն էր բացունք վարդին պազգանին,
Քաղցր եղանակ է պլպլայն ի գունքին» (6 տուն):

41. Թ. 142բ-144բ. «Միրոյ Յովանիսի:

«Դու արեգակն անմահ ելանիս ի յառաւոտ. (*)
Սեանչիտոսիսի դիմօք Միքայել իրեշտակն քս
միքէ» (13 տուն):

42. Թ. 144բ-153ա. «Տաղ վարդին եւ պլպլ(ու)լ(ին):

«Ակամք գրէք բանին որ պատուական է,
Հոգոյ այլ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է»
(39 տուն):

43. Թ. 153ա-153ա. «Տաղ սիրոյ:

«Արեանակ անուն արարողին,
Որ զճայ ստեղծեք յափ մի հողէն» (8 տուն):

44. Թ. 153ա-154ա.

«Տեսայ սուրբք մի գեղեցիկ,
Քան գարեգակն որ լուս կուտան» (4 տուն):

45. Թ. 154ա-156բ. «Տաղ սիրոյ Յովանիսի ասացեալ է:

«Դու գամձ մնացական խնդրէ,
Որ զոգոյ երկիւզ մայ չունի» (14 տուն):

46. Թ. 156բ-159բ. «Միրոյ է տաղս:

(*) Բնագրում յառաւոտ:

«Այբեմ մինչեւ ցէմ, զովեմ քանիս լեզուէ միտ.
Քոս կու բուէ
Բերնոյ իմն էնցեղ կրակ, որ իմ սիրտս անկեւ
ամկեալ կու այրէ»:

Տաղը գրուած է աղբուրների վրայով եւ ընդհատուած է ք տառի կէսից: Ձեռագրի մնացեալ թերթերը պահպանուած են:

Պահպանուած է նաեւ ձեռագրի յիշատակարանը եւ միայն երկու տեղ գրչի կողմից յիշատակութիւն կայ, զոր բերում ենք ստորեւ:

Թ. 121ա. «Ուլ որ կարդայ կամ օրինակէ թող զՂարլամ Սարկաւազն յիշէ»:

Թ. 144ա. «Ջգրող գրիս գերի գրաւիք գրչափորձարար յիշեցէք զՂարլամն ի տէր»:
Միջում կան մի քանի յիշատակագրութիւններ, որոնցից ամենահինը կրում է 1844 թիւը, գրուած խոլզան գիւղում:

Ստորեւ տալիս ենք մի քանի համառօտ բացատրութիւն ձեռագրի երգերի մասին:

Ինչպէս բերում վերնագրերը ցոյց են տալիս, ձեռագրի մէջ կայ 46 երգ, որոնցից 24-ը մեր թուարկած համար 6-29-ը (ձեռագրի Թ. 63ա-120բ), որ սկսում են «Տաղ Յովանիսի եւ Բարադամ ճղնաւորին ասացեալ են ողբս» երգով, եւ միասնաբար ունեն 324 տուն, յօրինուել են Առաքել Վարդապետ Բաղիշեցու կողմից 1434 Վերկ. յական թուին: Այդ երգերից 24-ը դր վերջում ունի երգչի յիշատակարանը, զոր բերում ենք ստորեւ:

«Ի քվակաճո եռոց որ ուքն հարիւք է,
Ուքսուն երեքի մոյն աւելորդին է,
Ունեցաք շինեցաւ այս Առաքել,
Վարդապետ կոչեցեալ բանից խոյրող է:

Այդ աղանձ գնեք որք եղանակէ,
Եւ քաղցրաճայն լեզուս սիրով գայս երգէ,
Եւ զիմ մնչեցեալս յաղօքս յիշեցէ,
Եւ քաղութիւն մեզոց իմոցն խոյրող է:

Եւ որ յիշէ ի կամս բարի,
Եւ ասացի Աստուած ողորմի,
Ամփոքն կենայ յիշողն իմալ աշխարհի,
Եւ արծամի լիցի տեսում Քրիստոսի: (*)

(*) Առաքել Վարդապետ Բաղիշեցու եւ վերջին երգերի մասին տեսնի Թ. Ամասեանի «Հայկական Մատենագիտութիւն», Ա հատոր. էջ 1115-1116:

Միև երգերից 11-ը պատկանում են Յովհաննէս Թլիւրանցուն: Այդ երգերից 8-ը տպուած են խմանուէլ Պիլագեանի «Յովհաննէս Թլիւրանցի» գրքի մէջ (Երևան, 1960 թ.): Դրանք են մեր համարակալած հետեւեալ երգերը՝ Թիւ 1 (գրքի էջ 80), Թիւ 32 (էջ 82), Թիւ 33 (էջ 157), Թիւ 34 (էջ 141), Թիւ 35 (էջ 148), Թիւ 36 (էջ 187), Թիւ 38 (էջ 119) եւ Թիւ 44 (էջ 122): Միև երգերից երեքը, Թիւ 39, 41 եւ 43, ու ունեն Թլիւրանցոս անունը, տպուած չեն վերջիւած գրքում: Մենք աշխատեցինք ձեռք բերել եւ համեմատել նաեւ 1954 թւին «Սին» ամսագրում Ն. Շպա. Մովս. կանի կողմից հրատարակուած երգերի հետ. բայց այդ հնարաւոր չեղաւ մեզ:

Թլիւրանցուն պատկանող տպագրուած երգերից ոմանք, ձեռագրում եղածների փետ ունեն խոշոր տարբերութիւններ, խախտուած են որոշ տունների հերթականութիւնը եւ ունեն աւելի ու պակաս տուններ, ուստի ձեռագրի մէջ եղած երգերի հրատարակման ժամանակ է միայն, որ հնարաւոր է այդ մասին խօսել եւ տարբերութիւններ նշել, որ մնում է կատարելում միայլ յարմար առիթով:

Միև երգերից երկուսը՝ մեր Թուարկած 31 եւ 42-ը, պատկանում են Մկրտիչ Նաղաշին եւ տպուած են վերջերս Երևանում լոյս տեսած՝ Էդուարդ Պոնդկարեանի «Մկրտիչ Նաղաշ» գրքում (էջ 107 եւ 129):

Դրանցից Թիւ 42-ը, գրքում եղածից աւելի ունի 26 տուն:

Ձեռագրի մէջ տաղն ունի «Ղարբան» անունը (Թիւ 36), որ երգում է վարդի եւ բլրուլի մասին, իսկ Թիւ 4 երգի վերջում յիշուած է Սարկաւազ անունը: Մնացեալ հօթ երգերը (Թիւ 2, 3, 5, 30, 40, 45 եւ 46) չունեն որեւէ անուան յիշատակութիւն, ուստի առ այժմ դժուարանում ենք այդ մասին որեւէ խօսք ասել:

Ներկայիս ձեռագիր «Տաղարան»-ի 46 երգից բերում ենք, միայն Նաղաշի անունը կրող երկու երգը: Դրանցից մէկն ունի «Տաղ Նաղաշին տաղեայ է» վերնագիրը (թ. 124թ-128թ No. 31), որ «Պրատական բաներս է Նաղաշ Վարդապետէ ասացեալ» վերնագրով տպուած: Է «Մկրտիչ Նաղաշ» գրքում (էջ 129): Միևս «Տաղարան»-ում ունի «Տաղ

վարդին ու պլպ(ու)լ(ին)» վերնագիրը (թ. 144ա-153ա No. 42), իսկ գրքում՝ «Վասն բլրուլին եւ վարդին» վերնագիրը (էջ 107):

Առաջին երգը (էջ 129 No. 31), գրուած է այբուբենի վրայով եւ ձեռագրում ու գրքում տուններով հաւասար են, միայն ունեն աննշան տարբերութիւններ, իսկ երկրորդը (էջ 107), գրքում ունի 20 տուն, ձեռագրում՝ (No. 42) 39 տուն: Երկուսն էլ միանման տունների թիւն է 13: Դրքում աւելի են՝ 1. 2, 3, 8, 15, 16 եւ 17 տունները, իսկ «Տաղարան»-ում՝ սկզբի 1-26 տունները: Այսինքն երկուսի ունեցած ոչ նման տունների թիւն է 46 (7-ը գրքում աւելի, 13-ը երկուսում է միանման, 26-ը «Տաղարան»-ում աւելի, դուստր՝ 46 տուն):

Ստորեւ տալիս ենք Նաղաշին պատկանող երկու երգի ամբողջութեամբ:

1

Տաղ Նաղաշին Ասացեալ է
(No. 31, Բ- 124թ-128թ, գրքում՝ էջ 129)

Անցումէ մեծութիւն ու1 փառք աշխարհի2,
Աւերի ու3 քակտի շինուած տաճարի4:

Բայց դու գայա գիտացիր, Բէ գիմէ5 կուղատիս,
Յերթ թողու տարաց Էի հազ67 մտմբն:

Դիտացի՛ք, գիտացի՛ք. Բեք օր կայ մեռու,
Գեթեմամ դու շինէ, Բեք տաւ կեմալս:

Դու չուրիս Բեք Բաղաք8 տատնէ կեմալու89,
Դու վառ Էր Գաղաթեւ10 գաշերս11 ի լալս:

Երբ չուրիս դու ճարակ12 տատնէ կեմալու13,
Երբ արա՛ Բեք Բաղաթիւ14 շուտով գմալու15:

Զինչ ունիս աւտեմիս, փութ տուր Աստուծոյ,
Զինստե՛ր16, զինտե՛ր, անդ17 եւ գմալս:

Մի դատի՛ք, մի դատի՛ք, Նաղաշ՝ մի դատիր.

Մի խաբուիր, մի խաբուիր, մեղաւ՛ մի խաբուիր18:

1 - գրքում՝ եւ, 2 - աշխարհիս, 3 - եւ, 4 - տաճարիս, գրքում՝ 5 - իմ, 6 - երբ, 7 - հազ, 8 - ճարակ, 9 - մեռալ, 10 - դաղաթիս, 11 - գալեք, 12 - հրաման, 13 - մեռալ, 14 - ձեռագրում՝ Բաղաթիւ, 15 - ձեռագիր՝ գմալս, այն, 16 - գաղաթեք, 17 - ձեռագիր՝ անտ, 18 - սոյն երկու տաղը գրքում գրուած է երգի վերջում:

Էր դատիս. Էր դատիս19 ի հետ աստղադրի620,
Յերբ հուռ լիցիմամ տրուում տի լիմիս:

Ընդ հոգուդ իմացիր ու գործե՛ բարի,
Ընտրելոյս21 հետևիր զի սուրբ գու22 լիմիցիս:

Թե կամիս Աստուծոյ լիմիս23 ի24 սերելի,
Թուգ զսէր աշխարհիս եւ գործե՛ բարի:

Ժամանակս է խաբար, քեզ չառնե՛ բարի, [լիցի:
Ժամանակս25 է քաղցր եւ յետոյ խիստ զառն եւ26

Ինչ շահ է քո27 խնդակն ի յայսմ28 աշխարհիս,
Յերբ յետոյ մեռանիս (ս) ու ի հոգ մտանիցիս29:

30

Խաբեցաւ աստեղնէս քեզ զեմ31 վկայէ,
Խոցեցար չար մետի32 ի սատանայէ:

Միծաղիլ վայրապար քեզ զհիմ վկայ է33,
Յերբ յետոյ34 արտասուեմք35 եւ լոց ժամանէ:

Կենաց գիր դու չունիս ամանք36 մնալու,
Կամ առեալ ես պատգամ37 աստէմ կենալու38:

Հուր39 եկիր աստեղնիս40 այլ ես գնալու.
Հանց չունա որ չլիմիս բաժին գնեման այժմ41:

Ձայն փրկչին առաքի42 կենալ քեզ արդուն,
Եղկելի դու վասն էր կենմիս43 անհոգ ի բուն:

Ղեկավար նաւարել ի մէջ ծովերուն44,
Ղեկնոծեալ45 ես մեղօք քանզի քանզի ի բուն:

Հանսպարհ հեռաւոր ունիս գնալու,
Հար չունիս. ճար չունիս փախելի47 ի մահուն48:

Մի առներ49 դու խաբան50 գալեքդ ի լալու,
Միտք արար51 եւ բննէ ուր52 ես գնալու:

Յործած մահն քեզ ափրէ ի յաշուն աշխարհիս53,
Եւ հոգիս ի մարմնոյս ելեալ բաժանիմ,

Նայիս խիստ եւ անդես64 նորմ ու լալի,
Ոչ օգնէ քեզ եղբայր ի յայս կեանք65 եւ ոչ սերելի.

Շուրջ անս անգործ66 գալեքդ ու նայիս,
Հետ թափնս արտասուս եւ ի57 հետ շուարիս:

Ոչ օգնէ մեծութիւն, ոչ սէր աշխարհիս,
Զինչ բարի որ68 գործեցիր մա գայն կուտանիցիս59:

Չամաչես թէ վասն էր իդուր կու դատիս,
Ով հասաւ մուրատի մոր դու կասես թէ համբիմ60:

Պարծենաւ աստեղն61, դու մահու62 թատկիր մի63
Ով շահաւ աստեղնիս որ դուն տի շահեց64: [չունիս,

Ջանք արալ սպօքի65 ցարքուն66 կենալու,
Բաց67 զհագուս աչքն ու տես թէ զինչ68 կա գալու:

Ռահի եւ թատկիր արալ գնալու69,
Գիտացի՛ր, գիտացի՛ր70 որ չես մնալու:

Սուտ ու փուտ71 մեծութիւն ու փառք աշխարհիս72
Ոչ Նազալ մի խաբարի73 զիսելի ժողովայն:

Վարդապետ ձեռնաս զգործդ կատարէ,
Վայ աւուրն74 յերբ դատողն ասեմ տի կոչէ75:

Տէր կոչիս տուր համար գործոյն տիրակամ, [կամ:
Տե՛ս, թէ որչափ արեամ ես դու եղեալ76 պարտա-

Բարուն ճանաչիս վարաւ գաւաղկան77,
Վայ աւուրն, որ համար սաս տնտեսութեան78:

Ցաւ հոգուս եւ կրակ վասն էր աւիլիս79:
Ոգահիս եւ մեղաց պտուղ ժողովիս80:

Իհիւն քի81 մեղաց դու նոր53 եւ մորս,
Զինչ առնաս օտարաց հոգով գնարե83:

19 - զբբուս՝ եղկելի, 20 - անցաւորիս, 21 -
բնարելոց, 22 - զբբուս՝ չկայ, 22 - զբբուս՝ չկայ.
23 - լիմի, 24 - զբբուս՝ չկայ, 25 - զբբուս՝ ժամ մի.
26 - ու, 27 - քեզ խնդալ, 28 - ձեռնադիր՝ ի յամս
29 - երբ յետոյ փոշիման ի լոց տի լիմիս, 30 - ձե-
ռադրուս՝ [ի սողկերը չկան: 31 զբբուս՝ այն, 32 -
նետեմք, 33 - վայել է, 34 - վաղիւն, 35 - արտա-
սուք, 36 - աստէմ, 37 - երաման, 38 - ոչ մեռանե-
լու, 39 - հիւր, 40 - յաշխարհիս, 41 - գնեման, 42 -
բարգիւն, 43 - կաս, 44 - իծովում, 45 - ալեկոծիս
46 - զհիւն, 47 - զբբուս՝ փրկիչ, 48 - մահաւ, 49 -
տունէր, 50 - խափում, 51 - արաւ, 52 - թէ ուր, 53 -
ւ օրքն հասանէ:

64 + 65 Խայիս առդ եւ անդ, 65 - ի յայս կեանք
չկայ, 66 - ռադարիլ, 67 - ու հետ, 68 - որ, չկա և
59 - տի կամիս, 70 - ով շահաւ յաստէմէս, որ դու
տի շահիւն, 81 - չկայ, 82 - ու պահ, 83 + մի թատկ-
պիր, 84 + ով հասաւ մուրատիս, որ դու տի հասանի
(տես ճալորդ Երկաթի վերջը), 85 + զբբուս՝ ազո-
քից, 86 - ւ արքուն, 87 - բայց՝ փոխած բայց (նաեւ
զբբուս), 88 + ինչ, 89 - մաս թատկիր քեզ արա
անտէմ գնալու: 70 - Զինքա՛ր-գինքա՛ր, 71 - փուր-
72 + անցանէ, 73 - խաբար, 74 - անգիմը, 75 - կոչէ,
76 - չկայ, 77 - ձեռնադիր՝ գաւաղկան, 78 - զբբ-
բուս՝ տնտես տնտեսութեան, 79 - ժողովիս, 80 - զբբ-
բուս՝ դատած է յաշորդ տան վերջի տեղը, 81 + հիմ
տափուտան, 82 - էր, 83 - զբբուս՝ աշխարհ երկաթի
վերջին տեղն է: 1

Փոխանակ գործ4 առիթ գիեզու աշխարհիս,
 Զինչ բարի գործեցիր տառ դեռ չազատիս:
 Քահանայ ես իսկի վառն այն ժամարիս,
 Այնքանէ՛ց մեղանչեա վառն այն կորնչեց86:
 Այ Նազարէ՛ց դու լսէ, զինչ որ քարոզես,
 Ինչ շահ է քա առիւն, երբ ոչ կատարես:
 Ով շատ88 մեծութիւն եւ89 մալ ծաղկեա,
 Նայ քողուս օտարաց ի հոգ մտանիս90:

2

Տաղ վարդին եւ Պապուին
 (No. 42, ք. 144ք-153ա, գրքում՝ էջ 107)

1. Ականջ դրէ՛ք բանին որ պատուակամ է2,
 Հագոյ այլ եւ մարմնայ ուրախութիւն է,
 Գովեմէ՛ գգուն վարդին որ ամենամ է,
 Զպապուին ի հետ մորայ յոյժ քաղցրածայն է:
2. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց կամիմ խաւով բան,
 Զի դու ես աշխարհի մա՛նկ ծաղկանց գան,
 Սիրած ի յԱստուծոյ եւ ազգի մարդկան,
 Որ ամենայն ալմաս քեզ երանի տան:
3. *Վարդն* ի պապին ստաց ուրախացայ ես,
 Յործած գնացրարաբքառ ուրախացայ ես,
 Հնտով քա արեւոյս որպէս զինով ես,
 Արարիչն Աստուած կանաչ պանէ քեզ:
4. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց, պատուիրեայ մտան,
 Զայնիւ քաղցրագուարն գցանկալի մարդկան,
 Եթէ հետ ինձ ունիս խաւով ւ առիւ բան,
 Նայեա մուտար ունիմ քեզի օծարականց:
5. *Վարդն* ի պապին ստաց, ուրախացայ ես,
 Յործած գնացրարաբքառ քաղցր լոցի ես,
 Իմ խելիս յիսն է գնացի. սեր քա բանի.
 4:
6. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց գրանն իմ լսէ՛,
 Զիս էր ի քա արտիտ ծածուկ շուտար է,
 Ունիմ անգին շուտար, ի մէջ լեզուիս է,
 Որ ամենայն ալմաս մարա զին չէ:

7. *Վարդն* ի պապին ստաց հոգիս փափաքէ,
 Որ գլատուակամ շուտարն ի քեզնէ գնէ.
 Վայսեմ քէ զին շունի որ գնայ գնէ,
 Եւ գգուն իմ քառամի ի քեզն քայնէն:
8. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց ծաղիկ տեքառամ,
 Լեզուս է իմ ազրիս յոյժ քաղցրացայն,
 Եթէ դու քայնիս լինիս քաղիկամ,
 Նայ միշտ կանաչ մնաս սիրով ստականմն:
9. *Վարդն* ի պապին ստաց խաւով քա գնակամ,
 Եւ սիրտս քա ծարաւի ազրիս քա փութամ,
 Վայսեմ քէ յործածաց յոյժն ուղղամ,
 Եւ գգնեցիկ գգուն իմ յիսնէ մերկանամ:
10. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց անուշ գինի եմ,
 Որ քա՛նէն արտաւայրիս մարդոյն փարատեմ,
 Կքայս լինիմ զինչ քեզ արարցանիմ,
 Եւ համապազ գնէր քա ուրախ առնիմ:
11. *Վարդն* ի պապին ստաց գինոյս կարտեմ,
 Սիրով կամիմ ըմպել արտիս անժարեմ,
 Վայսեմ քէ արեւնայ ես ոչ ծածուկեմ,
 Եւ գնեցիկ գգուն յիսնէ քօթափնեցիմ:
12. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց, ես երգիհոն եմ,
 Ամենայն ակամբաց ես քաղցրածայն եմ,
 Զերանման որ ես խաւով, գնէր ուրախ առնիմ
 Զվարդին պայծառութիւն յալմաս տարածիմ:
13. *Վարդն* ի պապին ստաց քայնն գովելի,
 Որպէս սիրտ իմ բանից քա հաւան լինի,
 Դու ես քարոզանց, ես բոյս ի յերկրի,
 Զի արդ իմ սերն ի քա միարանցից:
14. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց ի սեր քա եկի,
 Զի սեր քեզ ակտեմ, սիրոյ քա տեղի,
 Եւ սերն սրբութեմ ի քեզ իսնի,
 Սիրով քա գարդարիմ ծաղկանմն ի յերկրի:
15. *Բարդուէ* ի վարդն ստաց բանիս իմ լսէ,
 Որ քա սիրտն իմ սիրոյս ապա վկայէ,
 Ես ցօզ բերեմ երկնից, որ քեզ գարդարէ,
 Յայն ծամ եւ սեր քայդ միարանցի է:

84 - գրքում՝ որ, 85 - անհաւել, 86 - կորնչիս
 87 - *ձեռագիր*՝ Նազարի, 88 - *գրքում*՝ որչափ, 89 -
 ու, 90 - տողերի կրկնում ('') մշան է զրուած, քե-
 րեւս «Մի՛ դատիր», մի դատիր...» եւայլնի համար.
 1 - *ձեռագիր*՝, պապ ի կրթաւորմն մշան, 2 -
գրքում՝ պակասում է նկարի 26 տունը. սոյն գրու-
 քեան մէջ՝ 25 եւ 37-րդ տունը, 3 - *ձեռագիրում*՝ օ-
 ծարականմ, 4 - տողը պակասում է:

5 - ուղղագրութիւնն ու բառերը բերում են
 նոյնութեամբ, 6 - սոյն տունը *ձեռագրում* սկսում է
վարդով, բայց միտքը յարմար չլինելով փոխեցինք
բարդուէ, որտեղ անարդար եւ յայտնադրուած առնելն
վարդ էր գրածում եւ մի երկուսը *բարդուէ*, եւ ու ա,
 ուղղութեամբ:

16. Վարդն է պլպուլն ասաց զայս պատասխանէ,
Վախեմ Բէ հետ ցօզում կայծակ իբանէ,
Եւ զիս պայծառ տերեւն հրով այրէ,
Ծաղկանցն ամենեցուն զիս մայրստիմէ առնէ:
17. Բլպուլն է վարդն ասէ իմ բանիս դու լուր,
Որ ես քեզ ցուցանեմ սիրով մեծ աղբիւր,
Որ գեղ կամանէ պահէ եւ մաքուր,
Տէր յամենայն ծաղկանց արքունցանս շուր:
18. Վարդն այն ժամ պլպուլին զայս շուրջապ նստուր.
Թէ բանից քոյին ոչ հաւանիմ ասուր,
Վախեմ յորդ տառապայ այն աղբիւրէն շուր,
Ջիւ տերեւս ողորդէ եւ անէ Բափուր:
19. Բլպուլն է վարդն ասաց է զամզ լինիմ ես,
Որ ի յարեգական գոլում պահեմ գեղ,
Վերայ քա հովանի սիրով լինիմ ես,
Եւ քաղցրագուն ցօզով սնուցանեմ գեղ:
20. Վարդն է պլպուլն ասաց ի քնն վախեմ ես,
Ջի որոտալով ան ինձ հարկանես,
Ի գեղեցիկ գունում քառամիցիմ ես,
Եւ ամենայն ծաղկանց գրուց լինիցիմ ես:
21. Բլպուլն է վարդն ասաց ես արեգակն եմ,
Որ զուս առաւուսն վերայ քա ծագեմ,
Ազգի-ազգի գունով գեղ գարդարեմ, [միցիմ:
Ծաղկանցն ամենայնի պարծամեմ գեղ ցուցա-
22. Վարդն է պլպուլն ասաց, ես դիմակաց չեմ,
Ի ծագմանէ լուսուն դադալով սարեմ,
Վախեմ Բէ գարեգակն ան իս տեսման,
Եւ գեղեցիկ տերեւս յիսնէ Բօբափեմ:
23. Բլպուլն է վարդն ասաց Բէ գովիլի ես,
Ջի ամենայն ծաղկանցն դու ցամկալի ես,
Տեսու քա հարեցայ որպէս զինով ես, [գեղ:
Արարիլն Աստուած կամայ պահէ ինձի համար
24. Վարդն է պլպուլն ասաց գեղեցիկ ձայն ես,
Որ գամենայն մարդիկ դու ուրախ առնես,
Ազգի-ազգի երգով դու եղանակ ես,
Թոյնացն ամենայն ի տեղ պարծանցանես:
25. Բլպուլն է վարդն ասաց, դու դեղ ցուց ես,
Որ գամենայն հիւանդ սիրով բժշկես,
Ով ոք ցուտ լինի եւ ոչ գայ առ քեզ,
Յետոյ փոշիմանի, ոչ գտանէ գեղ:
26. Վարդն է պլպուլն ասաց, քառուն իմ հոգի10,
Ոչ շունչ ունիմ հոգի եւ11 չեմ կենդանի,
Կրակ կայ իմ սրտիս, անշէ կու վառի,
Որ գեղ էծան12 ցտայ եւ13 Բէ կարուսի:
27. Բլպուլն է վարդն ասաց. հոգիս կու քակի14
Եւ բաժանիմ ի քնն ինձ մահ կու քուրի,
Ի քն15 շտո կարտուն սիրտս կու լափի,
Որ Բէ շաքար տան ինձ, սաղար16 է եւ յեղի:
28. Վարդն է պլպուլն ասաց, Բէ այս ինձ գունան է.
Ջի՞նչ դուն հետ ինձ արիք, կատարեալ մահ է,
Ինչ17 ցեղ հուրն ու երաման քեզմով տուի է
Որ վարդն ի քա սիրուն գարի փիլան18 է:
29. Բլպուլն ասաց դու արիք զիս շար19,
Ջարի փիլան կանչեմ յայտն հուսասար,
Իմ սիրտս հաքարով հետ քեզ կու դադարյ,
Դու ոչ մտաւարտանես եւ ոչ զինասար:
30. Բլպուլն է վարդն ասաց, դու ամենման ես,
Ջկարէ մարդ հոգածիմ յեղուով գովէ20 գեղ,
Քանգի21 ցտաղար22 շաքարն եւ այլ շիրինես,
Որպէս մուշ23 ու անպար24 ամուշ հասով ես
դու25:
31. Վարդն է պլպուլն ասաց, իմ արեւն դու ես,
Որ ի բոյոք տշխարս լուսով ծագելես26,
Ով27 որ քաղցր ճայիս ու ճաղար առնես,
Այլ հաքար քի մնայ. որ տեսնէ գեղ:
32. Բլպուլն է վարդն ասաց, է պատր28 ու լուսին.
Ջկայ քեզ օրինակ բուհար մեծագին,
Քո մէկ հայիլն ասէ գեղաքան մայիլն,
Որ29 Ջին ու Մայիլն քա տեսուր չէ մտ գին:

10 - գրքում՝ սիրտս կու այրի, 11 - ունիմ շունչ,
ու հոգի ու, 12 - խիտ ուշ, 13 - ու, 14 - քակի
15 - ի չկայ, 16 - գահի, 17 - համ ցեղ, 18 - ու գար
է, 19 - ձեռագիր չկայ, 20 - գրքում՝ գովիլ, 21 -
քան, 22 - գտապարգի, 23 - մաշը, 24 - ամբար
25 - ամուշահոտ եւ, 26 - կու ծագես, ձեռագիր՝
ծաղկելու, 27 - գրքում՝ ում որ, 28 - բոյոք, 29 - չէ:

7 - բնագիր՝ արեւի, 8 - ձեռագիր՝ գունով, 9 -
ձեռագրում այս եւ սրան յարգողք երկու այլ տու-
մերում գրուած է պլպուլն, փոխեցինք Բլպուլն,
պահելով մայրագ տուներէ միօրինակութիւնը, ըս-
կիցքի բառը գրուած է Բլպուլ, միշտ՝ պլպուլ:

33. Վարդն ի պլպուլն ասաց, հոսքաբով սրտիմ,
իմա ալամս բոլոր չէ, քա տեսուդ զիմ,
նայնժամ որ30 հասամի, վարդն իւր մուրատսիմ.
Յերբ տեսամն գպլպուլն, ի մէջն ի տերեւիմ:

34. *Քլպուլն* ի վարդն ասաց, ինչ31 սիտասք է.
Որ այս բոլոր ալամս *Քնզի32* հասքաք է,
երկիրն ամէն ի քա կրակն ընկել է33,
Շատոց սիրտն34 վառել ամց վայելու չէ35:

35. Վարդն ի պլպուլն ասաց, հագին *Քնզ* փռէ,
Միրով մէկ ծիծաղիր36, որ արեւ ծագէ,
Լատի շրթանց շարելի37 էնց38 շիրիմ է,
Որ քէ գիտցին ուզես իմ39 սիրտս օծար է:

36. *Քլպուլն* ի վարդն ասաց, դու չես հոգածիմ,
Գու ես քանք ի ճիկար40, լատի ու ճարիմ,
է շահ սալուի ճաւան, ճաւակ ու շիրիմ,
Իրակ կամայ մնաւ41, քան զճշարիմիմ:

37. *Քլպուլն* Գարբիէլ Երեշտակաղեսն է,
Եւ վարդն Տիրամայր Աստուածածին է,
Թագաւորն երկնուոր42, Յիսուս Քրիստոս է.
Որ յամթառաջ վարդէն մարմին առեալ է:

30 - որ՝ չկա, 31 - ինչ, *ձեռագիր*՝ իմա փռի՝
իմ, 32 - *գրքում*՝ դէմ *Քնզ*, 33 - *գրքում*՝ ամկեսլ
է. 34 - սիրտն ես, 35 - որ անցնելու չէ, 36 - ծիծա-
ղէ, 37 - շարժելի, 38 - համցնի, 39 - մայ, 40 -
քանք ես ու ճիկար, 41 - կեցաւ, 42 - *ձեռագիր*
թագուորն-երկնորն:

38. Նազաշն վարդիմ ասաց, քէ խիտ ազէլ է,
Ազա կորստական43 եւ անցաւոր է,
Թէ էնց որ խելք ունի ու միտք ի բաց է,
Դու գայն վարդն սիրէ, որ դեղ կեանցն է:

39. Քանգի սէջ այս44 աշխարհիս, աւարք մի լուրդը
Յետոյ բաժակ մահու ու դժոխոցն է, [է
Զի մահ կայ եւ մեռնիլ եւ ետնեմ45 լաց է.
Եւ սարսափ դժոխոցն, զիս կու տանջեալէ46.

Վերեւում գրուած 37-րդ տունը ձեռագրում գտնուում է 12 եւ 13 տուների մէջտեղում, բայց որովհետեւ նման տողերը գրուած են երգի վերջում, աեղափոխեցինք այդտեղ:

Գրքում եւ ձեռագրում տուները հետեւեալ դասակարգումն ունեն: Գրքում 4-րդ տունը համապատասխանում է ձեռագրի 26-րդ տան հետ, 5-րդը՝ 27-ի, 6-րդ՝ 28-ի, 7-րդ՝ 29-ի, 9-րդ՝ 30-ի, 10-րդ՝ 31-ի, 11-րդ՝ 32-ի, 12-րդ՝ 33-ի, 18-րդ՝ 34-ի, 13-րդ՝ 35-ի, 14-րդ՝ 36-ի, 19-րդ՝ 38-ի, 20-րդ՝ 39-ի:

Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ,

Նոր-Ջուլա

43 - *ձեռագիր*՝ կորստակ, *գրքում*՝ կորստական.
44 - *գրքում*՝ չկայ, 45 - յետիմն, 46 - զիս խիտս
կու մաշէ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԱՆՐՈՒԿ

Պ. Երուանդ,

Հոս կը վերջանայ Ամիրտուլավթի «Յո-
ղուտ Բժշկութեան» քաղածներս. գրեթէ
առած եմ հոս այն բոլոր Փորմիրները որոնց
մէջ մտած է Հայկ Երան: Ինչպէս պիտի տես-
նէք, միայն Տիգանթէրիի բաժնէն ամբող-
ջութեամբը դրած եմ. միւս բաժինները շատ
զանցառուցիկներով առած եմ, այսինքն
Բիայն Հիւանդութեան անունը առած եւ այն
Փորմիրներէն որոնց մէջ Հայկ Երան ի գոր-
ծառութեան է, եթէ բոլորն ալ Տիգանթէրիի
բաժինին պէս ամբողջութեամբ առնէի եւ
որ դիտեմ կարեւոր է, էջեր, տետրակներ
լեցնել հարկ էր: Նայէ տես որ հոս Միւ-
թարեաններուն քով Օգոստ Բժշկութեանը
որոնք, անպատճառ է ունին, բայց չեն
տար. Վիեննական Հայերը աւելի կամեցող
են: Իրաւ թէ որում է ալ, որ այս տեղե-
կութիւնները ուղէի իմ տուածին տասնէն
մէկն ալ չէին տար, ձեր հարցումներուն
որեթէ լիովին պատասխանած եղայ, բայց
եւ այսպէս մինչեւ դուն անձամբ չգնես
Օգոստ Բժշկութեանը արխարութիւնը ան-
կատար կ'ըմայ, այս իմ տուածներն ալ
ուրիշին ձեռքով ջուր խմելուն կը նմանի:
Այս քաղածներէս չվհատիս անանկ աշխատա-
սիրութիւնները երկար ժամանակի մանրա-
նորիտ քննութեան եւ անձանցիկ պրպը-
տումներու կարօտ են. անանկ արհամար-
հակատար կ'ըլլայ, ինչ որ է: Միջոցներդ նե-
րէին եւ հոս ըլլալի, շատ դիւրին էր: Քեզի
ուրիշ պարտաւորութիւն մը. Երբ, Աստ-
ած կամենայ ելլես եւ բժշկական ասպարէզ
մտնես, քիչ մը դրած լինելէդ վերջ հետեւէ
Հայ բժշկարաններու, շատ եւ շատ բաներ
պիտի գտնես. մեր բժշկներէն շատերը,
սիտե՞ս մեծ բանասէրներ են. Տօթ. Թիւ-
րաքեան Խան, Տօթ. Թորգոմեան, Տօթ.
Տաղաւարեան, Տօթ. Յարութիւնեան,
Տօթ. Պաղի Խան եւ այլք. դուն ալ հե-
տեւէ ասոնց — Հետաքրքիր էի իմանալ,
որ տեղացի էք, բարեկամ մ'ալ ունեցած ե-

զանք, երբեմն թղթակցինք, թերեւս օր մը
անձամբ դիւար տեսնենք:

Պարտաւորութիւն մըն ալ. — Ձեր թէղին
մէջ ի հարկէ կը յիշէք ձեր աղբիւրները, ո-
րոնք ձեր ուսումնասիրութեան արժէքը ա-
ւելի բարձր կը բռնեն: Եւ Յոյց կու տան թէ
ինչ պրպտումներ ըրած էք, Երուանդէմի
Հայոց Հին ձեռագրերու բժշկարաններէն
օգտուելով պէտք է յիշես:

Հայկ Կալի որ ատեն է ի վեր ծանօթ ըլ-
լալու ձեր հարցումին յընթացս դրութեանս
տուի արդէն, կրնաք ըսել որ երբէն ի վեր
որ Հայր եւ Հայաստանը կազմուեք է: Հայ
Կալ ալ այնքան հնութեան կը հասնի,
Գաղիանոսի, Հիբոկրատի, եւ այլ արար,
պարսիկ բժշկագետներու ծանօթ, եւ դոր-
ծածած են: Իսկ եթէ Հայաստանի ո՞ր տե-
ղերը կ'ըստնին քիչ մը այդ տարօրինակ է.
կաւային խաւերու յատուկ է. Մերաստիա
երկրաբանօրէն կաւային խաւեր շատ ունի.
կապոյտ հող, կապոյտ կաւ, եւ անոնց հետ
խառն Հայ Կալ շատ ունինք: Իսկ ինչպէս
սի Մանճըլիս դիւղը ալ աւելի կաւային է
եւ, հոն մեծազանգուած տեսած եմ Հայ
Կալը:

Հայ Քարի մասին առջի տուածէս դուրս
ուրիշ բան չգտայ բժշկարաններու մէջ,
նոյնպէս:

Հայ Խճճիկի մասին. — Հայ Բուսակին
մէջ նայէ կայ հոն:

Հռոմ Կալ քաղածը Մատենադար Կալ
է. — արբ. տինի մասիւնում տին՝ կաւ ըսել է
մալթոյում — Խաթէմ — կնիքն է, Հին ատեն
մատնութիւններ կ'ըլլային կնիք, եւ անով կ'
կնիքէին: Այս կու: Լիմոսէն կ'ըլլէ եղեր եւ
Կերեւայ սիւլի. հր կամ անոր պէս բան մըն
է, եւ իբր այն կնիքումով տեղ ալ գործա-
ծական որով այդպէս ըսուած է. մատեն-
հարի՝ Հայերէն գնիքովը կնիքումին վրայ
կնիքը ըսել է: Այս կալին վրայ ալ բժշկա-
րանք երկար խօսին եւ հրաշապատում. ես
ունէի, հոս դրուածներուն մէջ կարճ հատ-
ւած մը կայ, տես միւս էջը —

Ասկէ վերը եղած տեղեկութիւնները թիւ 348 Բժշկարանէն կ'ըսես այդպէս :

Կաւ Մասնէնար	Տիւն մաղբաւմ Արդ .	Սկիզբի մօտը Պրակ .	Որպիսութիւն	Աղէկն	Բնութիւն	Զօրութիւն
			Ինքն կաւ է կարմիր եւ շագանակ եւ մասնակէնարած	Ի լիմնա լիմնի եւ ի կիպրաւ	Հով է եւ չոր է 2 արմն .	Ասէ Գեղիանոս Բէ օգտէ այն խոցերուն որ ի յաղիքն լիմնի եւ օգտէ քոֆիւն խոցիւն եւ զանոն գորացնէ եւ օգտէ զարկուց եւ քէ մթխալ մի ծեծես եւ գիմով տառ որ խմէ օգտէ դեղաւծիւն որ դեղած լիմնի (թաւմաւորում antiodote, eon-treppoisin)

Կաւ Հոսմիւն	Տիւն Ընտրուիւն	Սկիզբի Ընտրուիւն	Ինքն կաւ է սպիտակ եւ Հոսմիւն լիմնի	Խիստ յիստակ լիմնի	Հով է եւ չոր է	Փիչ տաւր յիւրմէն	Զօրութիւն
							Ասէ Հունանոս քէ հով է բնութեամբ եւ օգտէ սիւնի եւ այն խոցիւն որ ի քոֆիւն լիմնի եւ օգտէ այն ուռեցիւն որ պիղծ լիմնի եւ օգտէ տաւ քերութեան եւ աւելահայն ցաւաց որ տաւ է

Դարձեալ 348 թիւ Բժշկանէն .

«Մասնէնարած կաւ որ է Հոսմիւն կաւն , որ է տիւնի Մախթումն որ է գիւ Մաղ-տումն» :

Նոյն 348 թիւ .

«Վասն որ ի մարդոյ արիւն զայն ի վեր , առ գիտոր եւ նոսն ծաղիկ , Հայ կաւ եւ քահրուպայ 1,1 ար . չոր վարդ 3 ար . աղայ զամէնը եւ տուր ժամոյն 3 ար . եւ կրատ մի աֆիոնն եւ տուր 10 ար . ազտորի ջրով օգտէ» :

Թիւ 497 Բժշկարանէն , Հայաստա Թրք . լեզուով :

«Ըսն զուսանէ իւրճար վէ պու սուֆուֆ տախի (բաղադրութիւն) զան զուսանէ վէ զան թիւքիւրէնէ նաֆի տիւր պուպիւր սուֆուֆ տուր քի ֆրանսորդ վիւլայէթիւնէ չօք իսթիմալ էաէր լէր , միւ-ճէրէրէպ տիւր քոֆիւթ(?) Թէպաշիւր քիւրէ-մէնի : Թիւմախաւում , վէ սառէճ' (Տ . Հ . Բ .) 4.4 ար . զամիս յարապի , քիթրա 2.2 ար . պէյաղ իսաշիւաշ Թիւմաի , սէմիլ օթի

Թիւմաու Նանմըլ կէյիք պույնուրի , վէ զաւրուլումը Նաթթա 3,3 ար . մէճմուլիին սաճէ էտուպ (զանգէլ) վէ պուճէսուլաւէն , 2 ար . մղթարի պուլու մէսին եափրաղի սուլու իլէ իզուրէ լէր , զայէթ միւճէրէպ տիւր , մէ պու իլլէթ քէհրուպա զուրսի , վէ Թէպաշիւր զուրսի , վէ զուրս Թէնմախաւում միւնասիպ տիւր , վէ պիղիմ տախի միւճէրէ-պիմիլ իզուր տիւր ախիւրի եափրաղ սուլու իլէ իզուրէլէր» :

Նոյն թիւ Բժշկարանի բառարանէն .

«Բիւլ էրմէնի մէհուր տուր , արպ . Թին էրմէնի տէր լէր Թապիլէթի պարա (ցուրտ) եապիս տիւր . եուրէք իւճալիւնի զուլթար (տիւաւէ) - զան կէշէնէ վէ զան զուսանէ , վէ Թիւքիւրէնէ նաֆի տիւր , վէ իւճիմալ (արգանդի) , ազան դանի քէսէր , վէ կէօքէնէն նաղիլէլէպի տէֆ էլլէր , էկէր կիւլա-պիլէ վէ չիւրապիլէ իւնէլէր վէ կիւլ սիւրէր իլէ վէպալա (ժանդախա) աղիմ նաֆի տիւր վէ չրդ էլ Նէֆէսի (ասթմ) տէֆ էլլէր վէ-սիլ օլաւալարա զայէթ նաֆի տիւր վէ Թապիւն

(ժանդարտի պալար?) չըզարանա քիմսէ իշակ, էմին օլուքը:—

Այլեւս կը վերջացնեմ տեղեկութիւններս այս ամէնը ձեռք հասնիլը ինծի կիմացնես:

Աւաջին հարցումին այսպէս պատասխանած եղայ երկրորդ հարցումիդ յընթացս գրութեան ըսած եմ երրորդ հարցումիդ թէ ինչ ալիմաններ կը պարունակէ իմ կարծիքս յայտնած եմ, Բժշկարաններու մէջ արդի դիտական մէթոտով չ'իստիւր Բրէնսիւր աքթիֆներուն վրան որով Հայ կառի մասին ալ բան մը չկայ մասնաւոր, գործածութենէն ինչպէս ոսի ամենակօկ ասթրոնէան եւ ուրջօ նրա թիթուանէ:— Հինգերորդ հարցումիդ Հայոց Քար-ի մասին նախորդով գրած եմ: Հայ խումիլը հանքի պէս գետինէն բնական խունկ կ'ելլէ ինչպէս օսածը որ ժամա-

նակաւ օսթների խէժն է եւ երկրաբանական խաւերէ կ'ելլէ, անանկ ալ Հայ խունկը կ'երեւայ ի Հայաստան տեսակ մը խնկների խէժն է եւ հիմակ իրր բրածոյ կը դառնուի (Տ. Հ. Բ.):—

Գրութիւնս քիչ մը ցանուցիւր եղաւ, գիտական դասաւորումով չբրի, դուն կը դասաւորես ալլեւս: Պատկերութեան ձեւով գրեցի, աւելի հասկնալի բլլալու համար: Եթէ կրնաք Վիէննա գացէք, Հոն լաւ ընդունելութիւն կ'ընեն, Հայր Ակիեան Հանդէսի խմբագիրը պատուական մարդ է: Վիեննայիցի առջի մարդը չմնացին: Անպատճառ ունին Բժշկարաններ, բայց երեւան չեն հանած:

Ստորագրութեան եւ բարեւի սեղ չմնաց յարգանքներս Կ. ԳԱՌԻԿԵԱՆՆԻ.

Ամիրսուլվաթի «Յօգուտ Բժշկութեան»-էն քիւ 250 Բժշկարան.

Սիլ որ է քոֆին խոցմալն որ լինի առ մարդն

Պատճառ՝ Էհանայ ասէ.

Թէ սուր (էկիւ) գիճութիւն (խոնաւութ.) ժողովի թոքն եւ ի կրծոց ներքին եւ խոց առնէ եւ արուն եւ թարախ դայ եւ կամ յերկու գիճն եւ կամ ի մէկն:

Պատճառ՝ Ֆօլս ասէ.

Թէ այս ցաւս ի պարսամէն յետեւ լինայ եւ զուգամէն (սիւքեամ) պոսնիթ յետեւ ունուղայէն (հարբուխ) եւ իջնու ի դուրսն եւ հին եւ յերկար հագնն որ ի խոչակէն շատ արուն դայ եւ զկուրծն եւ զթոքն խոց անէ:

Ստածումն (քէասիէօքի) Էհաննա ասէ.

Պատճառ չ'ողջանայուն այս ցաւուց այն է որ թոքն տուն է չնչին եւ օդին եւ հանապաղ ի չարժան է եւ չունի հանգիստ, խոցն որ զեղ առնես, խոցող պիտի որ զեղն եւ չահ անէ. եւ թոքն անխողաղ է իժիր եւ դիժար լինի ստածումն. եւ պատճառ մն այլ որ թոքն տուն է պալլամին եւ իժիր գէճ է

Նշան՝ Էհանայ ասէ.

Թէ թոքն խոց լինի եւ անձն ավաղ (աւկար, հիւծած) լինայ եւ կամ կեկ ջերմն լինի եւ հաղայ եւ թարախ դայ ի փողուն եւ ջերմն տաք լինի եւ չունչն կարճ եւ կուրծն ցաւի:

Նշան՝ Ֆօլս ասէ.

Այն է որ ջերմն լինայ եւ անձն ավաղ լինի եւ ըղռնկն ծոփ եւ գիճութիւն կու հալի եւ հաղայ եւ թարախ եւ ոտվին ուռէց (էօտմ) լինի եւ կերակուր չուղենայ սիրտն:

Ստածումն Ֆօլս ասէ.

Թէ այս՝ որ անոր համար դժար է որ՝ թոքն խոցնալն չողջանայ որ հանապաղ փակվի եւ բացվի որպէս դարբնի փուռն. զհոյ քամին ի սիրտն հասցնէ եւ զտաքն ի դուրս հանէ, եւ թէ այս չարժանքն պահ մն խաղենայ, յայնժամն սիրտն այլէ վանձն եւ ցաւն զօրանայ, եւ զեղն այս է որ տաս գի-

և և խոցն չի չորնար, և մինչև չի չորնայ, չի ողջունալ, և դեղն ի յինքն յուղ կուռ հասնի և լն ջերմն կուռ լնայ և և մի լնի և և դժարնայ և այս երկու ցաւն հակառակ է մէկ մէկի. այն որ համար որ ջերմանն՝ դէճ իրփի (հրեք բաներ) պիտի օգտէ և խոցին չոր կու պիտի որ ողջանայ, այնոր համար դժար է և և այնոր ջերմին շահուն՝ ի խոցին դէնէ, և և այնոր՝ ջերմին շահուն՝ ի ջերման, դէնէ, բայց լաւ, այն է որ յառաջ ջերման դեղ առնեն և թէ ցաւն հին լնայ դեղն չօգտէ, յառաջն բարխիկէն երակ առ անդին հէն՝ որ ցաւն է, և և թէ ուժն բնկեր է՝ լուծէ խիարչամարով (Տ. Հ. Բ.), և և տուր դինչ պտուհն է, և և թէ կուրծքն չորութիւն լնայ, տուր դառնալոյճի ջուր, և և նշի և և դժի և և մանուշկի մէթի, և և պառկելու ժամն առպաղով (Տ. Հ. Բ.) և և սամխի քիթիայ, ձայ կաւ և և սերկելի լօսպ, և և թէ խոցն ի կուրծքին լնայ լաւ է առ դարէ ալուր և և թուղ չոր և և յեղան պուտ (Տ. Հ. Բ.) և և սոսածէ, օգտէ ալ.:

—Աս սիլ լուռած հիւանդութիւնը կ'երեւայ սաթլըճանէն, վերջ լաւ չզարմանուելով, հետքեր կը մնան, թոքին և անոր թոքաճիղին թաղանթին մէջտեղը ջուր կը դո-

ւուն կաթին և և առ խէչվար, և և դոտվին կըտրատէ և և օր մն և և դիշեր մն մոխրին ջուրն թրջէ, և և լոյս անուշ ջրով և և զարէջրով եփէ և և եղի տուր որ խմէ, և և թէ ցաւն երեւնայ, չէ պատեհ որ լուծես որ կու վատուածի և և կու միասի, և և թէ ջերմն լուծով չի լնայ տուր հուկիթի դեղնուց և և պալուրու (կոյուլ) կաթն և և մանտր տալար ձուկն և և ածու կամ ուլի լեղու և և իրիկամ (իրիկամ) և և բակլայի ջուր և և նշի մէջ և և հաւ ձաղ, և և օրն երկու հեղ աւաղան դիւր (պանիո) և և յորժամ հանես, ի քիթն մանուշկի և և դժի մէթ (huile de) կաթեցու, որ անձն դիճուայ, և և թէ բնութեան դէճ լնայ տուր դալս դեղս օդու, Աս սամխ և և տապալիւր և և ձայ կաւ և և մրսի պտուղ 1,1 տր. դարխտ և և քիթրա եւնայ և և բանճի հունտ (Տ. Հ. Բ.) ծեծէ և և մաղէ և և կուրս արայ, և և պղրկատունի (Տ. Հ. Բ.) լուսպով շաղէ և և կուրս արայ և և տուր յօրն 2, տր. խաշխրչի շարպով (sirop de) և և թէ ջերմն բռնէ տուր դարէջուր և և որժամ թողու տուր կաթն:

յանայ կամ պոսի. իթը քոսիք հանգամանք մը առնէ կը հաղայ, կը խխայ, երբեմն աբիւն կու գայ եւայն: Այս բլլալու է:—

Թիւ 497 Բժշկընէմ.— ոսկր կոտրելու ճիպար.

Կոտրած կամ ելած ոսկորը վարպետութեամբ տեղը դնել յանձնարարելէ վերջ՝ եռուրթմա պէյաղի իւլէ Բիլերմէնի, վէ տէմ ախվէյն (աղբրաց արիւն) վէ կիւնլուք (խունկ) վէ զարէ դուրս, ճիւլմէ պէրապէր ոսկ. և և տոււ (գանգել), պիթ պէղի կիւլայլէ (վարդէջրով) սլառու պաւ եազըյի իւսթիւնէ ղոյուպ, պատէհու օլ մուսիի եաղ իւլէ եաղիա, եախտ եազը պաղիյն: Սըֆաթի եաղ.— չափտար օթի (ուշի) ալիւր հաճարի 50 տր. մէզտէքի, դամի արապի 12ալան արմ. մոմեայ, Բիլերմէնի 4,4 տր. պոնլարի սաւը էտուպ եռուրթմա պէյաղի իւլէ զարըյառուպ իւլէքիւնէ եազը էտէյն: Եազըն շարաթի 1-2 անգամ փոխել կ'ուէ:

և և ապա առողջտպահիկ պատուէրներ և և կու տայ:—

Առջի նամակովս այս Բժշկարանի բառարանէն տուած էի ձայ կաւի մասին գրուածը անգամ մը եւս:

«Թիւ էրմէնի մէջուր տուր, արպ. թին էրմէնի տէրէր, թապիւթի պէրտ (ցուրտ) եապիս տիւր, եուրէք իսհալինի (տիւանէ) տութար, դան կէչէնէ (էժօթիտ) վէ զան թիւքիւրէնէ նաֆի (օգտակար) տր, վէ բահիմտէ (արգանդ) ազան դանի քէսէր, և և կէօքնէ էնէն նաղիլէյէրի (հարբուր, պոսնիթ) տէֆ էյէր, էկէր կիւլապիլէ վէ լէրապիլէ իւլէյէր, վէ կիւրէքէյէլէ վէ պայէ (թիֆօ) ապիւ նաֆի տիւր, վէ զըք

Իէֆէսի (ասթմ) տէֆէյէր (փէքթօռալ?) վէ սիւ օւանլէրէ դայէթ նաֆի տիր, վէ թափուն չրդարան քիմսէ իչսէ էմին օլուր:

Այսքան կարծեմ տուած տեղեկութիւններս լիովին կը բաւեն: Ասկէ աւելին... երբ միտսին ըլլայինք, ինչ որ չէք կրնար, թէզը դրել վերջ չարկաւ կը հրատարակես, օրինակ մը դրկել չես մոռնար: Ինչպէս նախորդով րսի, այս իմ տուած տեղեկութիւններս մէջ բերելու է, աղբիւրները ցոյց տալու ես. ո՞ր Հին ձեռագիր բժշկարաններէ, եւ ո՞ր տեղ կը գտնուին, ասով քու տեղեկութիւններդ աւելի հիմնաւոր կը նշկատուին, եւ ոչ յարմարեցուած բաներ, դիտէք գիտական կաճառներ գիտական խնդրոյ մը վրայ անանկ թեթեւակի չեն նայիր: Այլեւս այդ կէտերը դու ինձմէ լաւ գիտես: Վնենտիկ լաւ գիտեմ ունին այս բժշկարանները, կ'երեւայ առջ ուղած չեն:

Նամակներս ձեռքդ հասած ըլլալը իմացուր:

Առայժմ յաջողութիւն կը մաղթեմ եւ կարողութիւն, հարեբարատար ոգի: Բարեւներով

Կ. ԳԱՅԻԿԵԱՆ

Ձեմ գիտեր, թէզիտ յատակագիծ մըն ալ կրնայի՞ տալ, միտքս ամփոփ չէ գէթ քանի մը բաներ ըսեմ. բուն նիւթիդ — Հայ Կաւիճ — սկսելէ առաջ Հայաստան երկրին աշխարհագրակ. դիրքին, եւ հնութեանը մասին պզտիկ տեղեկութիւն մը կ'ընես. երկրաբանական եւ բուսաբանական Փլուրան կը պարզես: Ամէն հանգրիւմ առատ են եւ թէ բողաականութիւնը խիստ այլազան ցուրտ, բարեխառն եւ տաք երկրի ամէն տեսակ բոյսեր, արտադրել: Ծաղիկներ խիտ այլազան ու առատ — Հռոմայեցիք կեռասը (Կիրասոնէն) ծիրանը (prunus armenia) Հայաստանէն փոխադրելին կապաչը (սալիպ) Հռոմայեցիք մը Հայաստանէն կամ Պարսկաստանէն Եւրոպա տարած ըլլալը: Հայաստան կամուրջը ըլլալով Արեւմուտքի եւ Արեւելքի, մէջ կը բերես, Ալիքանդրի, Հռոմայեցուց եւ Յունաց (Նաւնաջ Բիւրոց) Բիւզանդական, Արաբական, արչաւանքները

Հայաստանի բուսական բոյսերուն ծածկ թանախին, Արաբերէն դեղաբանութիւններու բոյսերուն շատերը Հայաստանի յատուկ են եւ Հայաստանէն ճանչցած Հայ Կաւ թիւնէն. Հիփոկրատի օրերը ծանօթ ըլլալը յոյն բժշկութեան: Տեսակ մը բոյս կայ նախնական ընտանիքէն է, composee, երգիծներն ալ կը բուսին, կուշտ-դեղին ծաղիկով, գիտական անունը միտքս չգար, Փէյլիին պէս է, ապսէնթ — Հռոմայեցի գինուորները, արեւելք արչաւանքի ատեն այս բոյսէն փոշի կ'ընէին վերքերու կը ցանէին. Հիմակ ուր է վերքերուն դեղին դեղ մը կը ցաննէ (անունը միտքս չեկաւ) անոր տեղը կը ծառայէր: Մէջ կը բերես Միհրդատ որ 22 լեզու գիտէր, եւ բոլոր Թոյներու տեսակին եւ յատկութեանց ծանօթացած, եւ ինք ընտելացած անանկ որ ինք դիւքը Թունաւորեց ու չմեռաւ, սուրին լիայ ինկաւ: Մոլախնդրի Հայս ծանօթ ըլլալը (cigue) եւ թէ Յոյները Սոկրատը անով Թունաւորեցին, վատ չախարարներն ալ Տրդատը: Կիլիկիան չըլանէ Զապէլ Թաղուհի Հիւանդանոց մը բացած ըլլալը եւ ինք իրբեւ Հիւանդապահուի ծառայել: Մեծն Ներսէս Հիւանդանոցներ, ուրկանոցներ, բորոտանոցներ, քանալը վերջապէս կ'անցնին Հայ բժիշկներու, կ'առնես Ստեփաննոս Ոււհայեցին. — Միլիթար Հերաքին, Ամիրտովաթը, Սեբաստացի Առար եւ Պիւնկաթ, տոոնց մասին եւ զործերուն վրայ համառօտ պատմ. տեղեկութիւններ կու տաս: Զմոռնաս լսել որ Գաղիանոսի (Galien) բժշկարանը եւ բառարանը Թարգմանուած է շատ կանուխէն Հայերէնի, մեր բժիշկներու, այս գործերը Յունարէն, Լատինարէն եւ Արաբերէն փոխադրուած են Հայերէնի, բայց մանաւանդ Ամիրտովաթ իր անձնական փորձառութեան եւ հմտութեան կ'իյնէր դրած է անոր վրայ, եւ աւելի գիտական դասաւորումով եւն. և:

Տօմիւլ չլտայ հոս. հոն Հայ Կաւի մասին լաւ խօսած պիտի ըլլայ նայէ:

Նոյն

25 Օգոստ. 1921 Երուսաղէմ

Երևանի 28 Օգոստոս 1921

Յարգելի

Պ. Երևանի Արզումանյան

Վենետիկ

Իրբև շարունակութիւնը նախորդ երկու կտոր նամակներու, Հայ Կաւի վրայօք Բժշկականներէ մի քանի տեղեկութիւններ եւս գործածածնաւ կը նկատեմ Ձեր ուսումնասիրութեան համար:

Թիւ 348 Բժշկաբանէ.— «Որոյ շոքն մարդի զարնէ դիպն ալ է, զգաղպէն հով ջրով տարրէ, իրիկուն ի յաստոյն դէր եւ ուղիւց (առտուն) տուր որ խմէ.— Այլ տեղ յօք զարիկ, գկան որ է Գիւ իրմանին դրջէ եւ զժուրն խմել տուր, եւ զգրջած կանս առկա մի խառնէ եւ քօէ ի վերայ շոքն զարփածի, օգտէ ալ»:

ԵԱՆՈՐ.— Շոքն զարնել, ջերմութիւնը զարնելն է —արեւահարութիւն.— Գաղպէ —գիտէք հարկաւ, ի Հայս կաղնիի տերեւներու վրայ իջած քաղցրահամ հիւթը, Մաւնայ.— Հով ջուր— եղի, պաղ ջուր: Ի յաստոյն դնել — գիշերը բացօթեան դնել աւանակով մը:— Այս թէրդիպը կը համապատասխանէ urticaire հիւանդութեան մասին՝ Հայ Կաւի ի Սերաստիա ժողովրդական գործածութեանը, արեւահարը, գիտէք,

ստաիկ fièvre կ'ունենայ, urticaire եղողն ալ նոյն ջերմը կ'ունենայ, եւ կը տեսնէք թէ իբր usage externe, եւ իբր interne կը արուկ կոր: Այս Փորձիւր Սերաստացի Ասար բժշկինն է, կամ այն է անիկա ժողովուրդին գործածութեանն առած է, կամ այս անոր գործածութեանն:—

Հայ Խուրի մասին միակ մէկ տեղ մը հանդիպեցայ, այս 348 թիւ Ասար Սերաստացիի Բժշկաբանին մէջ:

«Յոցի.— որ ցամաք լինի, պատիտաբար որ է խաղաչին եւ Հայ Խուրի միաշափ տակէ (faire poudre) եւ ի վերայ ցանէ լաւանայ ալ»:

ԵԱՆՈՐ.— Փաղաւր ըսածը ժողովրդական բառով փէշկաչեր ըսուած բանն է: Իբրեւ զեղթափ (antipode) հակաթոյն կը գործածեն, կարմիր քար մըն է կ'ըսեն թէ իշու կամ եղի ստամոքսէն կ'ելլէ կամ լեարդէն ինչպէս նախորդով ըսած են: Բրածոյալին յիշակի մէջ գտնուող խունի է, ինչպէս սաթի երկրաբանական ժամանակներու յատուկ ծառի մը խէժն է: Կ'երեւայ Հայ Խուրի ալ ստոր պէս երկրաբանական խնկաբեր ծառերու արտադրութիւնն է, եւ Հայաստանէն կ'ելլէ:—

Հայոց անո նով ուրիշ մի այլ նիւթ:

Նոյն 348 թիւ Բժշկաբան. Ասարի մաքիւն-մէտիքալէն:

(dore)

Հայ Կաւի կամառ	Այլ Կաւի	Պարս.— Կաւի	Հայոց բանաստեղծ եւ մէջն կամառ	Ի ցաւիս քիւրք բաւածք եւ ակի	Տաք է եւ չար է	Փաւր զաւի տուր
----------------	----------	-------------	-------------------------------	-----------------------------	----------------	----------------

Ան Գեղիանոս բժիշկն. վասն իր՝ թէ ինքն վայրէ է եւ Հայերն չորցնեն, քամին եւ տան որ վերցնէ զճիճին հանէ եւ սպիտակն օճէն նգին եւ զարեան լուծումն կարէ եւ օգտէ պեղծ քամուն:—

ԵԱՆՈՐ.— Նուիկ ի Հայս շատ ծանօթ բոյս է arum ըսուածն է, եւ մեր երկրները իբրեւ վայրի բանջար կ'ուտեն, ձմերուան համար ալ կը չորցուն. սխտորով քայտախով կը համեմեն:— Կը նայի՞ք Գաղիանոս է որ

անոր վրայով կը ճառէ, եւ Հայոց Բանձար անունով կը ճաննայ եւ կը տեսնէք, Հայոց օպորտունիստն ալ գիտէ, զանիկա չորցնելուհին՝ Վերգմի՝ կը նշանակէ suppositoir գինւոյ՝ vermifuge է եղեր, Նեդ.՝ տիգան-թէրի եղողները դու տալէն կարտաքսեն: Արեւմտ լուծում տիգանթերին է. բահլ է amenagogue է նոյն ստեղծ:

Ուրիշ ծանօթութիւն մըն ալ տամ.— Բժշկարաններու մէջ կաւեինաթիւն բառած Հիւանդութիւն մըն ալ կայ մանուկներ Հոգ ուտելու դէշ ունակութիւն մը կ'ունենան — Թէ ինչէ՞ն յառաջ կուզայ այս բռն: Մեր տեղերը մանաւանդ Սկրաստիւ—տղային—երկնային ներքեւը Հոգ կը դնեն. տղի ինչ կ'ըսենք, կապուտ կաւային Հոգ է, ոչ այնքան շատ բարակ, ոչ այնքան խոշոր Հատիկներով— միջակ—: Այս Հոգը Հոգամանով կը տաքցնեն, Հոգկալ բառած լաթի մը վրայ կը տարածեն. տղային օտքերը մինչեւ ոտիկը Հոգին վրայ կը դնեն. ճուճին վրայ ալ մուշամպայէ կտոր մը կը դնեն Հոգկալին ծայրերը իրար բերելով կը փաթթեն. ձեռք օրեր Թէ տղան տաք կը պահէ, եւ Թէ չի ալ ընէ՝ Հոգին վրայ կ'ըլլայ: Եւ չի տա— բաժուր, ու աղուն ժամբինը աղտոտի, Թրջի: Այս տղի Հոգ բառածն ալ մեր Թուած կաւելու ալապէս բռնէք բնասնիքէն է, աւելի կարծր, գոյնը կապուտ, Առաքելին աւելի լայն տեղեկութիւն առ. գանք բռնելիքներուս. տղան՝ իրեն քիչ մը ձեռքը ոտքը կը բռնէ, կը պատահի որ այս Հոգին— ներքեւը գրուածներէն բերանը տանի ուտէ: Մայրը ուշադրութիւն չընէր, ունակութիւն կ'ըլլայ, եւ երբ ոտքի կ'ըլլէ, առանձին անկունները կը քաշուի, գաղտնի կ'ուտէ: Գոյնը կը փախի, դէմքը կ'ուռի, փորը կը մեծնայ եւն.: Այս մէկը— Տղոց մայրերն ալ յաճախեղէպ է որ Հոգը տաքցնելէ վերջ, երբ տղին ներքեւը պիտի տարածեն — Հոգը ա՛նուշ մը կը հոսի— չերէզի պէս քանի մը Հոգ բերանին նետեն: Ամէն անգամ այնպէս ունակութիւն ըլլալով, Հոգկերութեան կը վարժուին: Տեսած եմ կիներ որ օրական բուսական քանակութեամբ մը կուռ ուտեն Թիրաքին եղածին պէս ուտեն, ինչպէս մարդ սիկատին Թիրաքին կ'ըլլայ—

Ձեր ուսումնասիրութեան մէջ այս Հոգ— կերութիւն կամ կուակերութիւնն ալ կ'ուռէքն յիշեցէք կ'ուզէք դիտական անուն մըն ալ չիսենք argilovorolgie բռնէք ինչպէս կ'ըլլայ չծիածողի վրաս կարելի է բժշկութեան մէջ ուժիք դիտական անուն մը— Հոս ձեռքս եղած Բժշկարաններու մէջ այս Հիւանդութեան վրայ խօսած չկայ: Սկրաստիւ իմ Բժշկարաններէս միոյն մէջ կար դարմանումը՝ ընդհանրապէս Համեմային դեղ է որ կու տայ. բայց Փորմիւր միտքս չէ: Թէ— զիդ ծրարքին Համար բաներ մը ըսած էի: Հայաստանի բնականին վրայ խօսելու Համար քեզի առաջնորդ կ'առնես. Հ, Ալիշանի Փրանսերէն մէկ գրքոյըք անունը միտքս չէ. Հոս Հարցնես, կ'ըսեն.— աշխարհագրական բնկերութեան մը մէջ խօսած, մէկ ճառն է, շատոնց անած եմ, կ'առնես Հայ կալը որ տեղերէ էլլելը երկրաբանական ինչ խաւերու վերաբերելը, փրէնսիփ աթթիփները կամ էլէմանները, յիտոյ Հայ բժշկութեան ժառին ինչ Հիւանդութիւններու եւ ինչ առողով եւ Փորմիւրով տրուելը, դրսէն Թէ ներսէն բուժական յատկութիւնները ուժեղացի, ասթրէման սթիմուլան, քոնաթեթիւան եւն.: Հայ Բժշկարաններու մէջ դեղերու առգերը այնքան կառնուաւոր կամ որոշ չեն դեռ, կ'երեւայ Հին բժշկները արդէն գիտէին, ատօվօլին, Ժառանգ պոմէշին եւնի պէս առգերը այնքան որոշ չեն ըսեր: Վերջապէս արդի գիտակ ճշդութիւնները փնտռելու չէ— Ուրախ պիտի ըլլամ Ձեր յաղողութիւնը լսելով: Ինչ ըսենք Գաւառիկ ինքնարոյս աշխատութեան արդիւնքը այսքան կ'ըլլայ, մեր Համալսարանները եղած են մեր լեռները, դաշտ ս որ ու ձոր մենք զորքած—մօլլատի ենք: Կարողութիւն յաղողութիւն կը մտլթեմ, Առայտի բարեւեւներով

Կ.

Վիէննա երթալու ըլլաք Հայր Ակիմեան ձեզի կ'օւնէ, շատ ապաւանական մարդ է, եւ գիտուն: Վիէննա պիտի գտնէք նաեւ իմ մէկ բարեկամս Հաւկազուն Հապէշեան. ինձմէ բարեւեւներ բրէք, ա՛ն ալ ձեզի կ'օւնէ:

ԿԱՅ ԵՐԱԺԻՇՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐ

Ե.-ԺԵ. ԴԱՐ

Ըստ աւանդութեան, պատարադի ժամանակ Թանահատի վանքում մի հրաշք է պատահում. Ս. Ստեփանոսի տապանից մի ուժեղ ձայն է լսւում որ ասում է. «Քաղեալ լիցին քեզ մեղք քո, ոյ կին դու»: Զարմանում են ներկաները, անմիջապէս յայտնում են պոռնիկ կնոջ և բոլորն էլ գոհութիւն տալով Աստծուն ներում են նրան: Սակայն նա, հակառակ իրեն տրուած թողութեան, մնում է իր փորած դրում և այնտեղ էլ մահանում: Նրան հենց վանքի դիմաց էլ թաղում են:

Ստեփանոս Սիւնեցու մատենագրական մատակր մեծ է եղել և բազմաթանր: Կատարել է թարգմանութիւններ և գրել ինքնատեղծ երկեր, որոնք դաստիարակել են Հայ մողոմարի գաւազներին և Հարստացրել՝ մեր մատենագրութիւնը:

Սիւնեցին տքնաջան աշխատող է եղել իբր ճարտար թարգմանիչ, հմուտ երգիչ, շարականներ կարգաւորող և ստեղծագործող, աստուածաբան և ընդլսմասաց ճառագիր, քերականագէտ, լեզուագէտ և Սուրբ Գրոց ընտիր մեկնաբանող:

Նա եղել է նաեւ մեծ երաժիշտ: Նրան են մերգարւում ութ ձայների վարդապետութիւնն ու շարականների կարգաւորումը: «Ներանի ի Բարեգի յաղագս ձայնից թէ ուստի իցեն և կամ յումմէ գտան, զոր թարգմանաց Ստեփանոս փրկիւսփայլ, զի նա եղև երաժիշտ և հմուտ ձայնից ամենայն կենդանեաց և քաղանեաց ի մասունս իԴ. որ են այսոցեի... (և սա առնոյ ի ձայնիցս) և գծէ գուգաթիւս առ ամենայն ձայն, որ միւսմի երգեն առջօք ձայն առարեալ» (263 Եւսեփ, «Եկեղեցւոյ Պատմութիւն»)։ Ըստ Ռ. Աթայեանի կարծիքի, «Բանի որ Սիւնեցին եղել է Աթէնքում, կատարելապարծուի գիտութիւնների մէջ, լատիեղեակ էր քրիստոնէական եկեղեցական

երաժշտութեան և ընդհանրապէս արարողութեան իր ժամանակի բոլոր հարցերին. ուստի պէտք է կարծել որ Հայ եկեղեցական երաժշտութեան մէջ ութ ձայնի ներդրումը այդ ընդհանուր երեսօթի դրսեւորուներից մէկն էր»: Ստեփանոս Օրբելեանն էլ ութ ձայների կարգաւորումը վերագրում է Ս. Սիւնեցուն. «Բաժանեաց և գութն ձայնն և կարդեաց շարեաց զլատութեան օրհնութիւնն, երգեաց կցորդս քաղցրահնչիւնս, յարմարեաց զստորգիտ լինանց եօթն եղանակօք յոյժ խորհրդաւոր և զպահանջն, որ յաղուհացն երգի...»:

Այս յիշատակութիւններից պարզւում է որ Սիւնեցին եղել է ութ ձայների հեղինակը և շարականների կարգաւորողը: Նա է աւելին անդամ կոնտոր մտցրել մեր եկեղեցում: Սակայն հակառակ այս կարծիքի, պէտք է նժողրել որ Ստեփանոս Սիւնեցին ութ ձայները միայն կարգաւորել է և շարականների մէջ մտցրել «կանոն»ը: Սիւնեցուց առաջ մենք արդէն ութ ձայների վարդապետութիւնը ունէինք և տակաւին մեղծից առաջ էլ չորս ձայները Յոյների ժոռյոյութիւնն ունեցել են. ուստի ութ ձայների վարդապետութիւնը Ստեփանոս Սիւնեցի հնարեց կամ ստեղծեց չենք կարող ասել. իսկ, ըստ երեսօթին, նրա ժամանակ շարականների և ձայների մէջ անհանդուրժիւն էր մտել, իսկ Սիւնեցին, որպէս ժամանակի լուսագոյն երաժիշտներից մէկ, կարգաւորել է ու հաստատուն հիմքերի վրայ գրել ձայները:

Ստեփանոս Սիւնեցին մեծ է նաեւ որպէս ստեղծագործող երաժիշտ: Նա գրել է բազմաթիւ շարականներ: Իրեն են պատկանում Ուստի Օրհնութիւնների Կարգը (բացառութեամբ Գ.Ղ., որը երգել է Ներսէս Շնորհալիս): Հայր Դեռնոյ Ալիշան գնահատելով Ս. Սիւնեցուն, գրում է. «Աւագ օրհնութիւնք բաւական էին միայն նմա միայնոյ ի փառս, եթէ և չէր այլ ինչ մնացեալ յեր-

կոչ նորին, այլ եւ համօրէն ազգի նորին՝ եթէ ջնջեալ բարձրեալ էր բնաւ այլ դպրութիւնս դառ։ Աւագ Օրհնութիւններէ հեղինակութեան մասին մի ուրիշ կարծիք էլ կայ, թէ Ե. Դարում ապրող Ստեփանոս Սիւնեցի Առաջինն է գրել, մինչ Սիւնեցի երկրորդը (մեր Սիւնեցին) դրանք միայն կարողաւորել է ու կանոններէ վերածել։ Սակայն այժմ Աւագ Օրհնութիւնների հեղինակ ընդունուած է Ս. Սիւնեցին։ Նա մեծ է նրանով, որ տակաւին է. Դարում, այն յիշմանում՝ երբ Հոգեւորականութիւնը հաստատուել էր եւ ինքզինք ուժեղ էր գգուն ու անարգում էր «ուսմիկ», «գումհիկ» (հեթանոսական) արուեստը, Սիւնեցին ոչ միայն յի խրատում ժողովրդական ստեղծագործութիւններէր, այլ նաեւ խրատում է որ

երբեմն-երբեմն օգտակար են ժողովրդականր եկեղեցական եղանակներէ մէջ։

Ստեփանոս Սիւնեցին է. Դարի մեր մեծագոյն երաժիշտն է. թէեւ նրա ստեղծագործութիւնների մասին տարբեր կարծիքներ կան, սակայն դա կարեւոր չէ։ Նա բազմակողմանիօրէն զարգացած, հմուտ Հոգեւորական եւ երաժիշտ է եղել, կարգաւորել է շարականները եւ «Կանոն»ը մտցրել Հայ եկեղեցուց ներս, յօրինել քաղցրաւոր շարականներ եւ կցորդներ։

Ստեփանոս Սիւնեցին որպէս սուրբ, որպէս Հոգեւորական, գրագէտ, շարականաւոր, երաժիշտ, քերականագետ-լեզուագէտ եւ թարգմանիչ, իւրաքանչիւր բնագաւառում ունի պատուաւոր տեղ։

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ԾՆՈՐՀԱԼԻ

Սուրբ Ներսէս ԾնորՀալին մեր նշանաւոր կաթողիկոսներից մէկն է։ Որդին է Ապիրատ իշխանի եւ ծնուել է 1101 թուականին։ Նա իր կրթութիւնը ստացել է մեծ եղբոր՝ Գրիգորի հետ միասին, Վկայաւերի ձեռքի տակ, Շուղղի Կարմիր Վանքում։ Վկայասերի մահից յետոյ ԾնորՀալու եւ իր եղբոր դաստիարակութիւնը յանձնուած է Բարսեղ Անեցի Կաթողիկոսին։

Կիլիկիայում ԺԲ. Դարում Հայ մշակութիւթի վառ օճախներից մէկն էր Հանգիսանում Կարմիր Վանքը։ Այստեղ դաստիարակուած էին Կիլիկեան նշանաւոր վարդապետներ, նրանց թոււմ Ստեփանոս Մանուկ կոչուած Հռչակաւոր վարդապետը, որին աշակերտում են նոյնիսկ Արեւելեան Հայաստանից ժամանած բազմաթիւ կրօնականներ, թաքցրած իրենց վարդապետական աստիճանը։

Կարմիր Վանքը դառնում է մի նոր վարդապետարան։ Այս Վանքի արժանաւոր շրջանաւարտները մեր մատենագրութեան մէջ կոչուել են «Շնորհալի», ինչպէս մի ժամանակ Սիւնեաց Դպրոցի աշակերտները կոչուած էին «Բերթնաղ», իսկ Արագածոտն Դպրոցի շրջանաւարտները՝ «Խմստատաւեր»։ Որով Ներսէսին տրուած Շնորհալի մական

որիւր, որքան արդիւնք նրա շնորհալի անձնաւորութեան, նոյնքան ալ պատկանում է նրա դպրոցին։ Կարմիր Վանքը եղել է գուտ Հայկական Հոգեւոր բարձրագոյն տիպի դպրոց։ Այնտեղ դասաւանդուել են Սուրբ Գրոցի կենսութիւն, եկեղեցական հայրերի դրականութիւն, աստուածաբանութիւն, երաժշտութիւն, քերթողական արուեստ, փիլիսոփայութիւն եւ գրչութեան արուեստ։ մի խօսքով՝ ներքին եւ արտաքին գիտութիւններ։

Ներսէս ԾնորՀալին Կարմիր Վանքից յիշմանաւարտ լինելուց յետոյ, ինքնադրապաշտօն կատարելագործուած է՝ խորանալով աստուածաբանութեան, փիլիսոփայութեան, մատենագրութեան եւ եկեղեցական երաժշտութեան մէջ։ Նա կղել է նաեւ Յոյսիս յնորՀալի պայծառ գրիչ ու ծաղիկոյ։ Նրա կենսագիրը ասում է. «Գրէր եւ շարժագրութիւն գրոց Հրաշատեսակ եւ վայելուէ ի դանազան կերպս, որպէս աստուածային մատամբը շարահիւսեալ»։ Նա նոյնիսկ ծերութեան օրերին, իր ազատ ժամերին արտադրել է բազմաթիւ գրքեր. Լամբրոնացին այս մասին վկայում է եւ ասում։

«Ձեռաց Երկուք վաստակեցաւ,
Գիրս գրիլ միշտ ճգմեցաւ»։

Շնորհալիկն դեռեւս Կարմիր Վանքում ուսանող, կորցնում է իր հօրը: Ապիրատ իշխանը նետահար սպանւում է Պաշլաու-նիկների հայրական կալումած՝ Մովսէ Դղեակի պարիսպների տակ:

1112 թուականին Կարմիր Վանքում գու-մարուած պղգային-եկեղեցական մեծ ժո-ղովում, կաթողիկոս է ընտրւում քսան տա-րեկին Գրիգորը՝ Շնորհալու մեծ եղբայրը: Շնորհալին հաղիւ արքունիքի հասած, իր եղբոր ձեռքով ձեռնադրւում է քահանայ եւ ապա եպիսկոպոս ու դառնում եղբոր աջ րարուկը: 1116 թուականին հայրապետա-կան աթոռը Դուղրի Կարմիր Վա՛րէջ փո-խադրւում է Մովսէ, Հռոմկիլայ: 1185 թուա-կանին Շնորհալին յաջորդւում է եղբորը որ-պէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: Վախ-ճա՛ւում է 1173 թուին:

Մեծ է Շնորհալու գրական փաստակը եւ բազմատեսակ: Նա բազմադղմանիօրէն դարգացած, բնատուր ձիրքերով օժտուած բանաստեղծ էր, երաժիշտ, մատենագիր, երախ: ու բարեկարգող:

Շատ հարուստ է նրա թողած գրական ժառանգութիւնը: Նա գրական ասպարէզ է իջել նախ որպէս բանաստեղծ եւ ամբողջ կեանքի ընթացքում էլ մնացել է միշտ բա-նաստեղծ: Նրա հոգեւոր բանաստեղծու-թիւններից շատերը գրուել են արեւական կարգով. օրինակ՝ «Աշխարհ Ամենայն», «Առաւօտ Լուսոյ», «Այսօր Անճառ» եւայլն: Նրա բանաստեղծութիւններից շատերն էլ «Ներսէսի քանոն» կամ «Ներսէսի յայն երգք» սկզբնառուները ունեն. օրինակ՝ «Նախնաց Միրով», «Նորահրաշ» եւ այլն:

Շնորհալու բնգհանուր երկերը հետեւ-եալի՛ն են. —

1. «Ատենաբանութիւն», արտասանուած իր կաթողիկոս ընտրութեան առիթով:
2. «Թուղթ Հիդհանրական». ու Շնորհալու արձակ գրուածքների մէջ պատմա-

կան-մատենագրական շատ մեծ արժէք է ներկայացնում:

3. «Թուղթեր», որոնք շատ արժէքաւոր են որպէս փաստաթղթեր Հայ եկեղեցու պատմութեան համար:

4. «Ողբ Եղեախոյ»:

5. «Յիսուս Որդի»:

6. «Բանք Հաւատոյ»:

7. «Վիպասանութիւն»:

8. «Առակներ». «Հանելուկներ»:

9. «Որաւ Ուսումնականաց Մանկանց»:

10. «Յաղագս Երկնից եւ Զարդուց Նո-րա»:

11. Շարականներ, հոգեւոր երգեր, ու-ղոթքներ:

Շնորհալին մեր գրականութեան մէջ մի յոր տեսակ (ժանր) է մտցրել. «Առակք փասն ուրախութեան մարդկան»:

Զայնքաղ շարակնոցում Շնորհալուն են պատկա՛ւում հետեւեալ շարականները. «ԲԶ-փառ ձայնն Աւագ օրհնութեան, զօթնասո-նիցն, զնիծաւէացոցն», զԱղուհացից ամե-նայն Կիւրակէիցն, զՄաղկազարդի հարցն, զՀոգւոյ Գալստեան, Զորս պատկերսն, ըզ-Վարդափառի գերկու պատկերսն, եւ զՓոխ-ման գերկու պատկերսն, զմարգարէից ԴԶ-հարցն, զՀերետակապետացն, զՆորահրաշն Վարդանայ, զՂեւոնդեանցն, եւ Այսօր ան-ճառ, զՆորդոցն, զԱստուած անեղն, զԱ-րարչականն, զԱրեւազալի շարականն, զօրհնմք գեղն, զնայնաց սիրովն, եւ զի-քնն հայցեմքն, ըստ ոճանց՝ զսուրբ Յակո-բայն եւս սորոք է ասացեալ»:

Այսքան ստուար թուով շարականներ է գրել Շնորհալին եւ նրանց բոլորի էլ եղա-նականներ ինքն է յօրինել ու երգել:

Ղամուել Անցին այսպէս է բնու-թագրում նրա երաժշտական տաղանդը. «Եւ թէպէտ հրաշալիք էին բանք երգոց նորա առ միտն իմաստութեան, բայց առաւել գարմանայի էին արուեստը զանազան եղա-նականցն, զոր անման միմեանցն յօրինէր»:

2021ԲԱՊ ՍՐԿ. ՇԱՄԼԵԱՆ

(Երա. 9)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՆՏԻՊ ՄԻ ՏԱՂ

Նոյնպէս ուշադրաւ է որ տաղարան Դան-
իէլը ժամանակի քաղաքական դէպքերին լա-
ւատեղեակ լինելով նկարագրել է պատմա-
դիտութեան Դամար Հետաքրքրական ման-
րամանութիւններ: Անա թէ ինչու պօժմը
պատմական գրականութեան ընդհանրա-
ցումներով, իր արծարծած Հարցերով եւ
ժամանակի անցքերի պատկերաւոր նկա-
րագրութիւններով Հայ պատմագրութեան
մէջ ունի իր կարեւոր տեղը եւ որքան պատկեր-
այտեղ ձեռագիր տաղարանից առաջ ենք
բերում:

Ո՛վ դուք Հայեր, լաւ միտ առէ՛ք,
Հայաց գաղթը ինչպէս էլաւ,
Գրուածքիս դուք միտք դրէ՛ք,
Ճիշտն է, որ ամբողջ էլաւ:

Շահ Արապ՝ Պարսից արքան,
Բալոր երկրին կը սփռէր մահ,
Ժողովրդիս սարսափ էր ու տհ,
Դեպ Հայաստան ռաքի էլաւ:

Պարսկաստանից մեծ բանակով,
Սուր եւ զէնով ու դամակով,
Գշի Հայեր մեծ քանակով,
Դեպ Հայաստան շուտով էլաւ:

Մեծ գոչումով ճամպու էլաւ,
Որ անունը աշխարհ էլաւ
Ու Հայերին ցաւը կալաւ,
Կասկածամէ մեծ՝ ողջիմ էլաւ:

Սեւ ու դուրման գործ էր գալիս,
Բայց Հայերն իմ(էին) մտքումս լալիս:
Ու գլխներին հող ին տալիս,
Թէ ինչ աստիկ թիփամ էլաւ:

Այն թիփամին ի՞նչ անէին,
Կարծես կապուած ու գնդէին ին.
Պարտաւոր ին ձայն չիամէին,
Զկէր միջոց դարանից լաւ:

Հանգիստ ու խեղճ լուս ին կացել,
Տան դռները ողջին բացել,
Ինչ որ կ'ուզեն կարող են վերցնել,
Ողջ Հայերի խորհուրդն էլաւ:

Խորհուրդն այդ չէր Շահ Արապից
Որ կողոպտեն կահկարասից.
Կը հեռվացնէր այդ վրտից,
Կողոպտելու վրտ չէլաւ:

Խօսում է Շահ Արապը

«Նա խնդրում եմ ձեր Հայերից,
Պատիկներին ու ծերերից,
Ազնվատոհմ մեծ ցեղերից,
Կ'ուզեմ խօսել, խօսքը էլաւ:

Կլիազօրեմ ձեր ամէնին
Ձեզ հետ, ձեր հետ խիզանին.
Ինչ կամենքն է, էնց էն անին,
Հագար անգամ էստեղից լաւ:

Ձմտածէ՛ք, որ գերի է՛ք,
Իշխանութիւնից քերի է՛ք.
Ազատ, առողջ կեանք կը կրէ՛ք,
Շատ երջա՞նկ, ուրախ ու լաւ:

Օտար մէկը բան չի տսի,
Երբէ՛ք ձեզի չի վնասի,
Թէ որ մէկը մի բան կ'առի,
Դրա մտաւան վնիւն էլաւ:

Հայ իշխաններ իշխան մնան,
Իշխանութեան ճաւրէն գնան,
Քաղաքացիք քաղաք մնան,
Ազատ կեանքով, ազատ ու լաւ:

Հոգեւորներ ինչ տնօրին ին,
Կը կատարեն ըստ օրէնքի՛ն,
Գործ եւ չունեն ձեր կրօնքին
Կը յարգեն ձեր կրօնը լաւ:

Եկեղեցիներ կը հաստատեն,
Պարսկերէններ կը խրատեն.
Կրօնը ամուր կը հաստատեն,
Դեռ այժմեանից հաստատ ու լաւ:

Որքան գետին դուք կ'ամենա՛ք,
Ինձոնց ձրի ողջ կ'ամենամէք.
Շինէ՛ք տներ ինչքան կարա՛ք,
Հայաստանից աւել ու լաւ:

Մայրաքաղաքս է Սփանան,
Փափաքողներ, որ ինձ հետ գան:

Լաւ գետինն աւ պտտակամ,
Պտուղներով առատ ու լաւ :

Կը կատարեմ, ինչ որ ուզէ՛ք,
Լինէ՛ք ուրախ, երբէ՛ք չչուզվէ՛ք,
Էմբանը, որ ի՛նչ հետ դուզվէ՛ք,
Ձեզ բաւական էմք էտէ լաւ :

Ես կ'ուզեմ դուք աշխատէ՛ք,
Ժողովրդիս միշտ յարատէ՛ք,
Միրէ՛ք միմեանց. իրար չատէ՛ք,
Ճշմարտապէս ինչ եղբայր լաւ :

Վաճառականութեանը հմուտ,
Ճշմարտեւ է՛ք, չէ՛ք խօսալ սուտ.
Ինչ որ կամի՛ք, կը տարվէ՛ք շատ,
Գործերի մէջ ձեք անուրը լաւ :

Կ'ուզեմ, որ դուք Պարկաստան գա՛ք.
Պարսկներին դուք յարատ տա՛ք.
Այդ գործերին կրէ՛ք վատտակ,
Սովորեցրէ՛ք արուեստներ լաւ :

Նոյնպէս վաճառականները,
Յայտնի եմ իրենց գործերը.
Պտտիկներին միմչու ձերը
Տարածուել է անուաները լաւ :

Հայն է համեստ ու ճշակով,
Ընթաճում է լաւ, չատաճով.
Շատ եռանդ ու շատ փափա՛հով,
Գործնիրին շատ վարժ եմ լաւ :

Սովորեցրէ՛ք ժողովրդին
Աչքիս լոյսն է՛ք ու իմ որդին.
Այս տաճմեքս ամէն գործ եմ,
Կը պարտաւորեմ քանի որդին լաւ :

Ամէն բաների մէջ է՛ք վարպետ.
Լաւ շինարար. հարտաբաւախ,
Չկայ խօսքիս սխալ մի կէտ,
Տանում եմ ձեզ, սարվեց'է՛ք լաւ :

Վանքեր ուզէ՛ք կը պատրաստեմ,
Քաղաք, գիւղեր կը հաստատեմ.
Ռանցածներին կը համեմատեմ,
Ներկայ ունեցածներինգ լաւ :

Թէ ուզեմա՛ք էջմիածին,
Հեմքից կը բաճում, Սփանեմ կը բե-

Ձկանածի՛ք բուրբուլին, [բրմ.
Կը պատրաստեմ մրանից լաւ :

Թող կաքաղկոս այնտեղ բազմի,
Կը տամ հրաման, որպէս շան մի.
Ո՛չ մի տեղ էլ չմնան Հայ մի,
Վազելով գան, Թէ Սփանեմ է լաւ :

Կը տամ վանքին գիւղեր մուրք,
Կը տամ քառասն գիւղեր մուրք» :
Միրան էր գաշում շատ առանել,
Թուում արտանց ողջ գիւղերը լաւ :

«Օտմանում ձեզ գրկել է,
Միտքը ուղիղ ձեզ խփել է.
Պատառի ձեզ, վայրի գէլ է,
Մի որս է՛ք դուք անուր լաւ :

Կ'ուզէ ձեզի համով-համով,
Վերեն խմի գինը ծակէ շամով,
Այս աշխարհում ովս է ով,
Ով որ ինչպէս արաւ, էլաւ :

Այս խօսքերս, որ ձեզ ասի,
Ճիշտն եմ ասում, չեմ վնասի.
Սիրտս տխուր ձեզ կ'սխառսի,
Հայտատարը իրեմ մաս էլաւ :

Հիմա բեզեր, աղալարներ,
Մէլիկներ, քեպանքարներ.
Ժողովրդներ ու պարոններ
Տուէ՛ք պատասխան, խօսքն էլաւ :

Կարաղիկոս, երկուսուս,
Որ բազմած է՛ք իմ կողքիս հոս,
Ողջ ամենքդ է՛ք իմ աչքի լոյս,
Ունէ՛ք ժամանակ, մտածէ՛ք լաւ :

Կը տամ ձեզի ես ժամանակ,
Խորհրդակցէ՛ք, միմ օր մնա՛ք.
Այժմը հեռանում եմ, բարեւ ժմա՛ք
Ու իր բազմած գանից էլաւ :

Ընդհանրացան բուրբ մեծեր,
Ու խորհրդով բարբ մտածան.
Ասի՛ր միմեանց, «Մի՛ք կապածել,
Ասածները բարբ էր, լաւ :

Թէ որ ճիշտը խօսքին կենայ,
Ասածները շատ լաւ բան ա. 7

Թե ուղիղը մա ընթացայ,
Էս մեր կեանքէն էն կեանքն է լաւ»:

Խօսաց մէկ մեծ իր հերթին,
«Ի՞նչ ենք կարողանել Շահին,
Ով չլսի, կաշին կը փրթին».
Նրաք ասին. «Խօսք է լաւ,

Պարտաւոր ենք մեծ լսելու,
Համապարհը մէկըն քայլելու,
Պարսկաստան ենք գալու,
Թէ՛ վատ, քէ՛ լաւ, ինչ որ էլաւ»:

Նորէն խօսեց մի ծեր մէլիք.
«Այս է ձեր գործն անլիք.
Մի թուրք առէք, վրէն կնիք,
Մի ապացոյց ձեռքներէս էլաւ»:

Իշխանները կը վախճային,
Հիշտ խօսքի մէջ նորանք կային.
Որոշ մասը ցաւով լային,
Թէ այս ինչ բան էր, որ մեզ եղաւ:

Շահ Արքայը աշխարհակալ,
Հարստութեան չի ակնկալ.
Թէեւ մեծ է ու բռնակալ,
Բնութիւնը հեզ է ու լաւ:

Եզան ամէն միայնորհուրդ,
Մեզ նեղացնեն տանիկ ու ֆուրդ.
Զգլելի են այդ ժողովուրդ,
Հեռվանայն մեզ լաւ եղաւ:

Բայց թուրք կ'առնենք Շահ Արքայից,
Որ չգառնայ իր ասածից.
Կը միամտենք այդ կտակածից,
Կ'անենք ինչ որ հրամամ էլաւ:

Բայց իշխաններս իշխան մնանք,
Ինչ երկրի մէջ էլ գտանք.
Կը ծառայենք, ինչ որ կարանք,
Միքով, յօժար, մաքուր ու լաւ:

Պարսկաստանում ինչ տեղ լաւ է,
Տեղ կ'որոշենք, որ մեզ բաւ է.
Թէ պանդուխտ ենք, մեզ մեծ ցաւ է,
Որ Հայաստան մեզն էլաւ»:

Կրօնաւորները հոգեւոր
Էին քշուաւ ու շատ մուրթ.

Հաւաքուել իմ ազը բոլոր,
Թէ կրօնը մեզն էլաւ:

Հարսնատ ին, քէ ինչ տնէին,
Որսուած ննդուկի նման էին,
Զկար մի տեղ որ ձայնէին,
Թէ մեր երկիր մեզն էլաւ:

Ալեկոծեալ մի մաւ էին,
Ժողովրդով կը ցաւէին.
Անկոչ գորքեր կ'արշաւէին,
Որ Հայերին մեծ ցաւ էլաւ:

Մեծածաղով իշխաններով
Եկան կայան մեծ շահի ֆով
Ասին. «Կգանք պայմաններով
Որ խօսացիր անցեալ օրն լաւ»:

Իր խօսքերը Շահ Արքաւ յարգեց,
Ու պայմանները մի լաւ գրեց.
Ստորագրեց, միջում դրեց.
«Դէ՛, ստացէ՛ք իմ թուրքը լաւ»:

Երբ թուրքը Հայերն ստացան,
Թագաւորից շատ գոհացան.
Դէպ Պարսկաստան պատրաստուեցան,
Վաղը Հայոց գնալն էլաւ:

Պատուեց Շահ Արքաւ Հայերին,
Որ զմարիտ խօսքի տէր ին.
Ասաց. «Կը հասնէ՛ք ձեր մուկերին»:
Եզաւ Շահ Արքաւ ուրախ ու լաւ:

Պայամաթուրքն էր ձեռքներին,
Էլ հիւսն երկիւղ չունէին.
Ներկայ իրենց ունեցածներին
Վերցնեն հետները, հրամամ էլաւ:

Հրամամ եղաւ. «Տեղից չուէ՛ք,
Մտնը բաներ ձեռք մի՛ տուէ՛ք.
Նեղութիւնը մեծ մի՛ կրէ՛ք,
Հայդէ՛ ելէ՛ք», ելէ՛քն էլաւ:

Հէյուան-աշխար մեծ հօտերով,
Բարձած տեղերն իշխումով.
Կը քշեն քէ՛ ցերեկ, քէ՛ գիշերով,
Կարաւանը ճամփայ իլաւ:

Գիւղերը դատարկում ին
Ուշի ուշով ակնարկումին.

Նրանք, որ ծոյլ իմ, քակում իմ.
«Շուտով ելե՛ք», հրամանն էլաւ:

Երբ կը դատարկին այն գեղերը,
կրակ ու մուխ էր այն տեղերը.
Ծառ ու տունկ մինչ շիւղերը,
Մուխ եւ կրակ երկինք էլաւ:

Դիտմամբ այդպէս կ'անէին,
Որ էլ տեղիցը յոյս չունենային.
Ու տները վերան կ'առնէին,
Այդպէս ցաւալի աւերն էլաւ:

Հարիւր հազար ընտանիք ին,
Շուրջն ին առել գաւակներին.
Կով ու տաւար, ոչխար, մաքին.
Երկիր փռուց դումամ էլաւ:

Աւերներն էին կանչում,
Կով ու ոչխարներ բառանչում,
Մէրը մանուկը չէր ճանաչում,
Այդպէս մի վտա զուլմը էլաւ:

Կային խեղճեր, կային մալէփ,
Զայն ին տալիս. «Առաջ փալէփ,
Էլ այտտեղից չակնկալէ՛ք»
Պարսկաց գորբի ձայնը էլաւ:

Մալէփները ազատօրէն,
Թէ՛ փող ունին քէ՛ ե՛ւ ցորեն.
Բայց ազատների ցաւն խոր են,
Ետեմներին փռն էլաւ:

Եօթը գոր ու եօթը գիշեր
Կը ցատկէին, ինչպէս զշեր.
Ուտներն էր կշտուէր փշեր,
Անտէրների ձայնն էլաւ:

Ղօջաղները գնացել ին,
Անտէրները մնացել ին.
Թէ՛ եւ ինչքան էլ լացել ին,
Էլ խղճալու մի բան չէլաւ:

Զկար գիւղ մի մուխ չունէմար,
Թէ՛ մուխն էր, քէ՛ կրակը վառ.
Թէ՛ բաղ լինէր, քէ՛ տունկ, քէ՛ ծառ
Մուխ եւ փռնի միտքն էլաւ:

Երբ ժողովրդին տեղից պակց,
Էլ ոչ ոքի չլսնայեց.

Ետեմներից ուժով չափեց.
«Առաջ անցե՛ք», չռռ մը էլաւ:

Օսմանլուն է, իմացել է,
Ետեմներից ոչոք բացել է.
Կռուի պատրաստ կացել է,
Թէ այս գաղթը երբեք չէլաւ:

Ուժով կ'ուզեն հային խլեն,
Որ չտանեն իրենց ձուկն.
Բայց ժողովուրդը աստուիկ քոյլ են,
Երկու կողմից հարուած էլաւ:

Երկու բանակ էին կռում
Ու ժողովրդին առաջ էլում.
Անտանիքի կեանք ին կռում,
Շատ-շատների մահեր էլաւ:

Քեանկամքար ու մէլիքները,
Գնացել ին, չէին հետները.
Որ չիր տեսնի յետները,
Այս քիփանը խեղճերին էլաւ:

Առաջի կարաւանը լաւ էր անցել,
Որ Արագին չին մնացել.
Մին տառն հազար ին գնացել,
Դրանցը շատ լաւ էլաւ:

Մնացեալներ կռուի մէջեն,
Երեխաներով կը երկնչեն,
Պատերազմի փողը կը ինչեն,
Անճարների խոր ցաւ էլաւ:

Երբ օսմանլուն ուժ վեր առաւ,
Էր պապական իրաւի ծարաւ.
Ժողովրդից մի մաս առաւ,
Գաղթականներ կիտաւ էլաւ:

Հալածում ին ետեմներից,
Զրկում ին հաց ու ջրից.
«Քալէ՛ք շուտով այս երկրից»,
Կանչում անխիղճ հալածանք էլաւ:

Կռնչելով որ ընկնում ին,
Նիզակը փորին մեկնում ին.
Յզի կանանց փոր բռնում ին,
Նորամանկաց գաղութ էլաւ:

Երեխաներ միգակի տղտին,
Ու աստամներով կը կռտին,

Վա՛յ նարանց, որ շարքից ետ ին,
Արիւնք հաղերին ցել էլաւ:

Ուզում իմ շատով հասնեմ առաջ,
Դրա համար ահապարտւմ իմ վազ.
Արդէն ժողովուրդն էր հասեհաս,
Որ վայ աւ ցիշը էնտեղ էլաւ:

Հանապարհ չկայ անցնելու,
«Հերթը բռնը չէ գնալու».
Բաւական ին ես մնալու»,
Արագը հակառակ էլաւ:

Շահ Աբբասն երբոր մայեց,
Ոգեւորուած բարձր վայեց.
Հշմարիտ, աւղիղ վկայեց.
«Արարմունքս աւղիղ չէլաւ,

Բայց մարտեատ եմ, ինչ ահեմ,
Լոզ գիտցողներին հրաման կ'անէմ,
Լոզ տալով այս կողմը անցնեն»,
Շահ Աբբասէն հրաման էլաւ:

Հայ պաշտօնեաներ ընտանիքով
Անց ին կացել գետը ջնորհքով.
Հագարանիմ կային ստափով,
Դրանց լատերն բաժին չկաւ:

Անց ին կացել քաջի հագար,
Մնացեալներին էր սատարիկ ագար.
Խռնուել ին, ինչպէս հագար,
Որ լողանալով գնալն եղաւ:

Ողջ բանակն էր անցնում լատով,
Հեշտ չէր անցնել նարանց մօտով.
Զօռ ին տալիս անցնել շատով,
Թափուեմ գետը, միջոցն էլաւ:

Արագն էր ուրբ-մուրբ,
Ներս քափուեցին հայեր բուրբ,
Շատ ընկնուած գլխները կոր,
Մրցումները ջրին էլաւ:

Որովհետեւ հրաման էր,
Որ խեղճերին բռնի տանէր,
Բայց այդ խորհուրդ անպիտան էր,
Որ այդ վնիւն աւղիղ չէլաւ:

Գիւղեր, քաղաք կրակել ին,
Յոյսները լաւ փակել ին:

Սկեզեցիք ողջ քակել ին,
Վերադառնալ յայսեր չէլաւ:

Անյոյս ին, ողջ կը քափուին ջուր,
Դրանք ջրում, տները հուր.
Իրուր գրկուած եղբայր աւ քուր,
Հեղձը վաղներ շատերը էլաւ:

Ուժով, գոռով գետ կ'անէին,
Թէ ի՛նչ կը լինէին, չտառածէին.
Մայր աւ գաւակի կը կօծէին,
Որ դաժան ջրին բաժին էլաւ:

Արագը կլանեց շատերին,
Գերի արեց ալիքներին.
Խեղճ Հայերին, որ անտէր ին,
Անտէրներին այդպէս էլաւ:

Կամաց նետելով մի ճար չելաւ,
Է՛հ քան նետա՛ն, որ կամուրջ եղաւ.
Օսմանուսն նոր հետքը քողաւ,
Հայոց դիակով սէլափ էլաւ:

Որտեղ ճայէիք հայի գիտել էր,
Կուգէին մեռնել, անգնեք փափ էր.
Քանի որ վիճակները շատ վատ էր,
Էլ ասցրվել կ'ստիճ' չէ լաւ:

Արագն իրան պղտորել էր
Ու Հայերին ողջ խեղճել էր.
Դիակների մէջ մա կորել էր,
Շատ խեղճերի հորշտակ էլաւ:

Կը հարցնենք. «Չափստացի՞ք,
Շատ շատերին դու հեղձուցիր,
Քո յատակում դու կորսեցիր,
Ինչ վատ բաներ քեզի՞նք էլաւ»:

Էլ ես քեզի չատեմ, Արա՛գ,
Պարսիկ, օսման էին քարազ,
Վնաս չունի, բռն էր տնագ,
Մեր դարձերը ճարճեմ էլաւ:

Առաջվանից հրաման ունին,
Իրենց հարստութիւն վերնին.
Ուր որ գնան հետները տանին
Ողջ ամէնը ձեռքներից էլաւ:

Անասունները բռնալով,
Տափաստանները ման գալով,

ինչպէս իրանց տէրն ին լալով,
Այդպէս ցվուր մի եօտ էլաւ:

Ինչ որ տէրերն էին եղել,
Իրանց տաւար մոյն ին եղել.
Յվրվել ին, գիծ ին եղել,
Տանիկ ու քիւրդ տէրը եղաւ:

Պատմեմ եիմիկ ի՛նչքան անցան,
Ինչքան մեռան, ինչքան լացան.
Մինչեւ նորանց թիւն իմացան,
Պարսից սաեման հաշիւ էլաւ:

Արագ գետից հեռացած ին
Թշնամիներից անցած ին.
Թէ՛ խեղդուած, թէ՛ կոտորուած ին,
Շահ Արքայից հրաման էլաւ:

«Տեսէ՛ք ի՛նչքան է թիւր Հայոց,
Ինձի տուէ՛ք շուտ ապացոյց».
Հուրի երեսուն հազար հասոյց.
Թէ թիւ հայոց էսքան էլաւ,

Շահ Արքաւ գառ գարմացաւ:
Որ այդ հաշիւն իմացաւ.
Երեսուն հազար երբ հասկացաւ,
Թէ միացեալն ո՛րտեղ ելաւ:

«Տէ՛ր իմ արքայ, ի՛նչպէս էլաւ,
Թափում ին գետը, ինչպէս սէլաւ.
Դիակները կումուրջ էլաւ,
Պարսկաց քաժին էսքան էլաւ:

Մի մասն էլ տանիկն առաւ,
Մահասփոխ արմի ծարաւ.
Քոյեց կրկին, թա յետ տարաւ,
Տասն հազար ալվն չէլաւ:

Այժմեան թիւն է երեսուն հազար,
Նպատակիդ լաւ դու չհասար.

Առաջ անցնելը շատ վազար,
Գետը մեզի պատմաւ էլաւ:

Գիտե՛ս, տէ՛ր իմ, ինչքան խեղդուե-
Գետն ամբողջ դիակ լցին. [ցին
Դիակների վրայով այս կազմը անցին,
Ու խղճացող սրանց չէլաւ»:

Էլ ինչ անէր Շահ Արքասը,
Երեսուն հազար էր վնասը.
Որ խեղդվել էր այդ փառը,
Շահ Արքաս փոքր ինչ հոգոց էլաւ:

Քոյեց բերեց ողջ Սփահա՛ւ,
Այդ փաղափին եղան հաւան.
Պատրաստեցին մեծ Նոր-Ջուզան,
Շինութիւնների սկիզբն էլաւ:

Պատրաստեցին եօթը մահլաւ,
Պարսիկներ կ'սսին՝ լաւ քահրաւ.(1)
Ամբողջ յատակ, սիւներ փար ա,
Ողջ ծառ ու տունկ Ջուզան էլաւ:

Քաղաքացիք փաղաք մնացին,
Գիւղայեցիք գիւղ գնացին.
Գիւղարէ՛ք լաւ ճարեցին,
Հողագործութիւնն ոտքի էլաւ:

Այս տաղը հարստացնում է Շահ Արքաս
Մեծի հրամանով Հայ Ժողովրդի բռնի տե-
ղահանութեանն ու դադիթին նուիրուած
պատմագրութեան դանձարանը:

Ընդդէմը եւ այն, որ տաղաբանի լեզ-
ուական, ոճական արուեստը եւ տաղի տա-
ռտխարները հրատարակում ենք նոյնու-
թեամբ, պահպանելով ձեռագիր տաղաբա-
նում ընդօրինակուած ոտանւորի հարազա
տութիւնը:

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԻԱՆ

Փետիելի (Իրան)
(Շար. 2 եւ վերջ)

(1) տեսակ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԳ

ԵՒ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Թ. 1251

20 Դեկտ. 1965

Ս. ԷՋՄԻԱՆԻՆ

Նորին Ամենապատուութիւն

Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեանիւն,

Պատրիարքին Հայոց Երուսաղէմի,

Երուսաղէմ, Յորդանան.

Սրբազան եղբայր.

Այսօր, երբ Հայոց Նաւիրական Սուրբ Էջմիածնէն վերստին կ'աւետուի մեր ազգին՝ Սուրբ Ծնունդը եւ Աստուածայայտութիւնը մեր Տիրոջ եւ Փրկչի՝ Յիսուսի Քրիստոսի, ՄԻՅՆՔ ջերմագին խնդութեամբ կուգանք բերելու Մեր եղբայրական սէրն ու ողջոյնը Ձերդ Ամենապատուութեան եւ Մեր օրհնութիւնը Ձեր ուխտապահ միաբանութեան եւ համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդին:

Այսօր, մեր սրտաբուխ մաղթանքն է նաեւ որ մարդիկ ու աշխարհի ժողովուրդները բոլոր. իրենց հոգիները դէպի երկինք բարձրացնեն ու տեսնեն փառքը Լոյսին, որ կ'իջնէ փրկութեան բարձունքներէն, որպէսզի մարդկութիւնը հասնի տեւական խաղաղութեան ու արդարութեան ափին, եւ երկրի վրայ կատարուի բարի կամքը մեր Աստուծոյն:

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, յերկիր խաղաղութիւն եւ ի մարդիկ հաճութիւն»:

Այս մեծ աւետիսով կը մաղթենք նաեւ Ձեզի՝ արեւշատութիւն եւ Ձեր Աթոռին անսասան հաստատութիւն, Ձեր եկեղեցաշէն գործոց յաջողութիւն, ի հոգեւոր շինութիւն եւ ի մխիթարութիւն Հայ հաւատացեալ մեր ժողովուրդին:

Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Սուրբ Ծնունդ:

Եղբայրական սիրով ի Քրիստոս,

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԳ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Կ Ա Թ Ո Ղ Ի Կ Ո Ս Ա Ր Ա Ն
Մ Ե Մ Ի Տ Ա Ն Ն Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ո Յ
ԱՆԹԻԿԻԱՍ — ԼԻԲԱՆԱՆ

Անթիլիաս, 20 Դեկտեմբեր 1965

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոս

Բարեխիստ Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Ամեն. եւ Սիրելի Եղբայր ի Քրիստոս,

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծննդեան Տօնին առթիւ Ձերդ Ամենապատիւութեան կը ներկայացնեմք Մեր սրտայից ջերմ շնորհաւորութիւնները:

Ի խորոց սրտի Մեր մաղթանքն է որ Ամենաբարին Աստուած պարգեւէ Ձեզի մշտադիւր անողութիւն եւ երջանկայից երկար կեանք:

Կ'ազօրեմք որ Խաղաղութեան Իշխանը, Տէր Յիսուս Քրիստոս, խաղաղութիւն շնորհէ աշխարհի համայն մարդկութեան եւ ամշարժ ու առաստման պահէ ու պահպանէ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին, մեր մուկապետական Ս. Աթոռները եւ հաւատացեալ Հայ Ժողովուրդը ի խնամա մարդասիրութեան Իւրջ:

Մնամ եղբայրական սիրոյ ջերմ ողջունելու

Ազօրակից

ԽՈՐԷՆ Ա.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵՄԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Դեկտեմբեր 13, 1965

Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոս

Բարեբան Պատրիարք Հայոց Ս. Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր,

Ամառորի եւ Ս. Ծնունդի ուրախ առիթներով, հանեցէք ընդունիլ մեր, Տիկին Մանուկեանի եւ Հ. Բ. Բ. Միութեան Կեդրոնական վարչութեան անդամներուց սրտագին շնորհաւորութիւններն ու որդիական մաղթանքները Ձերդ Սրբազնութեան արեւշատութեան եւ Ս. Աթոռիդ անսասանութեան ու բարօրութեան համար:

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ մօտէն կը շահագրգռուինք Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Մայրավանքի աստուածահաճոյ եւ կրթամուէր գործերով, որովհետեւ Դուք եւ Ձեր գիւնտերեալ միաբանութիւնը ոչ միայն քաջաբարձ պահակն ու պաշտպանն էք մեր դարաւոր իրաւունքներուն Ս. Քաղաքին մէջ, այլ՝ որպէս Սաղիմական նախնայայտ հոգեւոր հայրեր, կոչուած էք վրձնական դեր մը կատարելու ամէնու ազգայնականացման ջանքերուն յաջողութեան մէջ, ի սփիւռս աշխարհի:

Նոր Տարուան սեմին՝ Նորին Ամենապատուութեանդ կը մաղթեմ քաջառաջ կեանք եւ արեւշատութիւն, ինչպէս նաեւ սրտագին յաջողութիւն՝ Ս. Աթոռիդ շինարարական աշխատանքներուն եւ կրթական գործին:

Յարգալիք գգացումներով
եւ

համբարելու Ձեր Ս. Աշոյն

Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նախագահ

7 Յունուար 1966, Վատիկան.

Ն. Ամենապատուութիւն

Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան,

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Խորապէս շնորհակալ եմք Նոր Տարիի եւ Ս. Ծնունդի Ձեր անկեղծ բարեմաղթութիւններուն համար: Մինչ դուք եւս, Քրիստոսի ծննդավայրին մէջ կը պատրաստուիք տօնախմբել Աստուած-Մարդու զայուստը, Ձեզի կը յղեմք Մեր սրտաբախ բարեմաղթութիւնները եւ կը հայցենք Աստուծոյ լիառատ օրհնութիւնները Ձերոյ Ամենապատուութեան, կրօնականներուն եւ ժողովուրդին վրայ:

ՊՕՂՈՍ Զ. ՊԱՊ

Համպէթի պալատ,
Լոնտոն.

Ս. Դնունդ, 1965.

Ձերոյ Ամենապատուութիւն,

Սիրելի եղբայր ի Քրիստոս,

«Շնորհք եւ խաղաղութիւն ի Հօրէ մերմէ

եւ ի Տնառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ»:

Ծնունդի սուրբ այս եղանակին, աշխարհի բոլոր քրիստոնեաները կը հրճուին մեր Հօր՝ Աստուծոյ ամենէն կատարեալ յայտնութեամբը իր սիրելի Ջակին, մեր Փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ:

«Որ է լոյս փառաց եւ նկարագիր

էութեան նորա» (Եբր. Ա, 3):

Աւելին, մեր սիրելի Փրկչին Յայտնութիւնը մեզի միջոցը կ'ընծայէ ըմբռնելու մ'չ միայն Աստուծոյ փառքը, բայց նաեւ ազնուութիւնն ու արժանիքը մեր մարդկային բնութեան, զոր Ան եկաւ մեզի եկտ բաժնի: Ինչպէս որ Սաղմոսերգուն կը գրէ.

«Ով է մարդ գի յիշես դու գնա, կամ որդի մարդոյ՝

քէ այց ինչ արասցես դու նմա: Փոքր ինչ խոնարհ արարեր գնա քան զիրեշտակս քո, փառօք եւ պատուով պսակեցեր զնոսա, եւ կացուցեր գնա ի վերայ մահնայն ձեռակերտաց քոց: Զամենայն ինչ հնազանդ արարեր ի ներքոյ ոտից նորա» (Սաղ. Ը, 4-6):

Մինչ արարողութիւններով եւ շնորհաւորութեամբ կը վերակոչենք մեր հաւատի այս խորանկ խորհուրդները, փառք տանք Ամենակարողն Աստուծոյ՝ իր միջոցաւ մեր ունեցած ընկերակցութեան համար, եւ աղօթելով որ աւարտին հասցնէ Քրիստոնէութեան, ինչպէս նաեւ համայն աշխարհի պետութիւններուն միջեւ զոյաութիւն ունեցող բաժանումները վերցնելու իր հաշտարար աշխատանքը:

Սուրբ Ծնունդի այս շրջանին, քոյ Ամենակարողն Աստուած օրհնէ Ձեզ, սիրելի եղբայր, ինչպէս նաեւ Ձեր կրօնականներն ու հաւատացեալ ժողովուրդը:

Նորայրական սիրով եւ ողջամտեցողով,

Ձեր Եղբայրը ի Քրիստոս

ՄԻՔԱՅԷԼ

Արքեպիսկոպոս Քէնթրարբրիի

Եւ Համայն Անգլիայ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Նոր Տարիի եւ Ս. Ծնունդի առիթով, Պատրիարքարանէն յղուած են հետեւեալ հեռագրերը.

Արարական Ռամասանի տօնին առիթով, փոխանկուած են հետեւեալ հեռագրերը.

4 Յունուար 1966, Երուսաղէմ
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Առաջին,
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Էջմիածինի.

22 Յունուար 1966, Երուսաղէմ
Ն. Վ. Հիւսէյն Թագաւոր,
Ամման.

Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծնունդի առիթով Մեր, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Յորդանանի Հայ համայնքին անուով Ձերդ Սուրբ Օծութեան կը ներկայացնենք մեր ամենէն անկեղծ շնորհաւորութիւնները, եւ կ'աղօթեմք առ Ամենակարգն Աստուած որ Ձերդ Սուրբ Օծութեան շնորհէ յարաւակական քաջառողջութիւն, յառողութիւններով առ ի բազմաթիւ տարիներ եւ ա՛նասանութիւն՝ մեր Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

4 Յունուար 1966, Երուսաղէմ
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորեն Առաջին,
Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս.

Սուրբ Ծնունդի եւ Նոր Տարուան երջանիկ առիթով, Ձերդ Սրբութեան կը ներկայացնենք Մեր լաւագոյն բարեմաղթութիւններն ու զգացումները՝ Ձեր քաջառողջութեան, Կիլիկիոյ Սուրբ Աթոռին եւ Ձեր բարձր հովանաւորութեան տակ գտնուող հաւատացեալ ժողովուրդին համար:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

23 Դեկտ. 1965, Երուսաղէմ
Ն. Ս. Պօղոս Զ. Պապ, Վատիկան.

Եւրոպայի եւ Նոր Տարուան բարեբաւաստիկ առիթով, Ձերդ Սրբութեան կը ներկայացնենք Մեր ամենէն անկեղծ շնորհաւորութիւնները, Ձեզի մաղթելով շարունակ լիանալ քաջառողջութիւն եւ յաջողութիւն Ձեր մեծ եկեղեցիին: Թող Ամենակարգն Աստուած յաջողութեամբ զարկէ Ձեր բոլոր գործերը:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Ռամասանի տօներուն առիթով, Ձերդ վեհափառութեան կը ներկայացնենք իմ, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան, Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան եւ Յորդանանի Հայ համայնքին բարեմաղթութիւններն ու աղօյնները: Կ'աղօթեմ Աստուծոյ որ Ձերդ վեհափառութեան շնորհէ երկար կեանք եւ յաջողութիւն, Յորդանանի տայ բարգաւաճում եւ բարօրութիւն՝ Ձերդ վեհափառութեան հովանաւորութեամբ եւ իմաստուն Կառավարութեան առաջնորդութեամբ:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

22 Յունուար 1966, Երուսաղէմ
Ն. Վ. Ռաֆի Թեյ,
Ամման.

Ռամասանի տօներուն առիթով, Ձերդ վեհափառութեան կը ներկայացնենք աղօյններս եւ օրհնութիւններս: Կ'աղօթեմ որ Աստուած Ձեզի շնորհէ կարողութիւն, որպէսզի Ն. Վ. Հիւսէյն Արքայի հովանաւորութեան եւ առաջնորդութեան ներքին ծառայեմք այս երկրին եւ ամբողջ բարգաւաճման:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

22 Յունուար 1966, Երուսաղէմ
Ն. Վ. Մարաշախտ Հապէս Մանալի,
Ամման.

Ձերդ վեհափառութեան կը ներկայացնենք Ռամասանի շնորհ շնորհաւորութիւններս, աղօթելով որ Աստուած կարողութիւն ջրհորի Ձեզի՝ սիրելի այս երկրին յաջողութեամբ ծառայելու, զեկավարութեամբ տակ Ն. Վ. Հիւսէյն Արքայի:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Ուր. 3 Դեկտ.— Ընծայման Հանդիսաւոր Նախաժողովին ի Ս. Եակոբ, Նախագահեց Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպիսկոպոս:

● Եր. 4 Դեկտ.— Ընծայումն Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն, Լուսարարայեւ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսի զխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժեով մեկնեցան Գեթսեմանի ձորը եւ ճշրապատեցով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց Ասագ-Թարգման Հոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան, Լպիսկոպոսական խորջ ի զուխ: Ս. Պատարագէն ետը, կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան Հանդիսաւոր պաշտամունք՝ ազգային բարերար Կիւլպի Կիւլպէնիկանի եւ Կիւլպէնիկան զերգատանի Համայն Ննջեցեալներու Հոգիներուն Համար, Նախագահութեամբ Գերշ. Լուսարարայեւ Ս. Հօր:

● Կիր. 5 Դեկտ.— Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Եակոբ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կիրեղ Վրդ. Գարիկեան:

● Ուր. 10 Դեկտ.— Առաջին լուսաւորեց Նախատեակին ի Ս. Եակոբ Նախագահեց Լուսարարայեւ Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Եր. 11 Դեկտ.— Ս. Առաքելոց եւ առաքին լուսաւորեցան մերոց Թաղեոսի եւ Բարքաղմէտի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գիւղարի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բաղդեւեան:

● Կիր. 12 Դեկտ.— Ս. Պատարագը մատուց-

ւեցաւ ի Ս. Եակոբին, Ս. Լուսաւորիկ Եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Արշակ Արք. Ոսկաւորեան:

● Դշ. 15 Դեկտ.— Նախատեակին ի Ս. Եակոբ Նախագահեց Լուսարարայեւ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Եշ. 16 Դեկտ.— Տօն Ս. Հարցն եղիպտացոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Դանիէլ Արք. Եամբեան:

● Եր. 18 Դեկտ.— Ս. Նիկողայոսի եւ Գրիգորի Սմանչիպազարեաց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գիւղարի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վահան Արք. Թովադեան: Վերաբերուել կատարուեցաւ Եկեղեցիի զուխին մէջ՝ Ս. Նիկողայոսի սեղանին վրայէն:

● Կիր. 19 Դեկտ.— Բարեկենդան Ս. Եակոբայ պահեց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Եակոբ: Ժամարարն էր Արք. Տ. Կարապետ Քենյ. Անդրեանեան:

● Դշ. 21 Դեկտ.— Եղութեան տօնի Հանդիսաւոր Նախատեակին ի Ս. Եակոբ Նախագահեց Լուսարարայեւ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Դշ. 22 Դեկտ.— Զոյաքիմ Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն, Լուսարարայեւ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսի զխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժեով մեկնեցան Գեթսեմանի ձորը ու ճշրապատեցով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց եւ քաւրեց Գերշ. Լուսարարայեւ Սրբազան, յորդորելով Հայ աշխարհի որ, Ս. Կոյսի օրինակին Հոռուելով, բարեպաշտութեամբ մեծեցնեն իրենց զուսկները:

● Ուր. 24 Դեկտ.— Նախատեակին ի Ս. Եակոբ

30 Յունուար 1966, Ամման

30 Յունուար 1966

Ն. Ամենապատուութիւն

Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Կը փափաքիմ շնորհակալութիւններս եւ խոր երախտագիտութիւնս յայտնել՝ Ռամատանի տօնին առիթով Ձերդ Ամենապատուութեան կողմէ եղած բարեմաղթութիւններուն եւ շնորհաւորութիւններուն համար:

ՈՒԱՍՅԻ ԹԷԼ
ՎԱՐՁԱՊԵՏ

Արքայական Պալատ, Ամման.

Ն. Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Շնորհակալ եւ Ձերդ Ամենապատուութեամբ աղին զգացումներուն եւ բարեմաղթութիւններուն համար, արտայայտուած՝ Ռամատանի տօնին առիթով: Կ'աղօթեմ առ Աստուած որ Ձեր շնորհէ երկար եւ երջանիկ կեանք, Ն. Վ. Հիւսէյն Թագաւորի հովանիին տակ:

ՀԱՊԵՍ ՄԱՀԱԼԻ
ԲԱՆԱԿԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ

նախագահից Լուսաբարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Եր. 25 Դեկտ.— Ս. Յակոբյան ՄԾՐԱՅ Հայրապետի: Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Գլխադիր մատրան մէջ: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Վաչէ Արք. Ինքնատրոսեան:

● Կիր. 26 Դեկտ.— Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաբարապետից եկեղեցիին մէջ: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Վաղարշ Արք. Քաջատուրեան:

● Եր. 1 Յուն.— Ս. Արգաթո Թագաւորին մեռն: Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամադարն էր Արք. Տ. Կարապետ Գենյ. Անդրէասեան: Ս. Թաղմանայոց Վարժապետին Մանկապարտէղի դասին ուսանողութիւնը հաղորդուեցաւ:

● Կիր. 2 Յուն.— Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Ս. Յովն: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Վաչէ Արք. Թովմանեան:

● Դր. 5 Յուն.— Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբոս Տեառնեցոր նախատեսարի հանդիսաւորապէս պաշտուեցաւ զեկեղեցիին զարդարուած Մայր Տաճարին մէջ: Ամեն. Գաւրիարք Սրբազան Հայրը, ի դուր Միարանութեան, շնորհակալութիւնով մուտք գործեց Տաճար եւ նախագահեց արարողութեանց, որով ետք Ս. Աթոռի շարականի — ՎՅՐՆԵՅԷՂ զՏԵՂՆ — երգեցողութեամբ բարձրացաւ Գաւրիարքարան:

● Եր. 6 Յուն.— Ս. Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեցոր (ՏՈՒ Առաքելական Ս. Արառայն Երուսաղէմի): Առաւտեան ժամերգութեան ընթացքին, զատ սովորութեան, Ամեն. Գաւրիարք Սրբազան Հայրը զգետաւորուած եւ գուսպան ի մեռն բարձրացաւ Տեառնեցոր Աթոռի պատուանդանին, ուր ընդունեց Միարանութեան եւ աշակերտութեան յոգնաւորութիւնները: Էփրեմոս Առաքել մեք մարջանի ընթացքին, Լուսաբարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս երկար ու բարձր կանգնեց ժողովարներ ըրաւ Տեառնեցոր Աթոռի արժանաւոր Գահակալին: Ապա, Գերշ. Տ. Եւան Եպ.— Անճեան մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Գալստիարի — եպիսկոպոսական իր տեղաւորի պատարագը Ս. Աթոռին ներս: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին՝ ըստ աւանդութեան Տեառնեցոր Յակոբոսի զերեքմանի վրայ, եւ զարդեց օրուան տօնին շուրջ իմ եւ դուս: Ննախով ՎՅՐՆԵՅՂ զՏԵՂ Իժ, որդի իմ եւ դուս: Ոսեցաւ այն անսահման սիրոյն ու նուիրումին մասին՝ զոր այս Աթոռի գահակալները ունեցած են իրենց ազգին, եկեղեցիին եւ այս շնորհաւորութեան համար եւ այն անհաշուելի զոհողութիւններուն ու դժուարութիւններուն՝ որոնց ենթարկուած են անոնք յոթնապ զարուց, ու Գաւրիարք Ս. Հոր արեւշատութիւն մարթելով վերջնայոց իր խօսքը: Բարեգէն ետք, Ամեն. Գաւրիարք Ս. Հոր նախագահութեամբ կատարուեցաւ Հոգնանդատեան հանդիսաւոր պաշտամունք՝ Ս. Աթոռայն հանդուցեալ Գաւրիարքաց չափերուն համար:

● Ուր. 7 Յուն.— Ս. Ստեփանոսի հանդիսաւոր նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Ամեն.

Գաւրիարք Ս. Հայրը Տօնին բուրվառակիր վարդապետներն էին Հոգշ. Տ. Տաթև Արք. Դարպետն եւ Հոգշ. Տ. Արշէն Արք. Այվազեան:

● Եր. 8 Յուն.— Ս. Ստեփանոսի նախակալին: Ըստ սովորութեան, առաւտեան ժամերգութեան առաւտե կատարուեցաւ Սարգիսայնեցուն Հանդիսը, զեղ հանդիսաւորութեամբ: Անոնք, երկու Սարգիսայն, այս Որդարկիր, առաջնորդութեամբ բուրվառակիր երկու Հոգշ. Հայրերուն, Գանձատան էին եւ թուկարթէք հաղաւարանեով ու չափիներով զղեւտաւորուած, կատարեցին ժամերգութեան վերջին բովին: Հանդիսութեան կը նախագահէր Ամեն. Գաւրիարք Ս. Հայրը: Ապա Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւանդատան՝ Ս. Ստեփանոսի սեղանին վրայ: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Վաղարշ Արք. Քաջատուրեան:

● Կիր. 9 Յուն.— Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաբարապետից եկեղեցիին մէջ: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Սամուէլ Արք. Աղայեան: Ս. Թ. Վարժարանի բովմուղան ուսանողութիւնը, ինչպէս նաեւ օտար վարժարաններու Հայ աշակերտներն ստացան Ս. Հաղորդութիւն:

— Գլխաւոր Առաքելոց՝ Գեորգի եւ Պողոսի նախատեսարի պաշտուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Սուրբէն Արքեպիսկոպոս Քէմանեան:

● Բ., 10 Յուն.— Ս. Առաքելոց՝ Գեորգի եւ Պողոսի: Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գեորգս վերահաւորան մէջ: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Արշէն Արք. Այվազեան:

— Որդ, ոչ Որոտման տօնի մեծանաւդն նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսաբարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Դ., 11 Յուն.— Տօն Ս. Որդացն Որոտման եւ քարկնեղան Ս. Եմնդեան պահեց: Լուսաբարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Գալստիարի Մայր Տաճարի Ս. Գլխադիր մատրան մէջ եւ ապա, ամպունանին ներքեւ եւ Ս. Քաջափայտի մատուցին ի մեռն, նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ կատարուած մեծանաւդն թագորին:

● Ուր. 14 Յուն.— Կաղանդ: Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարին մէջ պատարագեց ժամօրնեղ Հոգշ. Տ. Յովնի վրդ. Մամուր:

● Կիր. 16 Յուն.— Ս. Գալստիարի մատուցուեցաւ Ս. Լըշեւարապետ: Ժամադարն էր Հոգշ. Տ. Վահան Արք. Թովմանեան:

● Դ., 18 Յուն.— ձրագալոյց Ս. Եմնդեան: Առաւտեան ժամը 9:30-ին, Ամեն. Գաւրիարք Ս. Հոր զխաւորութեամբ, Միարանութիւնը ինքնաշարժեանով թափօրով մեկնեցաւ Բեթղէմէմ: Այս տարի պայծառ էր երկիւնքը եւ օդը՝ մեղմ: Զամբուրն ընթացքին զհետաւորական պատմներու արժանանալէ եւ պատմաւորութեանց հոգ, ժամը 11-ին պատկանելի թափօրը հասաւ Բեթղէմէմ, եւ Ս. Եմնդեան Հրապարակին վրայ զիմաւորուեցաւ Բեթղէմէմի Տեղէն եւ զպիրներէն, որոնք շնորհաւոր Մեծ շարականի երգեցողութեամբ առաջնորդեցին Միարանութեանը

Հայոց վանք, ուր գիտաւորութեան եկողներ պատասխարեցան:

— Կէտքէ ետք ժամը 2:30-ին, Պատրիարք Ս. Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը Հէրաշափառնով մուտք գործեց Ս. Մենդեան Տաճար: Ս. Այրին ուխտէն ետք, Տաճարի մեր բաժնին մէջ հասարակեցաւ ճրագայույցի արարողութիւնը: Ս. Պատրիարքը մատուցեցաւ Ս. Այրին մէջ ժամարարն էր Հօգ. Ղեւոնդ Արք. Սամուրեան: Այս պաշտուածաւ Ս. Մենդեան նախատեսակ, որմէ ետք Միաբանութիւնը շարականի երկեղեղութեամբ բարձրացաւ Ս. Մենդեան Հայավանքը:

— Գիշերուան ժամը 10-ին Միաբանութիւնը արթննալէ արդէն Տաճարի քանդեալ զուարթ ու խորհրդաւոր զօղանքէն, ու կէս ժամ ետք ընթացք կ'առնէր գիշերային ժամերգութիւնը Տաճարի մեր բաժնին մէջ:

● Դ. 19 Յուն.— ՏՕՆ ԵՆԴԵՒԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԴԱՅԱՆՆԵՐԻՒԹԵԱՆ ՏԵՆՈՒՆ: Այս գիշերին, շքաւոր ի բարձրագոյն անձնակազմէն ստալ, լուսնայ մոծերով, Միաբանութիւնը իջաւ Ս. Այրը, որիւրէ, ճաշ հասփերտի միջոցաւ, իր պաշտամունքին Հայորդ ըրաւ ի սփիւռն աշխարհի ցրուած գաւազները Հայ ժողովուրդին: Այդ միջոցին, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը ստաւ Մենդեան իր պատգամն ու ունեւորը, որ կ'երեւէ ՎՅՈՒՆՅի ներկայ թիւին մէջ, եւ վերահասեցաւ երեսուցէմ: Գիշերային այս պաշտամունքին ներկայ գտնուեցան եւ մասնակցեցան երեսուցէմի Վսև. Կուսմբոյնին ինքնանորոգը, ինքնակէմի Գայմաթաթ, երեսուցէմի եւ ինքնակէմի Ոստկանապետները, Հիւպատոսական Մարմնէն ներկայացուցիչներ եւ այլ բարձրաստիճան անձնակազմութիւններ, որոնք ժամերգութեան յաւարին շնորհաւորեցին Պատրիարք Սրբազանը եւ զուգահեռ արտով ժեկեցան: Այս Ս. Պատրիարքը մատուցեցաւ Տաճարի Հայկական բաժնին մէջ: Ժամարարն էր Հօգ. Տ. Սամուել Արք. Աղոյնան: Անկէ ետք կատարուեցաւ շքարհմէքի արարողութիւնը ապաւորել հանդիսարարութեամբ եւ նախադասութեամբ Գիշ. Տ. Եանէ իպ. Անէմեանի, որ հանդիսարարապէս մատուց վիրիին Ս. Պատրիարք Ս. Այրին մէջ: Արարողութեան աւարտին, Միաբանութիւնը ճիւղերով մեծք երկեղեղութեամբ բարձրացաւ Ս. Մենդեան Հայավանք, անցնելով սխալաբար զուսթին:

— Նախաճաշէն եւ կարճ զարաւէ մը ետք, Միաբանութիւնը խոյն հանդիսարարութեամբ վերադարձաւ երեսուցէմ եւ ճիւղերով Մենք շարականը երկոյնով բարձրացաւ Պատրիարքարանի զանկէն, ուր Գիշ. Տ. Եանէ իպ. ի խոսքէն ետք Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը Ս. Մենդեան ուխտիտով օրհնեց ու արձակեց մանչեր:

— Իսկ յերեսուցէմ, ճրագայույցի արարողութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Եարութիւն, Ս. Գերեզմանի ասանին մէջ: Ս. Պատրիարքը մատուցեցաւ Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր Հօգ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բազմաւան: Այս Տաճարի Տեսուչը՝ Հօգ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարխուդան նախադասեց Ս. Մենդեան նախատեսակին: Արարողութիւնները

փակուեցան Տաճարի մեր Տեսուչարանին մէջ, Երեզման Աւաարանի ընթերցումով:

— Ս. Մենդեան ստաւաւ, Ս. Եարութեան Մայր Տաճարին մէջ յետ ժամերգութեան մատուցեցաւ հանդիսարար Ս. Պատրիարքը ժամարարն էր, ըստ սովորութեան, Ս. Հրեշտակապետաց Վանուց Տեսուչը՝ Հօգ. Տ. Արչիկ Արք. Եաշտաւանքի որ շարուեց օրուան ասին յուր, ճեւ ի ժողովուրդէ հանգստի ընդունելի գործնութիւնը ընտանեով: Այս, Գիշ. Տ. Սուրեն Արքեպ. Գէմեանեան նախադասեց շքարհմէքի արարողութեան:

Ի բաշակաւորութեան ժառանգաւոր ասնեւր, Բ՛ կրկ եւ Բ՛՛ այսօր երգեցաւ թիւները կատարուեցան տեղացի ազգայիններու կողմէ:

— Նախատեսակին ի Ս. Եարի նախադասեց Գիշ. Տ. Նարայր իպ.:

● Ե. 20 Յուն.— Յիշատակ մեռելոց: Մայր Տաճարի Ապ Սեղանի վրայ Ս. Պատրիարքը մատուց, ըստ սովորութեան, Ս. Աթոռայ Անաթաղմանը՝ Հօգ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան: Այս կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, որ կրկնուեցաւ նաեւ Տաճարի գաւթի՝ Երանանոր Տ. Կիրիկ Պոթի. Հօր իրիւն վրայ: Հանգստեան արարողութեան նախադասեց լուսարարապետ Գիշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Ե. 22 Յուն.— Ս. Պատրիարքը մատուցեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հօգ. Տ. Վաղարշ Արք. Գիշատուրեան:

● Կ. 23 Յուն.— Ս. Պատրիարքը մատուցեցաւ ի Ս. Եարութիւն, Ս. Լուսաւորել եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հօգ. Տ. Ղեւոնդ Արք. Սամուրեան:

● Դ. 25 Յուն.— Անուանակոչութեան նախատեսակին ի Ս. Եարի նախադասեց լուսարարապետ Գիշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Դ. 26 Յուն.— Տօճ Անուանակոչութեամբ Տեսնմ. Առաւօտեան ժամը 8:45-ին, գլխաւորութեամբ լուսարարապետ Գիշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս, Միաբանութիւնը Հէրաշափառնով մուտք գործեց Ս. Եարութեան Տաճար, ուր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսարար Ս. Պատրիարքը մատուց Գիշ. լուսարարապետ Սրբազան: Վնք վերադարձին, Հայոց թաղի մուտքէն, Միաբանութիւնը Վրդ ի խոսքը շարականը երգելով յառաջացաւ դէպի Սրբազանք ու բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Գիշ. Հանդիսապետ Սրբազանին նախադասութեամբ կատարուեցաւ ճիւղերի արարողութիւն: Օրհնուեցան Ս. Աթոռայ խորանները եւ երգուեցան Ս. Մենդեան եւ Սկրտութեան շարականներ, իրեն փակուող Մենդեան ու թորեց հանդիսութեանը: Նոյն արարողութիւնը, ժամօրհնով Հօր գլխաւորութեամբ, կրկնուեցաւ մասանին, փոփոխ, սեղանատան եւ խոսնաղքին մէջ, ուր օրհնուեցան նաեւ օրուան յառաջ եկեղեցիի աւանդական ճաշը:

— Ս. Յովհ. Կարապետի Մենդեան նախատեսա-

կին ի Ս. Թախար Նախագահի Գերբ. Տ. Սուրեն Արք-եպիսկոպոս:

● Ել. 27 Յուն.— Տոմ Ծննդյան Սրբոյն Յով-հաննու Կարապետին: Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Անդանի աջ կողմը գտնուող Ս. Եովհ. Կարապետի խորանի վրայ, ժամադարն էր Արթ. Տ. Կարապետ ԲՆԵ. Անդրեանան:

● Կիր. 30 Յուն.— Բարեկենդան Յաղաւորի պանդոց: Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Վարդը Արգ. Խաչատու-հան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ Բ

● Դշ. 1 Դեկտ.— Գամիլիէն Արթ. Տ. Անդրանիկ ԲՆԵ. Տուգմանեան ժամանեց Ս. Աթոռ, ներկայ ըլ-լայտ իր Հանգուցեալ Հօր յուզարկուորութեան: Մեկնեցաւ 10 Դեկտեմբերին:

— Նոյն օրը, Փարիզէն ժամանեց Հոգւ. Տ. Գիւրգ. Ս. Վրդ. Նազդաշան եւ մեկնեցաւ երեք օրեր ետք:

● Ել. 2 Դեկտ.— Կէսօրէ առաջ, Արարական Զարթօնքի տօնին առիթով, Լուսարարացեալ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս, ընկերակցութեամբ Աւ-ւամ — Քաղաքան Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ.ի եւ Տիար Կ. Հինգլեանի, շնորհաւարական այցելութիւն տուաւ Ն. Վեմէ. Երուսաղէմի Կառավարին: Ապա Գերբ. Արքեպիսկոպոս ի Հանուարեկերով ներկայ եղաւ Հարամ Շէրիֆի շրջակային մէջ՝ Զարթօնքի Հիմնադիր Իշ-խան Հիւսէյն Պէն Ալիի դամբարանին մօտ Կատար-ւած Հանգուցեալութեան եւ տոնը յաւրդող Եղեաֆի տան մէջ տրուած թշնամեակին:

● Դւ. 8 Դեկտ.— Լուսարարացեալ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս, ընկերակցութեամբ Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ.ի եւ Տիար Կ. Հինգլեանի, Կառավար-չատուն գնաց, դիմաւորելու Համար Ն. Վեմէ. Հիւ-ւէյն Քաղաւորը, Ս. Քաղաւորն տուած իր պաշտօնա-կան այցելութեան առիթով:

— Կէսօրէ ետք ժամը 1-ին, Գերբ. Սրբազան ու իր Հանուարեկերը ներկայ եղան Սէյնթ Ճօրն պան-դոսի մէջ՝ Երուսաղէմի Քաղաքապետութեան կողմէ ի պատիւ Ն. Վեմէ. Քաղաւորին տրուած մեծ ճաշիկ-բոլորին:

● Եր. 11 Դեկտ.— Գրիթիկ Քառնտիլի Տնօրէ-նին կողմէ Երուսաղէմի իրենց ժամանադարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լու-սարարացեալ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս, Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ. եւ Տիար Կ. Հինգլեան:

● Գշ. 14 Դեկտ.— Գլեմբլայի Հանգուցեալ մայր Քաղուհիի Հուշոյն Համար Լաւինայ վանքի կեկեղեցիին մէջ Կատարուած Հանգաւանան պաշա-տմունքին ներկայ գտնուեցաւ Հոգւ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բապունեան:

● Կիր. 26 Դեկտ.— Երուսաղաց Ս. Մննդեան տօնին առիթով, Կ. ա. ժամը 11-ին, Ամենապատիւ

Գառիարը Ս. Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, շնորհաւարական այցելութիւն տուաւ Ֆրանչիսկանց Գերբ. Կիւսթոսին եւ Լաւինայ Գառիարքին: Ապա, ընկերակցութեամբ Գիւսանապետ Գերբ. Տ. Շահէ Եպ. Անդրեանի եւ Տիար Կ. Հինգլեանի, այցելեց Գապական Նուիրակին, Անկիթան Արքեպիսկոպոսին եւ Արար-Անկիթան Եպ.ին:

— Նոյն առիթով, Գերբ. Տ. Նորայր Եպ. ընկերակցութեամբ Հոգւ. Հայրերու, այցելեց Յայն-Կաթոլիկներու Եպ.ին, իսկ Հոգւ. Տ. Ներսէս Վրդ., դարձեալ Միաբան Հայրերու ընկերակցու-թեամբ՝ Մարտիրոսներու Եպ.ին, Հայ-Կաթոլիկ-ներու Մեծաւորին եւ Լուսարականներու եւ Աթոռ-Լուսարականներու Երէջներուն:

● Իւ. 30 Դեկտ.— Ամանորի առիթով, Ֆրանսու-կան Ընդհ. Հիւպատոսի կողմէ Սէյնթ Ճօրն պան-դոսի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուե-ցան Լուսարարացեալ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկո-պոս, Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ. եւ Տիար Կ. Հինգլեան:

● Եր. 8 Յուն.— Օրթոդոքս Եկեղեցիի Ս. Մննդեան տօնին առիթով, Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Գառիարքի Ս. Հօր դիմաւորութեամբ, յառաջ Միաբանութիւնը շնորհաւարութեան գնաց Յունաց Գառիարքին: Ապա, Գիւսանապետ Գերբ. Տ. Շահէ Եպ., ընկերակցութեամբ Հոգւ. Հայրերու, թաւ-Հատարութեան գնաց Ղապոց, Ասորոց եւ Հայափշաց Գերբ. Եպիսկոպոսներուն:

● Կիր. 16 Յուն.— Մուսի տօնին առիթով, Կէ-սօրէ առաջ ժամը 10-ին, Աւագ-Քաղաքան Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ. եւ Տիար Կ. Հինգլեան ներկայ գտնուե-ցան ծառի տակին Հանդիսութեան, որ Կատարուե-ցաւ Բեթանիոյ կից՝ Ալուս Տիւ գիւղին մէջ:

● Բւ. 17 Յուն.— Մեր Ս. Մննդեան տօնին ա-ռիթով, Անթիլիանէ Ս. Աթոռ ժամանեցին Հոգւ. Տ. Ներսէս Ս. Վրդ. Բաթրիկեան, Հոգւ. Տ. Մալաոց Վրդ. Յովսէփեան, Հոգւ. Տ. Կորիւն Վրդ. Գոճա-պապեան, Հոգւ. Տ. Տաթև Վրդ. Սարգիսեան եւ Հոգւ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Օհանեան: Հոգւ. Հայրերը մեր Ս. Մննդեան տօներուն իրենց մասնակցութիւնը բերելէ ետք վերադարձան Անթիլիան:

— Նոյն օրը Արմէնիքէն Ս. Աթոռ ժամանեց Ս. Ուխտիս երթառասարը Միաբաններէն Հոգւ. Տ. Օհան Վրդ. Գապապեան: — Կիր. 23 Յունիսից Կր ընկոյտան ժամերգութիւնէն ետք, Հոգւ. Հայրք ստա-ցաւ Մայրաքոյն վարդապետութեան աստիճան, մե-նամբ Ամեն. Գառիարք Ս. Հօր:

● Գշ. 18 Յուն.— Առաւօտեան ժամը 7-էն քա-կուեցաւ Ս. Մննդեան տօնին առիթով, Իւրաշէի գանապան թաղաքներէն մօտ 600 Հայեր զանաբ-անունով ժամանեցին Ս. Քաղաք, եւ որարողու-թեանց ներկայ ըլլալէ եւ սրբաշնորհուած մէջ իրենց ուխտերի Կատարելէ ետք յաւորող օրէ երկույտան վերադարձան Քաղաքէ:

● Ել. 20 Յուն.— Ս. Մննդեան տօնին առիթով, Կէսօրէ առաջ ժամը 10-12. Գառիարքաւան շնորհա-ւարական այցի Էկան յաւորաբարձը Յունաց եւ Լա-ւինայ Միաբանութիւնները, դիմաւորութեամբ ի-րենց Միջապան Գառիարքներուն, Ֆրանչիսկանց

Գերշ. Կիւսթուր, Հանգերձ Միարանութեամբ, Ղպտոց, Ասորուց, Հապէլաց եւ Յոյն-Կաթողիկոսներու եպս.ները իրենց Միարանութեան անդամներով, Անկիլեան Արքեպիսկոպոսը եւ Արար-Անկիլեան եպս.ը, Մարտիրոս եպս.ը, Հայ-Կաթողիկոսներու Մեծաւորը, Լուստերակահներու եւ Արար-Լուստերակահներու Երէնները, եւ Տոմիկիկեան Հայրեր: Իսկ պետական զէնքերէն Վեմ. Կառավարչի փոխտնորդը՝ Սէմէտ Հիւստուի, Քաղաքապետը եւ իր օգնականը: Հիւստուսական Մարմէն՝ Անգլիական, Մետուական Արարիոյ եւ Սուրբոյ Հիւստուսները եւ այլ ապանուր տնտեսարութիւններ:

● Եր. 22 Յուն.— Իսլամաց Բաժանալին առիթով, կէսօրէ առաջ, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Գերշ. Տ. Տ. Հայրիկ եւ Թանէ Սրբազաններու, Հոգ. Տ. Գեորգ Վրդ. եւ Տիար Կ. Հինգիլանի, չորհրդականային աշխուրթին առաւ Երուսաղէմի փոխ-Կառավարչին, Ընդհ. Բառիկանապետին, Պիտուրական Հրամանատարին եւ Անուաթի Արարիոյ եւ Սուրբական Հիւստուսներուն:

● Ուր. 28 Յուն.— Կէսօրէ առաջ ժամը 11:30-ին, Յորդանան աշխարհ Սէուաթի Արարիոյ Թագաւոր Ն. Վ. Մէլաթի եւ Ն. Վ. Հիւսէն Թագաւորի զիմաւորութեան Համար, Հարաժ Երէրիքի գաղին Լուստարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսը, Խաղ-Թաղաքան Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ. եւ Տիար Կ. Հինգիլան:

— Գերշ. Սրբազանն ու իր Հետնորդները Գերկոյ եղան ապա Ինթերթութիւնը պահուելի մէջ, Երուսաղէմի քաղաքապետութեան կողմէ զոյգ Վեհափառ Թագաւորներուն ի պատիւ արուած ժեծ ճաշիկերոյթին:

Մ Ե Բ Հ Ի Ի Բ Ե Բ Ը

Շաբաթ. 22 Յունուարի երեկոյեան, Երեւան-Մոսկուա-Դամասկոս օդային գծով երուսաղէմ ժամանեցին Հայաստանի Գիտ. Ակադեմիայի թղթակից անդամ եւ Երեւանի Մաշտոցի Անուան Ձեռագրաց Մատենադարանի Տնօրէն Փրօֆ. Լեւոն Խաչիկեան եւ Փիլիսոփայական Գիտութիւններու քննաձեռն եւ Մաշտոցի Անուան Ձեռագրաց Մատենադարանի Գիտական Թարգմանութիւններու Բաժնի Վարիչ Սեմեֆերիմ Արեւշատեան:

Յարգելի բանասէրները հիւրերն են Պատրիարքարանին, եւ Երուսաղէմ կը մնան մօտ երկու ամիս:

Ս Ո Ւ Ի Բ Ե Ա Վ Ո Ւ Ե Բ Ե Կ Ո Յ

Շաբաթ, 25 Դեկտեմբեր 1985-ի երեկոյեան ժառանգաւորաց վարժարանի եւ Ընծայարանի յարանմին մէջ տեղի ունեցաւ երեկոյ մը, Սուրբ Յակոբի սոմիթի առիթով: Երեկոյ էին Հոգեւորական Տեսուչը, Փոխ-Տեսուչը, ուսուցիչներ եւ սաներ:

Փոխ-Տեսուչ Հոգւ. Տ. Տաթև Արք. Ղարիպեան բանալով երեկոն, ըսաւ թէ աւանդութիւն մը դարձած է ամէն տարի Սուրբ Յակոբի օրը հաւաքուիլ եւ քանի մը ժամ անցընել ուրախ եւ շինջ մթնոլորտի մը մէջ: Ժառանգաւոր սաներ եւ Ընծայարանի ուսանողներ երգեցին երկու շարականներ, իսկ Հոգւ. Տ. Արշէն Արք. Այվազեան կարգաց օրումն մեկին շուրջ օգտակար եւ իմաստալից բանաստեղծութիւն մը, որմէ ետք կատարուեցաւ հիւրասիրութիւն:

Ապա բնագրանցաւ «Դուստ» միարար գաւեշագը. քաղցածութիւն՝ Դարեկամի դատարարական տուցիչ Պարոն Յ. Պուճիգանեանի:

Փակման խօսքը կատարեց Պարոն Պուճիգանեան:

Կ Ա Ղ Ա Ն Դ Ի Ե Ա Ն Դ Ի Ս

Հինգշաբթի, 13 Յունուարի (Նոր Տարիի ըստ Հիմ Տոմարի) երեկոյեան, յարանմին մէջ ուրախ եւ շինջ մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցաւ Կազանդի հանգիւսը:

Ժառանգաւորաց վարժարանի բայիքի խմբային երգեցողութեան հետ խօսք առաւ Տեսուչ Հոգւ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բաղաւաճեան եւ քանի մը խորհրդածութիւններ, եւ թելադրութիւններ կատարեց Ամանորի առիթով:

Երաժշտութեան ուսուցիչ Պարոն Մսիակ Գալանեանի ղեկավարութեամբ ժառանգաւոր սաներ կատարեցին երկու խմբերգներ՝ Գ. եղիպարեանի «Էլեթապեան Հայաստան» եւ Դ. Ղազարեանի «Ամուր Հայաստան»: Ժառանգաւոր սան Յ. Սեդրակեան արտասանեց Մեծաբնօցի «Նոր Տարին», Հ. Պէլլեան եւ Գ. Պաղարպայեան կատարեցին «Ամբարն Աւաւոս» զուգերգը, եւ Ժ. Նաճարեան արտասանեց Պարոյր Սեւակի «Արի, Նոր Տարի» բերքաւոր:

Մաքսիմալիստներով եւ երգերով քառամուտ գործեց Կազանդի Պաղարպէ, որ բնի քարտանալով բայից իր կազանդիները՝ զատարք մթնոլորտ մը տեղեկեց:

Նուրբներու բաշխումէն եւ կարճ դադարէ մը ետք Ընծայարանի ուսանողներու կողմէ բնագրանցաւ «Երեւոյնի թուրք» միարար բրգայիլ գաւեշագը:

Փակման խօսքը կատարեց Հոգւ. Տեսուչը եւ հանգիւսը փակուեցաւ «Տէր Կեցո» մազերգով եւ «Պահպանիչ»:

ՏԻՐՈՒՆԻ

ՀԱՆԳԻՍՏ ԳՐԻԳՈՐ Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

«ՍԻՈՆ»ի ներկայ թիւը արդէն մամուլի յանձնուած էր, երբ անձնական նամակէ մը ցաւով տեղեկացանք անուկընկալ մահը պաշտօնաթերքիս արժէքաւոր աշխատակից, ներհուն մտաւորական եւ բազմավաստակ հեղինակ Տիար Գրիգոր Ա. Սարաֆեանի՝ որ տեղի ունեցած է Յունուար 21-ին ի Ֆրէզնօ։ Թաղման տխուր արարողութիւնը կատարուած է Յունուար 25-ին, Ֆրէզնոյի Ս. Պօղոս Հայաստանացի եկեղեցիին մէջ, եւ մարմինը ամփոփուած նոյն քաղաքի «Արարատ» գերեզմանատունը։

Հանգուցեալը ծնած էր 1880 Յունիս 20-ին, Այնթապ. եւ նախակրթութենէ ու տեղւոյն Ամերիկեան գոյէնէ։

Զրջանաւարտ ըլլալէ ետք անցած էր Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ, եւ 1913-ին ելլլ համալսարանէն ստացած էր «Պսակաւոր Աստուածաբանութեան» տիտղոսը։ Հետեւած էր նմանապէս Գոլմպէիա համալսարանի հոգեբանական ու մանկավարժական ճիւղերուն։

Ապա ծննդավայրը վերադառնալով ուսուցչական պաշտօն վարած էր կիլիկեան ճեմարանին, Ատենական եւ Վարդանեան վարժարաններուն եւ Հասակայլլիի նախակրթարանին մէջ։

Մեծ Եղեռնի սարսափները ճաշակելէ ետք անցած էր Միացեալ Նահանգներ։ 1921-էն սկսեալ վարած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան Գալիֆորնիոյ շրջանի վարիչ-Քարտուղարութիւնը 33 տարի անընդհատ։

Հանգուցեալը երկտասարդ տարիէն սկսած էր աշխատակցիլ զանազան կրօնական եւ ազգային թերթերու։ Հեղինակն էր մեծ ու փոքր տասնչորս երկերու, բոլորն ալ կրօնական եւ ազգային թիւեր շօշափող։

Իսկ իր վերջին հեղինակութիւնը, «Բեմը եւ հաւատքի ցոլեր», սկսած էր տպուիլ Սրբոց Յակոբեանց Տպարանին մէջ։

Թող Բարձրեալն Աստուած յաւիտեանական հանգիստ եւ խաղաղութիւն պարգեւէ իր ազնիւ հոգիին, եւ հանգուցեալի այրիին ու բոլոր պարագանբուն պարգեւէ երկնային մխիթարութիւն։

«Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»։

1966—Ի «Ս Ի Ո Ն» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԵՐՈՒՍԱԳԵՄԷՆ

Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասյանան՝ վասպուրականի Հայր. Միութեան, Պէյրուս
Տիար Յարութիւն Պէյրուսեան, Պէյրուս
Տիար Բարգէն Ասայանանան, Պէյրուս
Տիար Յարութիւն Գոյիքեանան, Պէյրուս
Տիար Եղիշէ Մելիքեանան, Ամերիկա

Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպս. Քիւսանան՝ Տիար Եղուարդ Պէյրուսեան, Պիլիս

Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Պողոսեան՝ Պողոսեան Գրատան, Պէյրուս
Տիար Հարոյտ Աղանանան, Տօրչեպըն

Գերշ. Տ. Շահէ Եպս. Անճանան՝ Օրդ. Մելիքէ Գոյանանան, Պիլիս

Հոգշ. Տ. Մաշտոց վրդ. Բարիլուսան՝ Տիար Մովսէս Խաչիկեանան, Նիւ ձրքի
Տիար Սարգիս Եփիքեանան, Նիւ Եոք

Հոգշ. Տ. Գեորգ վրդ. Նազարեան՝ Տիար Ն. Նազարեանան, Թեհրան

Հոգշ. Տ. Կիրեղ վրդ. Գարիկեան՝ Տիար Միքէլ Գարիկեանան, Նիւ Եոք

Հոգշ. Տ. Ներսէս վրդ. Բաղուսան՝ Օրդ. Երանուհի Օհանեանան, Ֆրանսա
Տիար Սարգիս Բաղուսեանան, Պէյրուս
Տիար Պարոտ Գարապէտեանան, Պէյրուս

Հոգշ. Տ. Արշակ Արդ. Խաչատուրեան՝ Տիար Գեորգ Թիւրքեանանան, Գամատա
Տէր Եւ Տկն. ձէյմ Գարիկէի, Գալիֆորնիա
Տիար Հենրի Գալիֆորնի, Նիւ Եոք

Հոգշ. Տ. Վաչէ Արդ. Իգնատիոսեան՝ Տիար Սարգիս Իգնատիոսեանան, Պէյրուս
Տիար Ժազ Անճեանան, Պէյրուս

Հոգշ. Տ. Դանիէլ Արդ. Շամլեան՝ Տիար Արշակ Գալիֆորնեանան, Պէյրուս
Տիար ձամիլ Անճեանան, Հալէպ

Հոգշ. Տ. Սամուէլ Արդ. Արդ. Տիար Արտաւազ Արդեանան, Ֆրանսա
Տիար Գրիգոր Արդեանան, Գերմանիա
Տիար Պարոտ Արդեանան, Հալէպ

Հոգշ. Տ. Վահան Արդ. Թօփալեան՝ Տիար Ժիրայր Ամատիոսեան, Պէյրուս
Տիար Յակոբ Հապէտեանան, Թիւրքի

Հոգշ. Տ. Տաքիւ Արդ. Գարիկեան՝ Օրդ. Մաքսիմ Գարիկեանան, Հալէպ

Հոգշ. Տ. Արշէն Արդ. Ալվազեան՝ Տիար Յարութիւն Ալվազեանան, Պէյրուս

Հոգշ. Տ. Դեանդ Արդ. Մամուրեան՝ Տիար Մելիքն Մամուրեանան, Ամերիկա

Բարշ. Յարութիւն Մարկուազ Թօփալեան՝ Տիար Ներսէս Թօփալեանան, Պէյրուս

Տրց. Եղիա Պալիօգեան՝ Տիար Ներսէս Պալիօգեանան, Հալէպ
Տիար Մովսէս ձանոյեանան, Միլիկըն

Տրց. Յովհաննէս Գարիկեան՝ Տիար Արամ Անճեանան, Պէյրուս
Տիար Սիմոն Գարիկեանան, Պէյրուս

Տրց. Յովսէփ Իսկէնեան՝ Տիար Յովսէփ Յովսէփեանան, Ֆրանսա

Օրդ. Նուարդ Եղիշեան՝ Տկն. Արաֆն Մալիքեան, Իրան

Տիար Էլիա Զօրպահեան՝ Տիար Յ. Թօմպալագեանին, Գոմաստա
ժառանգաւոր սան Զօհրապ Զաքարեան՝ Տիար Եղուարդ Զաքարեանին, Գամիշլի
Մոմենեան ընտանիք՝ Տիար Նշան Առաքելեանին, Սիտին
Տիար Համբարձում Նազբրեան՝ Տիար Կարապետ Զալբէյանին, Պէշրուք

ԲԵԹՊԵՀԷՄԷՆ

Հոգ. Տ. Մեսրոպ վրդ. Տեփոյեան՝ Գեորգ. Տ. Տաճատ Արքեպս. Ուրփալեանին, Պէշրուք
Տիար Շիւրի Մուրատեանին, Գամիշլի
Արժ. Տ. Գրիգոր Գինյ. Աւագեան՝ Տիար Յակոբ Յակոբեանին, Լոս Անճելլոս

ԱՄՄԱՆԷՆ

Հոգ. Տ. Անուշաւան վրդ. Զղբանեան՝ Տիար Երուանդ Մանուկեանին, Հայէպ
Տիար Տիրում Ոսկերիչեան՝ Տիար Վահէ Օշակեանին, Պէշրուք
Տիար Արշակ Սարգիսեան՝ Տիար Հրանդ Նազգաշեանին, Գազա

ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

Արժ. Տ. Արտէն Գինյ. Աշնեան՝ Տիար Յակոբ Յարութեանին, Ֆրեզո
Արժ. Տ. Վարդան Գինյ. Աւագեան՝ Տիար Տիգրան Պապալեանին, Նիւ Չըքզի
Որդ. Կանքո Սարգիսեան՝ Տիար Մարտիրոս Գաբրիէլեանին, Սան Ֆրանցիսքո
Ֆրեզնոյի Ս. Երբորդուքիւն Եկեղեցիի մտանդադրանին
Ֆրեզնոյի Համբայիմ Մատեմադարանին
Տիար Պետրոս Գոմնոյեան՝ Մարտ Արդ. Լափանեանին, Լոս Անճելլոս
Տկն. Աննա Ռիլիքման՝ Տկն. Սուլթան Եւստփեանին, Նիւ Հէմքայթ
Տիար Կարապետ Հօբլաւագեան՝ Տիար Պարսաւ Պարսաւեանին, Տիբրոյք
Տիար Հայկ Մարտիրոսեան՝ Տիար Արսէն Հօկրոյեանին, Նիւ Եորք
Տիար Մովսէս Ճամոյեան՝ Տիար Յակոբ Ճամոյեանին, Մինէարալիս
Որդ. Էլիզապէթ Տաւուտեան՝ Տիար Խաչիկ Պարսաւեանին, Մասաչուսեց

ՀՆԻԿԱՍՏԱՆԷՆ

Գեորգ. Տ. Հայկազուն Արքեպս. Արքանաւեան՝ Տիար Հայկ Օհաննէսեանին, Գահիրէ
Տիար Անուշաւան Սիմոնեանին, Պէշրուք
Հոգ. Տ. Գեղամ վրդ. Զաքարեան՝ Տիար Յակոբ Զաքարեանին, Պէշրուք

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Գեորգ. Տ. Սերովքէ Արքեպս. Մանուկեան՝ Տիար Արշակ Սարգիսեանին, Ֆրեզո
Տիար Մարութ Եզրաննէսեանին, Մոնթէվիտո
Հոգ. Տ. Դաւիթ Մ. Վրդ. Մանուկեան՝ Տիար Վահան Սթիֆընին, Կալիֆօռնիա
Հոգ. Տ. Արիս Արդ. Շիրվանեան՝ Տկն. Պահրի Գիթքէնին, Հալէպ
Որդ. Ե. Օհանեան՝ Որդ. Սիւրենուշ Սրապեանին, Փարիզ

ՍՈՒՐԻՆԱՅԷՆ

Տիար Թորոս Մկրտիչեան՝ Տիար Նշան Մկրտիչեանին, Հալէպ
Տիար Մտեփան Մկրտիչեանին, Բազա
Տկն. Հափսիմէ Զարեգեանին, Դամասկոս

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հօր Ծննդեան	էջ 1
Պատգամը Բեթղեհեմի Ս. Այբեկ	
Կայսեր Տեսիլքը	ՍեկՄԱ ԼԱԿԵՐԻՈՅ Թրգմ. Ա. Գ. 4
Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ա Կ Ա Ն	
Փարոսները	ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ 8
Հայրենապաշտ Քերթոզ Շիրազին	ՅՈՎԱԷԺ ԹԸԳԸՐԵԱՆ 9
Գ Ր Ա Կ Ա Ն	
Տիգրան Կամաքական	ԱՐԱՑ ԳԱՆԱՃԵԱՆ 10
Հայկական Գեղեցկութիւններ	ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄԱՐԱԿԱՆ 14
Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն	
Ձեռագիր Մի Տաղարան Յ. Թլկուրամցու	
Եւ Մ. Նազարի Տաղերով	Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ 16
Բանասիրական Մանրուկ	ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԻԿԵԱՆ 24
Հայ երաժիշտ Վարդապետներ	ԶՕԸՐԱՊ ՍՐԿ. ՇԱՄԻԱՆ 31
Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն	
Անտիպ Մի Տաղ	ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ 34
Շնորհաւորական Նամակ Ամենայն Հայոց Հայրապետ	
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառէն	40
Շնորհաւորական Նամակ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ	
Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորէն Ա. Վեհափառէն	41
Շնորհաւորական Նամակ Հ. Բ. Ը. Միութեան	
Նախագահ Տիար Ալեքս Մանուկեանէն	41
Շնորհաւորական Հեռագիր Ն. Ս. Պօղոս Զ. Պապէն	42
Շնորհաւորական Նամակ Համայն Անգլիոյ	
Աբխազիսկոպոս Միխայէլ Ռեմզիէն	42
Շնորհաւորական Հեռագիրներ	43
Ս. Ե Ա Կ Ո Ր Ի Ն Ե Ր Ս Է Ն	
Եկեղեցականք-Բեմականք	44
Պաշտօնականք	47
Ս. Յակոբի Երեկոյ	48
Կազմողի Հանդէս	48
Մեր Հիւրերը	48
Տ Ի Ր Ո Ւ Ն Ի	
Հանգիստ Գրիգոր Ա. Սարափեանի	49
Յանկ 1966-ի «Միոն»ի Նուիրատուներու	50
Բովանդակութիւն	52

«Միոն»ի վերաբերեալ ամէն քաղաքացիին և առաքում կատարել հետեւեալ հասցէին.—

MR. ARA KALAYDJIAN, REDACTION OF «SION»,

P. O. BOX 4001, JERUSALEM - JORDAN.

«Միոն»ի տարեկան բաժնեգինն է Ամերիկայի համար՝ 5 \$-ուր
բոլոր այլ երկիրներու համար՝ 1 Սքերլին

تصنيفا - بطريفة الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النياضة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهيميان
يناير ٦٦٩١
تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

PROP. — HIS BEATITUDE THE ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM, ED. — ARCH. HAIGAZOUN ABRAHAMIAN
NO. 1 PRINTED BY THE ARMENIAN CONVENT PRINTING PRESS, JERUSALEM. JAN. 1966